

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КАЛІНІЧЕНКО ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА

УДК 342.9(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ **Л. В. Калініченко**

Науковий керівник **Блажівська Наталія Євгенівна**, доктор
юридичних наук, доцент

Київ–2025

АНОТАЦІЯ

Калініченко Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст й особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, на основі чого розроблено пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій.

Аргументовано, що в умовах сьогодення сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні тенденції, які позитивно позначаються на функціонуванні судової системи України. Цифровізація актуалізує судову владу до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не тільки в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Однак, попри суттєві зрушення, констатовано, що технологічний прогрес у досліджуваній сфері не дійшов логічного завершення.

Цифровізацією судочинства в Україні запропоновано вважати комплексний процес організації, забезпечення та упровадження новітніх комп'ютерних й інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методології, а також створення умов для їх правильного та ефективного використання в адміністративній і процесуальній діяльності судів.

Узагальнено принципи цифровізації судочинства, які визначено як сукупність керівних, основоположних, осмислених і визначених у суспільстві ідей, правил та усвідомлень, відповідно до яких скеровується правове регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у сфері організації та безпосереднього здійснення процесу цифровізації національного судочинства. Виокремлено перелік відповідних принципів і схарактеризовано їх.

Акцентовано, що забезпечення гуманізму та рівності як принцип цифровізації судочинства полягає в тому, що ця діяльність має підвищувати рівність різних суб'єктів у межах здійснення судочинства, а також гуманного ставлення до людини, сприяти формуванню нових механізмів реалізації її прав і свобод. Зокрема, введення цифрових технологій має розширювати можливості людей із фізичними обмеженнями або вадами здоров'я у зверненні до суду, отриманні необхідної інформації, а отже, захисті власних інтересів.

Виокремлено принципи науковості й модернізації цифровізації судочинства, відповідно до яких останню слід здійснювати з огляду на позитивні наукові напрацювання та дослідження, а також орієнтуватися виключно на розвиток роботи всієї системи судоустрою, ефективного та якісного використання в її роботі інформаційних технологій, зокрема експериментальних.

Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні визначено як регламентовану нормами чинного законодавства поліаспектну, цілеспрямовану, офіційну адміністративну діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та впровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, процеси безпосереднього здійснення

судочинства. Виокремлено та схарактеризовано ключові елементи цього адміністративно-правового механізму.

Поняття «нормативно-правові засади цифровізації судочинства в Україні» потрактовано як систему нормативно-правових актів, які містять норми права, що регламентують суспільно-правові відносини у сфері організації, забезпечення та проведення уповноваженими суб'єктами публічної влади процесів запровадження цифрових технологій у роботу судової гілки влади. До відповідних нормативно-правових засад віднесено: Конституцію України як Основний Закон держави й фундамент правової системи країни загалом; міжнародні нормативно-правові акти, у яких окреслено стратегію розвитку сектору правосуддя з огляду на міжнародний досвід; національні законодавчі та підзаконні нормативні документи. Саме на рівні останніх найчисельнішою є кількість норм, які регламентують суспільно-правові відносини, пов'язані з упровадженням цифрових технологій у роботу досліджуваної гілки влади.

Узагальнено, що суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства – це визначені на законодавчому рівні фізичні та юридичні особи, а також органи публічної влади (в особі їх уповноважених осіб), які наділені відповідними адміністративно-правовими компетенцією та повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) щодо безпосередньої або опосередкованої участі в упровадженні, функціонуванні, забезпеченні, контролі й удосконаленні цифрових технологій у сфері судочинства з метою підвищення ефективності, прозорості, доступності та швидкості справляння правосуддя.

Встановлено, що значення Кабінету Міністрів України в контексті цифровізації судочинства полягає в тому, що цей суб'єкт забезпечує проведення держаної політики за аналізованим напрямом. Саме актами Кабінету Міністрів України затверджують численні концепції та стратегії,

які визначають пріоритети, вектори й вимоги до діяльності з трансформації роботи безпосередньо судів, а також інших органів судової гілки влади.

З'ясовано, що адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства становлять сукупність визначених нормами адміністративного права форм, методів, процедур і механізмів, за допомогою яких спеціально уповноважені органи державної влади забезпечують упровадження та подальше функціонування цифрових технологій у системі правосуддя.

Обґрунтовано, що правотворчість у контексті цифровізації судочинства виявляється як механізм адаптації правової системи до нових технологічних умов і викликів. Вона забезпечує оновлення нормативно-правової бази з огляду на цифрові інструменти, які змінюють способи доступу до правосуддя, ведення судових процесів й обміну правовою інформацією. Завдяки правотворчості формується правове підґрунтя для впровадження електронного документообігу, дистанційного розгляду справ, автоматизованих систем розподілу справ, а також захисту даних у цифровому середовищі.

Методи реалізації цифровізації судочинства визначено як сукупність закріплених нормами чинного законодавства інструментів і засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети їхньої діяльності в досліджуваній сфері суспільного життя. До переліку відповідних методів віднесено: переконання; примус; заохочення; інформаційний метод; організаційно-технічний метод; методи планування і прогнозування.

Зауважено, що позитивний досвід Сполучених Штатів Америки у сфері цифрової трансформації судочинства полягає передусім в активному впровадженні електронного судочинства, що суттєво підвищило ефективність і доступність правосуддя. Одним із ключових досягнень стало впровадження системи електронного подання документів (e-filing), що дає змогу учасникам процесу подавати й отримувати судові матеріали

без фізичної присутності в суді. Це не лише знижує адміністративне навантаження на суди, а й скорочує строки розгляду справ, полегшуючи доступ до правосуддя для громадян, адвокатів і державних органів.

Сформульовано висновок про те, що в Китайській Народній Республіці було створено повноцінну й ефективну систему інтернет-судів, які функціонують виключно онлайн – від подання позову до ухвалення рішення. Це надає можливість громадянам і компаніям вирішувати спори, передусім у сфері електронної комерції, без необхідності фізичної присутності в суді. Такі рішення істотно підвищують доступність правосуддя, насамперед у віддалених або перенаселених регіонах, де традиційний судовий розгляд був би складним або тривалим.

Констатовано, що прийняття Регламенту (ЄС) 2023/2844 стало важливим кроком на шляху модернізації та цифровізації судової співпраці в Європейському Союзі. Його мета полягає в забезпеченні ефективного, швидкого й доступного правосуддя в транскордонних цивільних, комерційних і кримінальних справах за допомогою цифрових технологій. Регламент запроваджує правову основу для використання електронних каналів зв'язку між судами, органами прокуратури, юридичними представниками та громадянами різних держав-членів.

Аргументовано, що ключовими (базовими) проблемами, які заважають цифровізації судочинства в Україні, є: 1) недосконалість чинного законодавства; 2) наявність низки проблем організаційно-управлінського характеру; 3) технічні проблеми; 4) інформаційні проблеми.

Доведено, що подальше вдосконалення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи має відбуватися як комплексний, поетапний процес, спрямований на створення ефективного, безпечного та сучасного цифрового середовища для здійснення правосуддя. Насамперед обґрунтовано доцільність оновлення архітектури системи судочинства на основі використання сучасних технологічних

рішень, що дають змогу забезпечити стабільну, масштабовану й інтегровану платформу. Нова система повинна не лише замінити застарілі модулі, а й забезпечити повну взаємодію з іншими державними електронними сервісами та реєстрами.

Встановлено, що важливим кроком у напрямі забезпечення, формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері мають бути розроблення та прийняття Стратегії цифровізації судочинства в Україні, яка має охоплювати як інституційні, так і технологічні аспекти модернізації, ґрунтуватися на європейських стандартах, принципах верховенства права та враховувати реалії воєнного часу й післявоєнної відбудови. Метою цього нормативно-правового акта має бути забезпечення доступного, ефективного, прозорого й безпечного правосуддя через використання сучасних цифрових технологій.

Акцентовано, що кібербезпека є ключовим елементом запровадження цифровізованої системи судочинства, адже судові органи оперують надзвичайно чутливою інформацією, яка охоплює персональні дані, матеріали кримінальних і цивільних справ, а також внутрішню службову інформацію. Порушення безпеки таких даних може призвести не лише до втрати довіри до судової влади, а й до серйозних правових наслідків, зокрема порушень прав учасників процесу та зриву розгляду справ. Аргументовано, що в контексті цифровізації судочинства необхідно вдосконалювати кібербезпеку через підвищення стійкості інформаційних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Ключові слова: цифровізація, правосуддя, судочинство, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правові засади, адміністративне право, суб'єкт, адміністративно-правові інструменти.

SUMMARY

Kalinichenko L. V. Administrative and legal mechanism for the implementation of digitalization of court proceedings in Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The Thesis provides theoretical generalization and a new solution to the scientific task of clarifying the essence, content and features of the administrative and legal mechanism for implementing the digitalization of court proceedings in Ukraine, and on the basis of this, to develop proposals and recommendations aimed at improving the administrative legislation regulating social relations in the area of public life under study. Based on the results of the work, a number of scientific and practical conclusions and recommendations are developed.

It is argued that nowadays the current state of digitalization of the justice system in Ukraine has positive trends which have already had a significant and positive impact on the functioning of the judicial system of Ukraine. Digitalization brings the judiciary up to date with the challenges of today, changing the peculiarities of the functioning of its bodies not only in the organizational context, but also in the framework of procedural activities. However, despite all the positive developments, it is noted that technological progress in the field studied has not reached its logical conclusion.

It is suggested that digitalization of court proceedings in Ukraine should be understood as a comprehensive process of organizing, providing and implementing the latest computer and other digital technologies, information technology systems and methodologies, and also creating conditions for their correct and efficient use in the administrative and procedural activities of courts.

The article summarizes the principles of digitalization of court proceedings, which are defined as a set of guiding, fundamental, comprehended and defined in society ideas, rules and awareness, which guide the legal regulation of social and legal relations arising in the field of organization and direct implementation of the process of digitalization of domestic court proceedings. The list of relevant principles is highlighted and their substantive description is provided.

It is emphasized that ensuring humanism and equality as a principle of digitalization of court proceedings means that this activity should enhance the equality of various subjects within the framework of court proceedings, as well as humane treatment of a person, and contribute to the formation of new mechanisms for the exercise of his or her rights and freedoms. In particular, the introduction of digital technologies should expand the opportunities for people with physical disabilities or health problems to appeal to court, obtain necessary information and, accordingly, protect their interests.

The principles of science and modernization of the digitalization of judicial proceedings, according to which the latter should be based on positive scientific developments and research, and focus exclusively on the development of the entire judicial system, effective and efficient use of information technologies, including experimental ones, are highlighted.

The administrative and legal mechanism for implementing the digitalization of court proceedings in Ukraine is proposed to understand as a multidimensional, purposeful, official administrative activity of public authorities regulated by the current legislation, which is aimed at organizing, ensuring and implementing the latest digital, computer technologies, information technology systems and methodologies, as well as at creating conditions for their correct and efficient use in the work of courts and other bodies of the judicial branch of power, and also at creating conditions for their direct implementation. The key elements of this administrative and legal mechanism are identified and characterized.

The concept of «regulatory and legal framework for digitalization of court proceedings in Ukraine» is defined as a system of legal acts containing the rules of law governing social and legal relations in the field of organization, provision and implementation by authorized public authorities of the processes of introducing digital technologies into the work of the judicial branch of power. The relevant regulatory framework includes: The Constitution of Ukraine, as the fundamental law of the State and the foundation of the country's legal system as a whole; international legal acts outlining the strategy for the development of the justice sector based on international experience; national legislative and bylaw regulations. It is at the level of the latter that the largest number of provisions governing social and legal relations related to the introduction of digital technologies into the work of the studied branch of government are contained.

It is summarized that the subjects of implementation of the administrative and legal mechanism of digitalization of court proceedings are individuals and legal entities defined at the legislative level, as well as public authorities (represented by their authorized persons) which are endowed with the relevant administrative and legal competence and powers (a set of subjective rights and legal obligations) to participate directly or indirectly in the implementation, functioning, maintenance, control and improvement of digital technologies in the field of judicial proceedings with the aim of increasing the efficiency of judicial proceedings.

It is emphasized that the significance of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the context of the digitalization of court proceedings is that this entity ensures the implementation of state policy in this area. It is the acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine that approve numerous concepts and strategies that define priorities, vectors and requirements for transforming the work of courts and other judicial authorities.

It is established that administrative and legal instruments for the implementation of digitalization of court proceedings are a set of forms,

methods, procedures and mechanisms defined by administrative law, and which are used by specially authorized public entities to ensure the introduction and further functioning of digital technologies in the justice system.

It is emphasized that lawmaking, in the context of digitalization of court proceedings, manifests itself as a mechanism for adapting the legal system to new technological conditions and challenges. It ensures that the legal framework is updated with due regard for digital tools which change the ways of access to justice, conducting litigation and exchanging legal information. Lawmaking creates the legal basis for the introduction of electronic document management, remote case review, automated case distribution systems, and data protection in the digital environment.

The methods of implementing digitalization of court proceedings are proposed to understand as a set of tools and means enshrined in the current legislation which are used by specially authorized entities in their activities on the way to achieving the ultimate goal of their activities in the area of public life under study. The list of relevant methods includes: persuasion; coercion; encouragement; information method; organizational and technical method; planning and forecasting methods.

It is emphasized that positive experience of the United States in the field of digital transformation of court proceedings is primarily due to the widespread introduction of electronic justice, which has significantly increased the efficiency and accessibility of the latter. One of the key achievements was the development and implementation of the electronic filing system (e-filing), which allows parties to the proceedings to submit and receive court materials without physical presence in court. This not only reduces the administrative burden on the courts, but also shortens the timeframe for consideration of cases, facilitating access to justice for citizens, lawyers and government agencies.

It is concluded that China has created a full-fledged and effective system of «Internet courts» operating solely online – from filing a lawsuit to making a decision. This allows citizens and companies to resolve disputes, especially in

the field of e-commerce, without the need to physically appear in court. Such solutions significantly increase the accessibility of justice, especially in remote or overpopulated regions where traditional litigation would be difficult or time-consuming.

It is noted that the adoption of Regulation (EU) 2023/2844 was an important step towards the modernization and digitalization of judicial cooperation in the European Union. Its purpose is to ensure more efficient, speedy and accessible justice in cross-border civil, commercial and criminal matters through digital technologies. The Regulation introduces a legal framework for the use of electronic communication channels between courts, prosecutors, legal representatives and citizens of different Member States.

It is argued that the key (basic) problems hindering the digitalization of court proceedings in Ukraine are: 1) imperfection of the current legislation; 2) a number of organizational and managerial problems; 3) technical problems; 4) information problems.

It is noted that further improvement of the Unified Judicial Information and Telecommunication System should be carried out as a comprehensive, phased process aimed at creating an efficient, secure and modern digital environment for the administration of justice. First of all, it is proved that it is expedient to update the architecture of the judicial system using modern technological solutions that will provide a stable, scalable and integrated platform. The new system should not only replace outdated modules, but also ensure full interaction with other state electronic services and registers.

It is emphasized that an important step towards ensuring, formulating and implementing the State policy in the area under study should be the development and adoption of the Strategy for Digitalization of Court Proceedings in Ukraine, which should cover both institutional and technological aspects of modernization, be based on European standards, the rule of law and take into account the realities of wartime and post-war reconstruction. The

purpose of this legal act should be to ensure accessible, efficient, transparent and secure justice through the use of modern digital technologies.

It is emphasized that cybersecurity is a key element of the introduction of a digitized court system, as the judiciary deals with extremely sensitive information, including personal data, criminal and civil case files, and internal service information. A breach of the security of such data can lead not only to a loss of confidence in the judiciary, but also to serious legal consequences, including violation of the rights of litigants and disruption of proceedings. It is emphasized that in the context of digitalization of court proceedings, it is necessary to improve cybersecurity by enhancing the resilience of information systems to external and internal threats.

Keywords: digitalization, justice, judicial proceedings, administrative and legal mechanism, regulatory and legal principles, administrative law, subject, administrative and legal instruments

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Калініченко Л. В. До проблеми визначення поняття принципів цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 569–571.
2. Калініченко Л. В. Поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 458–463.
3. Калініченко Л. В. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 4. С. 428–432.
4. Калініченко Л. В. Поняття та значення цифровізації судочинства в Україні. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 277–280 (Республіка Польща).
5. Калініченко Л. В. Суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 821–823.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Калініченко Л. В. Сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 121–123.
7. Калініченко Л. В. До характеристики принципів цифровізації судочинства. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 119–122.
8. Калініченко Л. В. Елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 71–73.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	27
1.1. Сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні	27
1.2. Поняття та значення цифровізації судочинства в Україні	40
1.3. Принципи цифровізації судочинства	55
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	76
2.1. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні	76
2.2. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права	88
2.3. Суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства	102
2.4. Адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства	117
Висновки до розділу 2	130
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	135
3.1. Зарубіжний досвід цифровізації судочинства та можливості його використання в Україні	135
3.2. Шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства	151
Висновки до розділу 3	166

ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Попри всі виклики та загрози, обумовлені повномасштабною військовою агресією з боку російської федерації, в Україні вкрай важливим є забезпечення подальшої цифровізації всіх сфер суспільного життя. Особливо гостро це питання стоїть у галузі здійснення правосуддя. Наразі цифровізація судочинства в Україні є одним з ключових і необхідних кроків на шляху трансформації національної правової системи та інтеграції до європейського правового простору. Запровадження цифрових технологій у сферу правосуддя дозволяє не лише підвищити ефективність роботи судів, а й зміцнити довіру громадян до судової системи. Зарубіжний досвід засвідчує, що цифрові інструменти забезпечують оперативність, прозорість і доступність судочинства, знижують рівень корупційних ризиків та сприяють забезпеченню права кожного на справедливий суд. Крім того, в умовах війни та обмеженості ресурсів однією з головних переваг цифровізації є можливість дистанційного доступу до правосуддя. Електронний суд, системи відеозасідань, електронного документообігу та автоматизованого розподілу справ роблять судовий процес зручнішим і менш залежним від людського чинника. Усе це сприяє не лише економії часу та ресурсів, а й зменшує адміністративне навантаження на суддів і працівників апарату суду.

З огляду на зазначене вище, цифровізація судочинства в Україні має багаторівневе значення: вона виконує системоутворюючу функцію в модернізації судової системи, підвищує її функціональну ефективність, зміцнює принципи правової держави, наближає правосуддя до громадянина та відповідає стратегічним орієнтирам європейської інтеграції, принципам верховенства права й законності. Зазначене закономірно потребує побудови ефективного адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства в Україні.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із цифровізацією різних сфер суспільного життя, у своїх наукових працях розглядали Н.Є. Блажівська, Л.Ю. Веселова, В.С. Войтовський, Ю.В. Гаруст, Є.А. Гетьман, А.О. Даниленко, А.О. Дегтяр, О.В. Джафарова, Є.В. Дуліба, М.А. Журба, А.О. Згама, О.І. Кульчицький, В.І. Курило, К.М. Куркова, О.В. Лебідь, Л.І. Луценко-Миськів, О.Л. Маліна, А.А. Манжула, О.З. Никон, В.Ю. Оксінь, О.М. Панкратова, М.В. Руденко, В.С. Рудюк, Є.Ю. Соболю, Л.В. Сорока, Є.І. Тарабан, С.В. Філіппова, Р.В. Шаповал, К.В. Шкарупа, Х.Д. Штабська та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованою залишається проблематика забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні в сучасних умовах.

Таким чином, наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних із цифровізацією судочинства, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність, своєчасність і важливість представленого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р; Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р; Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. Дисертаційне дослідження виконано

відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність, зміст і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, на основі чого сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення таких *завдань*:

- оцінити сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні;
- вдосконалити поняття та розкрити значення цифровізації судочинства в Україні;
- розкрити принципи цифровізації судочинства;
- визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні та виокремити його елементи;
- окреслити нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та встановити місце серед них норм адміністративного права;
- визначити коло суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства;
- розкрити адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства;
- узагальнити зарубіжний досвід цифровізації судочинства й опрацювати можливості його використання в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації цифровізації судочинства в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить система як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дало змогу комплексно підійти до виконання поставлених завдань. Так, метод *документального аналізу*, а також *аналітичний* метод застосовано з метою оцінки сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні (підрозділ 1.1) та характеристики нормативно-правових засад реалізації цифровізації судочинства (підрозділ 2.2). *Логіко-семантичний* та *структурно-логічний* методи дали змогу вдосконалити поняття та розкрити значення цифровізації судочинства в Україні (підрозділ 1.2), а також визначити поняття та виокремити елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні (підрозділ 2.1). Для того, щоб окреслити принципи цифровізації судочинства (підрозділ 1.3), встановити систему суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства (підрозділ 2.3) та адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства (підрозділ 2.4), використано *системно-функціональний* метод. Узагальнення зарубіжного досвіду цифровізації судочинства та опрацювання можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1) уможливив *порівняльно-правовий* метод. З'ясувати шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства (підрозділ 3.2) вдалося завдяки методам *моделювання* та *прогнозування*.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори та угоди, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-

правових актів, норми яких спрямовані на закріплення нормативно-правових основ здійснення цифровізації судочинства.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з галузі адміністративного та конституційного права, а також інших галузевих дисциплін. Крім того, опрацьовано напрацювання вчених – представників інших наукових дисциплін, зокрема теорії держави і права, соціології, філософії, психології тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять науково-періодичні видання, довідкові матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, дисертаційне дослідження є однією з перших спроб, після початку повномасштабного вторгнення, комплексно, на монографічному рівні, з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, що дало змогу комплексно опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– аргументовано, що суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства – це визначені на законодавчому рівні фізичні та юридичні особи, а також органи публічної влади (в особі їх уповноважених осіб), які наділені відповідними адміністративно-правовими компетенцією та повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків) щодо безпосередньої або опосередкованої участі у впровадженні, функціонуванні, забезпеченні, контролі й удосконаленні цифрових технологій у сфері судочинства з метою підвищення ефективності, прозорості, доступності та швидкості справляння правосуддя;

– обґрунтовано потребу у впровадженні інструментів розпізнавання мовлення, що замінить секретарів судових засідань під час тривалих слухань, адже, як засвідчив приклад США, цей інструмент має точність 92 %, що забезпечує більш детальну й ефективну стенограму;

удосконалено:

– визначення поняття цифровізації судочинства в Україні як комплексного процесу організації, забезпечення і впровадження новітніх комп'ютерних та інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в адміністративній та процесуальній діяльності судів;

– теоретичний підхід до тлумачення адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, яким запропоновано розуміти регламентовану нормами чинного законодавства поліаспектну, цілеспрямовану, офіційну адміністративну діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та запровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також безпосереднього здійснення судочинства;

– класифікацію форм реалізації цифровізації судочинства, які запропоновано поділити на: 1) нормативно-правові: правотворчість, правореалізація, правозастосування, адміністративний договір; 2) організаційно-управлінські: формування та функціонування електронних платформ (ЄСІТС), дистанційне правосуддя, електронний документообіг, автоматизований розподіл справ тощо;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що проблема цифровізації правосуддя є однією з пріоритетних у контексті модернізації судової влади загалом та роботи віднесених до неї органів державної влади зокрема.

Еволюція впровадження цього інструментарію означена поступовим ускладненням, адже якщо 2010 року йшлося лише про інформаційне забезпечення діяльності судової влади через електронні джерела, то нині тривають дискусії щодо використання цифрових технологій у більшості процесів правосуддя, таких як добір на посаду судді, проведення судових засідань, взаємодія з громадськістю тощо;

– теза про необхідність виокремлювати принципи науковості та модернізації цифровізації судочинства, відповідно до якого остання повинна відбуватись з урахуванням позитивних наукових напрацювань і досліджень, а також орієнтуватись виключно на розвиток роботи всієї системи судоустрою, ефективного та якісного використання в її роботі інформаційних технологій, зокрема експериментальних;

– узагальнення чинників, які заважають ефективній цифровізації судочинства в Україні, зокрема: 1) недосконалість чинного законодавства, адже чинні процесуальні кодекси містять низку морально застарілих і суперечливих норм, пов'язаних із документообігом, застосуванням електронного підпису та дистанційного розгляду справ; 2) наявність низки проблем організаційно-управлінського характеру, що зумовлено: а) непослідовністю державної політики у сфері судочинства (відсутність чіткої комплексної стратегії цифрового розвитку судочинства); б) неякісне кадрове забезпечення, що обумовлено недостатнім рівнем цифрової грамотності частини суддів і працівників апаратів судів; в) відсутність єдиного координаційного центру, відповідального за послідовну цифровізацію судочинства; 3) технічні проблеми: а) різні суди мають різний рівень технічної готовності, що ускладнює забезпечення реалізації принципу рівності; б) нестабільна робота ЄСІТС, зокрема періодичне обмеження доступу до електронного суду; в) незавершене впровадження окремих підсистем; 4) інформаційні проблеми, що включають: а) відсутність належного програмного забезпечення; б) низький рівень кібербезпеки, що призводить до ризиків кібератак на судові реєстри,

витоки персональних даних; в) нерівний доступ громадян до цифрових послуг, адже в окремих регіонах (наприклад, сільських або в зонах ведення бойових дій);

– твердження про те, що норми адміністративного права посідають чільне місце в системі нормативно-правових засад реалізації цифровізації судочинства, адже саме за допомогою останніх визначається: правовий статус суб'єктів управління в межах судової гілки влади; державна політика захисту інформації; питання кібербезпеки під час роботи з інформаційно-телекомунікаційними ресурсами; стратегія розвитку електронних засобів у роботі судів та впровадження в її межах штучного інтелекту; функціональні особливості та структура ЄСІКС, а також інші питання, пов'язані з адміністративним забезпеченням цифрового розвитку судочинства.

Практичне значення отриманих результатів зумовлено тим, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – з метою проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених адміністративно-правовому механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – у межах розроблення нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких регулюють суспільні відносини, пов'язані із цифровізацією судочинства в Україні;

– *правозастосуванні* – задля вдосконалення діяльності суб'єктів, уповноважених на реалізацію адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства;

– *освітньому процесі* – під час розроблення навчальних посібників, підручників, а також підготовки науково-методичних і лекційних

матеріалів, навчальних програм з дисциплін «Адміністративне право», «Судоустрій» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки. Список використаних джерел містить 191 найменування на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

1.1. Сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні

Українське правосуддя – це один з найбільших і найвпливовіших владних інститутів, на який покладено численні завдання пов’язані із захистом та забезпеченням людських свобод. Його коріння сягає часів Київської Русі, на теренах якої діяли спеціальні церковні суди. Їх компетенція охоплювала численні питання життєдіяльності населення, наприклад, шлюбні справи тощо. Як засіб для з’ясування «правди», під час церковного судового процесу нерідко застосовували правила «Божого суду», тобто випробування водою або вогнем. Основою цієї процедури є дохристиянські уявлення про «добро» і «зло» й перекази про «чисту» і «нечисту» воду. Зокрема, вважалося, якщо під час випробування водою обвинувачуваний, кинутий у воду, тонує, то він невинний, а якщо впливав – то навпаки, оскільки «чиста вода нечистої душі не приймає» [139, с. 148; 160, с. 146].

В умовах сьогодення сфера правосуддя вільна від архаїчних методів вирішення справ, а її правовий статус має цілком світський характер і відображений в законодавстві. Відповідно до Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Виключно органи судової гілки мають право здійснювати правосуддя. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [68].

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що суди України утворюють єдину систему. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Систему судоустрою становлять: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Єдність системи судоустрою забезпечують: 1) єдиними засадами організації та діяльності судів; 2) єдиним статусом суддів; 3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; 4) єдністю судової практики; 5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень; 6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; 7) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; 8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування [129].

Правосуддя в сучасній Україні – це внормована законодавством діяльність судових органів, спрямована на вирішення юридичних спорів, забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожної людини та громадянина, а також юридичних осіб й органів державної влади. Суди формують окрему, саморегульовану гілку державної влади, незалежність і самостійність якої гарантована Конституцією та іншими законодавчими та підзаконними актами України. Діяльність органів судочинства відбувається в чітко встановленому процесуальному порядку, який визначений відповідними правовими засадами розгляду кримінальних, адміністративних, цивільних та інших категорій справ. Водночас, як і робота будь-яких інших організацій публічно-владного сектору, відомствам цієї гілки влади притаманні й певні недоліки. Донедавна судоустрій відбувався із превалюванням надмірно формалізованих механізмів, які затягували судовий процес, створювали корупційні ризики,

перешкоджали ефективності реалізації громадянами права на судовий розгляд, а також мали чимало інших негативних аспектів. Така ситуація передусім була спричинена сповільненим розвитком правосуддя, яке не враховувало суспільно-технічний прогрес, не було цифровізованим. Заперечення використання новітніх технологій, прогресивних електронних рішень у роботі органів цієї гілки влади не давало змоги протягом тривалого часу вийти на новий рівень і почати розвиватися за світовими стандартами.

Такий недолік законодавець констатував уже на початку 2000-х років, відповідно до чого в Законі України «Про судоустрій України» (який втратив чинність) було затверджено обов'язкову фіксацію судового процесу технічними засобами. Крім цього, ст. 126 Закону покладала на Державну судову адміністрацію повноваження з організації впровадження в судах комп'ютеризації для судочинства, діловодства й інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності.

Кардинальніших змін ситуація з питанням цифрових перетворень у діяльності органів правосуддя зазнала 2010 року. Оновленим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (який також уже втратив чинність) було затверджено такі прогресивні кроки: по-перше, можливість видання офіційними друкованими органами вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України, Вищої кваліфікаційною комісією суддів України інформації в електронному вигляді; по-друге, електронна форма узгодження списків народних засідателів; по-третє, право ведення електронного, оцифрованого суддівського дос'є Вищою кваліфікаційною комісією; по-четверте, нові повноваження Державної судової адміністрації у сфері цифровізації судової влади тощо [130].

З 2014 року цифровізація набула статусу одного з ключових векторів розвитку системи правосуддя України. Його виконання було забезпечено комплексними, стратегічно орієнтованими, програмними документами. Наприклад, рішенням Ради суддів України від 11 грудня 2014 року № 71

затверджено Стратегію розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки, одним із напрямів якої було визначено впровадження електронного правосуддя. Документ констатував, що інформаційні технології – ключовий інструмент для поліпшення доступу до правосуддя, підвищення ефективності судів й управління судовими справами. Зусилля щодо впровадження можливостей електронного правосуддя необхідно спрямувати на вдосконалення внутрішніх (системи управління судовими справами) і зовнішніх (сайтах) інформаційних систем (далі – ІС) судів. Також ці зусилля мають бути спрямовані на підвищення взаємодії з ІС інших органів у сфері юстиції. Важливим кроком у цьому напрямі стали реорганізація та консолідація структур управління ІС шляхом аутсорсингу більшості інформаційних послуг судів на основі договорів про сервісне обслуговування. Інтенсивніше використання електронного правосуддя мало надати користувачам можливість звертатися до суду, оплачувати послуги, брати участь у провадженнях й отримувати всю відповідну документацію електронними засобами. Своєю чергою судді в межах цього отримували можливість ефективно розпоряджатися власними ресурсами й підвищувати свою продуктивність, одночасно вирівнюючи баланс між роботою та особистим життям. Упровадження цифрових технологій у систему судочинства планували за рахунок реалізації таких заходів, як: 1) розроблення Плану автоматизації судів з відповідним кошторисом і моніторинг його реалізації; 2) встановлення платіжних терміналів для сплати судового збору через електронні системи та запровадження механізмів для сплати судового збору через мережу Інтернет; 3) оприлюднення в Інтернеті усіх даних судової статистики; 4) створення і запровадження єдиного програмного забезпечення для ведення та оприлюднення судової статистики в усіх судах загальної юрисдикції; 5) створення та забезпечення належного функціонування гарячих ліній та відділів підтримки користувачів на регіональному й загальнонаціональному рівнях тощо [174].

Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 було затверджено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, яка визначала пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям і стандартам захисту прав людини. До завдань Стратегії належали: 1) окреслення кола проблем і визначення їх причин, які необхідно усунути шляхом реформування судоустрою, судочинства й суміжних правових інститутів; 2) визначення напрямів, заходів та етапів реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів; 3) забезпечення належного рівня координації та стратегічного планування процесу реформування; 4) визначення орієнтирів для розроблення відповідного плану дій щодо реалізації Стратегії, а також очікуваних результатів і показників реалізації реформи системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів; 5) підвищення ступеня довіри суспільства до органів судової влади й суміжних правових інститутів [127].

За напрямом підвищення ефективності й оптимізації повноважень судів різних юрисдикцій в межах стратегії планували: а) забезпечення широкого використання інформаційних систем для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, зокрема системи електронного документообігу, і відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного й

неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження; б) поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях й отримувати необхідну інформацію та документи електронними засобами; в) посилення управління інформаційними системами для ширшої участі адвокатів у наданні послуг «електронного правосуддя»; г) посилення управління інформаційними системами для кращого надання виконавцями послуг електронного правосуддя [127].

Протягом останніх чотирьох років питання цифровізації судової влади було порушено в Указі Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки». Глобальною метою Стратегії було визначення основних напрямів і пріоритетів подальшого вдосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство у взаємозв'язку та взаємодії з іншими інститутами правосуддя для практичного утвердження принципу верховенства права, ефективного і справедливого судочинства, зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Завданнями Стратегії з удосконалення системи правосуддя визначено: а) окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство й інститути правосуддя; б) визначення напрямів удосконалення положень Конституції та законів України, першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства й інститутів правосуддя; в) забезпечення координованості та збалансованості процесу вдосконалення, з огляду на подальшу гармонізацію національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; г) підвищення

ефективності організації судової влади й інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства [128].

В аспекті цифровізації правосуддя Стратегія була спрямована на розв'язання одразу декількох важливих проблем:

- урегулювання питання щодо надання судді безпосереднього доступу до автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;

- розвиток електронного судочинства, з огляду на світові стандарти у сфері інформаційних технологій, його інтегрування в національну інфраструктуру електронного врядування шляхом: 1) запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду й інших сервісів електронного судочинства; 2) упровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу; 3) удосконалення та розвиток офіційного вебпорталу судової влади України для отримання інформації про суди та справи (провадження) з регулярним оновленням даних судової статистики;

- удосконалення порядку висунення кандидатів з числа суддів до складу Вищої ради правосуддя та Ради суддів України з можливістю застосування попереднього рейтингового електронного голосування;

- розроблення та імплементація: 1) синхронізованої та ініціативної комунікаційної стратегії, активне надання об'єктивної, зрозумілої інформації; 2) механізму оцінювання учасниками судового процесу роботи суду, використання інших форм опитувань, упровадження електронного механізму опитування [128].

Здійснене дослідження нормативно-правових актів, орієнтованих на цифровізацію правосуддя України в ретроспективі, засвідчує, що ця проблема є однією із пріоритетних у межах модернізації судової влади

загалом і роботи віднесених до неї органів державної влади протягом останніх п'ятнадцяти років зокрема. Еволюція впровадження цього питання поступово змінювала інтенсивність і складність. Якщо 2010 року йшлося лише про інформаційне забезпечення діяльності судової влади через електронні джерела, то в сучасному ракурсі постає завдання щодо запровадження цифрових технологій у більшість процесів правосуддя, зокрема добір на посаду судді, проведення судових засідань, взаємодію з громадськістю тощо. Поступовий багаторічний розвиток сприяв досягненню сучасного високого рівня цифровізації досліджуваної сфери, що має кілька важливих аспектів.

Різноманітні інформаційні технології не є концепцією, а фактичною частиною роботи системи національного правосуддя відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Згідно зі ст. 47 цього Закону, Верховний Суд і Вища кваліфікаційна комісія суддів України мають офіційний друкований орган, у якому публікують матеріали судової практики Верховного Суду й інші матеріали Комісії [129].

Технологічні рішення також використовують у процесі узгодження та затвердження списку присяжних. У ст. 63, 64 Закону визначено: присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, і за її згодою вирішує справи в складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя. Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. Після затвердження списку присяжних такий список передають до відповідного окружного суду, зокрема в електронній формі. Інформацію, що міститься в зазначеному списку, не може бути використано для завдань, що не пов'язані з добором присяжних [129].

Електронна взаємодія є невіддільною частиною спеціальної перевірки осіб, які претендують на посаду судді. Рішення про здійснення останньої ухвалює Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККС, Комісія). Відповідно до ст. 75 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у разі проведення перевірки відомостей шляхом електронної взаємодії з автоматизованими інформаційними й довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади, інші державні органи або органи місцевого самоврядування, запити до відповідних органів не надсилають [129].

Наступний аспект, який характеризує сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні, полягає в упровадженні судових відеоконференцій. Дедалі частіше особиста участь у судових засіданнях стає обов'язковою. Особам дозволено реалізовувати свої процесуальні права за допомогою офіційних засобів відеозв'язку. Це стало можливим після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» [111]. Відповідно до цього Закону, у сучасних процесуальних нормативно-правових актах участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції становить загальну практику альтернативного виконання учасниками процесу своїх прав та обов'язків. Наприклад, у ст. 212 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України визначено, що учасник справи, його представник має право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або в приміщенні іншого суду за умови наявності в суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судові засідання визнана судом обов'язковою. Учасник справи, його представник подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або в приміщенні іншого суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Суд розглядає заяву про участь у

судовому засіданні в режимі відеоконференції, за результатами чого постановляється ухвала. В ухвалі про участь учасника справи, його представника в судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні іншого суду зазначають суд, який має забезпечити її проведення. Копію такої ухвали негайно, але не пізніше ніж наступного дня з дня її постановлення надсилають учаснику справи чи його представнику відповідно та суду, який має забезпечити проведення відеоконференції. Учасник справи бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів і засобів електронної ідентифікації, що мають високий рівень довіри, відповідно до вимог законів України. Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників. Використовувані судом й учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути й бачити перебіг судового засідання, ставити запитання й отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки. Відеоконференція, у якій беруть участь учасники судового процесу, їх представники, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відповідні записи долучають до матеріалів справи [166].

За положеннями Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України судове провадження може здійснюватися в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, зокрема, яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), у разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка,

потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 4-1) введення воєнного стану або під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України. Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, у якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану. Застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби й технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечено можливість чути та бачити перебіг судового провадження, ставити запитання та отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права й виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України [71].

Відповідні положення, які надають можливість брати участь у судовому засіданні за рахунок відеоконференції, також наявні в Господарському процесуальному кодексі (далі – ГПК) України, Кодексі адміністративного судочинства далі – (КАС) України й інших процесуальних актах.

Ключовим зрушенням у питанні цифровізації правосуддя в Україні стало упровадження в роботу судових установ Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), що було здійснено відповідно до реалізації змін, передбачених законами України

«Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [109; 110].

Зміст ЄСІТС визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» й уточнено рішенням Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», за якими це сукупність інформаційних і телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та Положенням процесів діяльності судів, органів й установ у системі правосуддя, зокрема документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом й учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу в судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС. Власником програмного забезпечення ЄСІТС є держава в особі ДСА. ЄСІТС працює на базі основного та резервного (резервних) центрів обробки даних. Організаційне та фінансове забезпечення створення і функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС здійснює ДСА України, яка несе відповідальність за їх належне функціонування та забезпечення захисту інформації. Система функціонує в судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах і призначена для автоматизації: 1) ведення електронного діловодства, зокрема руху електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрації вхідних і

вихідних документів та етапів їх руху; 2) централізованого зберігання процесуальних та інших документів й інформації в єдиній базі даних; 3) захищеного зберігання, автоматизованої аналітичної і статистичної обробки інформації; 4) збереження справ та інших документів в електронному архіві; 5) обміну документами й інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; 6) роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів і підрозділів; 7) формування та ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі; 8) віддаленого доступу користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; 9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи в порядку, встановленому процесуальним законом; 10) добору осіб для запрошення до участі в здійсненні правосуддя як присяжних; 11) розподілу справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах; 12) аудіо- та відеофіксації судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; 13) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; 14) функціонування офіційного вебпорталу судової влади України, вебсайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями; 16) взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів й установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів й установ; 17) надання можливості учасникам справи, які

мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом тощо [116; 129].

Отже, в умовах сьогодення сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні тенденції, які позитивно позначаються на роботі судової системи країни. Цифровізація актуалізує процеси вдосконалення судової влади відповідно до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не тільки в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Однак, попри всі позитивні зрушення, необхідно зауважити, що технологічний прогрес у досліджуваній сфері не має логічного завершення. Він досі триває та полягає в пошуку нових шляхів цифровізації системи правосуддя, удосконалення за рахунок цього вирішення судами юридичних спорів, а також захисту прав і свобод людини й громадянина [51].

1.2. Поняття та значення цифровізації судочинства в Україні

У класичному, узагальненому вигляді цифровізація є складною та порівняно новою категорією, яка досі не має належного законодавчого й наукового обґрунтування. Це поняття формується з розрізненого переліку положень нормативних документів, а також теоретико-юридичних інтерпретацій, між якими немає єдності. Унаслідок цього суттєвою проблемою є розуміння змісту цифровізації в координатах окремих сфер суспільно-правових відносин, зокрема, у секторі правосуддя нашої держави.

Зміст категорії «цифровізація» сформовано навколо поняття цифрових технологій. У класичному визначенні слово «технологія» походить від грецького «*techne*» – мистецтво, майстерність, уміння і «*logos*» – слово, вчення. Технологію як практичну діяльність вважають

сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату, що здійснюється в процесі виробництва продукції. Завдання технології як науки полягають у виявленні й дослідженні фізичних, хімічних, механічних та інших закономірностей з метою визначення і використання на практиці найефективніших та найекономніших виробничих процесів [52, с. 93–94].

Своєю чергою цифрова технологія, згідно з визначенням Д. Е. Кільдерова, – це будь-який продукт, за допомогою якого можна створювати, переглядати, розповсюджувати, змінювати, зберігати, вибирати, передавати й отримувати інформацію електронними засобами в цифровій формі. Прикладами таких технологій є персональні комп'ютери та пристрої (комп'ютер, ноутбук, нетбук, планшет, смартфони, засоби мобільного зв'язку, ігрові консолі, медіаплеєри, пристрої для читання електронних книг), цифрове телебачення, роботи тощо [58, с. 110]. Термін «цифрові технології», зазначає І. Є. Потюк, не обмежується використанням електронних пристроїв (зокрема й портативних), програмних забезпечень, електронних ресурсів, а доповнений можливістю використання широкого спектру технічних засобів навчання (інформаційних, навчальних, тренажерних) й електронних інструментів (комп'ютерні програми, додатки, гаджети, системи) в офлайн/онлайн режимі як з навчальною, так і з особистою метою, формуючи відповідний набір навичок та вмінь не лише споживати інформацію, а й створювати її, а також розуміти механізми та особливості функціонування цифрового середовища [104, с. 220–221]. М. А. Журба тлумачить цифрові технології як такі, у яких використовують сигнали передачі інформації або ж дискретні сигнальні імпульси [37, с. 116].

Власну позицію з приводу змісту цифрових технологій обстоює О. В. Лебідь: «Цифрові технології розвиваються стрімкими темпами, проникаючи в нові сфери людської діяльності. Використання цифрових технологій здатне вивести економіку країни на якісно новий рівень, як

наслідок, суттєво вплинути на рівень життя її населення. Якщо говорити про реальний сектор економіки, то в найближчі десятиліття всі бізнес-процеси, взаємодії між підприємствами та стейкхолдерами, а також ринки всіх ресурсів зазнають значних трансформацій, адаптуючись до вимог цифрових технологій і систем. Такі технології, як великі дані, машинне навчання, розподілені реєстри, робототехніка, інтернет речей, віртуальна та доповнена реальність, бездротовий зв'язок та багато інших, зокрема ті, що ще знаходяться на концептуальній стадії, засновані на широкому та безумовному використанні цифрових технологій; набори даних формують наше найближче та віддалене майбутнє сьогодні. Використання інтернету та цифрових технологій скорочує час, необхідний для доступу до високоякісної інформації, і практично усуває транзакційні витрати, значно підвищуючи продуктивність праці й ефективність капіталу. Наявність інформації про ціни на продукцію змушує компанії конкурувати за споживачів шляхом упровадження інновацій, що сприяє підвищенню ефективності всіх бізнеспроцесів і створенню вартості» [77].

Тож цифрові технології – це методи, засоби та способи обробки, обміну інформацією, реалізації відповідних дій та процесів за допомогою електронно-обчислювальних пристроїв, інформаційно-технологічних систем, комп'ютерної архітектури тощо. Фактично йдеться про сучасні технічні пристрої та методологію їх використання – інтернет.

Узагальнені засади цифровізації представлено в розпорядженні КМУ «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17 січня 2018 року № 67-р, відповідно до положень якої це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Основна мета цифровізації полягає в досягненні цифрової трансформації наявних і

створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності в нові, ефективніші та сучасніші. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані, зокрема, в національні, регіональні, галузеві стратегії та програми розвитку. Цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість і якість економічної, громадської та особистої діяльності. Цифрові технології – це ринок та індустрія, а також платформа ефективності й конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій. Високотехнологічне виробництво й модернізація промисловості за допомогою інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, масштаб, темп цифрових трансформацій повинні стати пріоритетом економічного розвитку. У цифровому світі за умови наявності цифрової альтернативи існування розвиток більшої частини аналогових систем (сфер) стає недоцільним [132].

Ідея цифровізації є основою Концепції розвитку електронного урядування, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р. Відповідно до положень останньої, електронне урядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Метою Концепції є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних і юридичних осіб, удосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни. У положеннях документа визначено, що повсякденне

життя громадян стає дедалі «цифровізованішим», що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості й відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень. На сучасному етапі розвитку країни вбачається можливим використання консервативного або трансформаційного шляхів для подальшого розвитку електронного урядування. Консервативний шлях має еволюційний характер і суттєво не змінює принципи та завдання розвитку наявної інфраструктури електронного урядування, що може призвести до відставання від світових темпів розвитку. Натомість трансформаційний шлях, який запропоновано в межах Концепції, має революційний характер й акцентує на посиленні функціональних можливостей електронного урядування та зниженні витрат органів влади на реалізацію владних повноважень шляхом застосування сучасних інноваційних підходів, методологій і технологій (інтернету речей, хмарної інфраструктури, «Blockchain», «Mobile ID», «sharing economy», просування методики опрацювання даних великих обсягів – Big Data). Для досягнення мети Концепції визначено необхідність забезпечити виконання комплексних заходів за такими напрямками: модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; модернізація державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; управління розвитком електронного урядування [131].

Згідно з офіційними джерелами, цифровізацію ототожнюють зі змістом цифрового розвитку суспільства, вона полягає в упровадженні в різні сфери суспільної діяльності та життя, передусім економічну та публічне управління, цифрових, новітніх технологій. Попри наявність нормативних трактувань, чимало науковців пропонують власний підхід до цього питання. Вектор визначень залежить від галузі, в аспекті якої

цифровізацію досліджують. Найчастіше її аналізують у межах проблеми розвитку бізнесу, господарювання, економіки тощо.

Наприклад, за визначенням С. В. Філіппової та О. Л. Маліної, цифровізація – це систематизований, неперервний процес удосконалення бізнес-процесів через підвищення рівня застосування та якості використання цифрових технологій задля покращення ефективності функціонування суб'єкта господарювання. На думку дослідниць, проведення ефективної цифровізації економіки та бізнесу відкриває можливості: 1) створити умови для розширення; 2) підвищити продуктивність праці; 3) здійснити технологічний стрибок української економіки; 4) створити нові бізнес-моделі, сегменти та сектори; 5) створити можливості швидко, зручно та дешево розвивати, масштабувати й капіталізувати бізнес; 6) суттєво підвищити конкурентоздатність економіки на глобальних ринках; 7) створити нові робочі місця та попит на нові професії; 8) суттєво підвищити конкурентоздатність економіки на глобальних ринках [164, с. 58–59]. У роботі Т. С. Обиденнової цифровізацію визначено як комплексний процес упровадження сучасних інформаційних технологій у всіх їх виявах з метою вдосконалення процесу господарювання для досягнення мети підприємства завдяки якісній зміні наявних господарських відносин. Розвинена цифрова інфраструктура передбачає не тільки телекомунікаційні засоби. У загальному значенні, зазначає авторка, цифрова інфраструктура – це сукупність технологій, продуктів і процесів, які забезпечують можливості для обчислення, телекомунікацій та мережевого зв'язку та працюють на цифровій, а не на аналоговій основі [90].

Ширше цифровізацію розглядає О. М. Панкратова, яка аналізує вплив категорії на економічний сектор держави та світу загалом. Учена стверджує, що цифровізація – це процес, спрямований на діджиталізацію всіх світових ресурсів (створення цифрових копій) і формування

мережових платформ взаємодії з метою отримання прогнозованого та гарантованого результату від будь-якого керівного впливу. Цифровізація – це використання можливостей онлайн та інноваційних цифрових технологій усіма учасниками економічної системи – від окремих людей до великих компаній та держав. На переконання дослідниці, категорія має одночасний позитивний вплив на економічний та соціальний сектори. Зокрема, до економічної вигоди цифровізації вчена відносить: 1) суттєвий внесок в економічне зростання (наприклад, запровадження додатка «Дія», завдання якого – зробити процес надання державних послуг швидким, прозорим і позбавити людей від бюрократії (можливість отримувати послуги від держави в режимі онлайн замість того, щоб годинами вистояти черги до кабінетів чиновників); 2) збільшення кількості робочих місць (і фрілансерів); 3) приріст продуктивності праці; 4) пришвидшення темпів зростання малого і середнього бізнесу. Своєю чергою соціальні вигоди передбачають: 1) ідею включення всіх верств населення, незалежно від їх фізіологічних особливостей, до загальної системи та зниження рівня бідності; 2) підвищення доступності та якості медичного обслуговування (запис до лікаря в онлайн-режимі, не виходячи з дому, наявність особистого кабінету в системі «helsinki.me», переведення результатів обстеження (діагнозів) у цифровий формат); 3) зниження вартості й підвищення доступності онлайн-освіти (наприклад, за допомогою курсів на сайті prometheus.org.ua можна опанувати актуальні навички від найкращих викладачів на найбільшій освітній платформі); 4) обмеження негативного впливу на навколишнє середовище (наприклад, менше поїздок автомобілем, купівля меншої кількості одягу, зниження обсягів виробництва паперу); 5) зниження рівня злочинності, підвищення доступності фінансових сервісів, безпечність дорожнього руху [94].

Ю. О. Нікітін й О. І. Кульчицький розглядають цифрову трансформацію (цифровізацію) як процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом упровадження цифрових технологій та

цифрових сервісів, що ґрунтується на стратегічному партнерстві всіх зацікавлених сторін й одночасному розробленні програмного забезпечення, цифрової трансформації та оцінки рівня цифрової трансформації підприємства [89].

Як комплексну категорію, яка виходить за межі економічного середовища, цифровізацію тлумачить М. В. Руденко. Це універсальна технологічна, соціальна, економічна, філософська, правова категорія, що передбачає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для автоматизації процесів, оптимізації виробництва, покращення якості послуг, підвищення продуктивності, зниження витрат на управління та виробництво, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, оптимізації бізнес-процесів, забезпечення доступності освіти, медичних, адміністративних послуг усім громадянам, передусім у віддалених територіальних громадах [137].

Доволі глибоку й обґрунтовану позицію обстоює А. О. Дегтяр, визначаючи поняття цифровізації в публічному управлінні та адмініструванні. На думку науковця, цифровізація цієї сфери є необхідною складовою сучасної країни, що дасть змогу оптимізувати діяльність державних органів у регіонах, підвищити залученість громадян до обговорення та прийняття соціально важливих рішень і сприяти розвитку конкурентоспроможної економіки України. Цифровізація – це не просто застосування технологій в управлінні, а й стратегічна трансформація всієї системи, спрямована на зміну культури, процесів і структур. У контексті публічного управління та адміністрування цифровізація охоплює впровадження інформаційних технологій у всі сфери державної діяльності – від надання послуг громадянам і бізнесу до управління державними ресурсами та прийняття стратегічних рішень. Використання цифрових технологій стало стимулом для розвитку різних сфер у державі. Автор також зауважує: «Попри те, що цифровізація виявляється з різною швидкістю і по-різному в кожній галузі, майже всі сфери піддалися впливу

різного рівня трансформації. Важливо зазначити, що цифровізація в публічному управлінні та адмініструванні є ключовим фактором для підвищення ефективності та прозорості діяльності державних органів. Вона дозволяє забезпечити швидкий та зручний доступ до послуг для громадян, зменшити бюрократичні бар'єри й оптимізувати управлінські процеси. Також цифровізація є механізмом економічного зростання, адже цифрові технології здатні позитивно впливати на ефективність, результативність та якість економічної діяльності. Крім того, цифровізація може сприяти підвищенню довіри громадян до уряду та забезпечити ефективніше використання ресурсів державного сектору» [26, с. 123–124].

Тож здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що ключовими ознаками поняття «цифровізація» є такі:

- це процес, спрямований на впровадження в певну сферу діяльності, функціонування об'єкта, механізму, суспільних відносин цифрових технологій, прогресивних рішень щодо обробки й обміну інформацією, концепцій використання інформаційних систем і комп'ютерних пристроїв тощо. Тобто йдеться про запровадження новітніх технологічних рішень там, де їх немає і вони необхідні, з огляду на об'єктивні обставини дійсності;

- це комплексний процес, який охоплює як технічний аспект, пов'язаний із фактичним налагодженням роботи відповідних технологічних пристроїв і засобів, так й організаційний – юридичне обґрунтування впровадження цифрових технологій, визначення відповідальних за їх використання та обслуговування суб'єктів, встановлення перспектив розвитку тощо;

- ключовим завданням цифровізації є автоматизація відповідних суспільних процесів. Це полягає в модернізації та обмеженні участі в них людей або повному відмежуванні та переданні на рівень технологій. Прикладом є різноманітні статистичні розрахунки, відправлення інформації, прийняття та опрацювання різноманітних запитів тощо;

– цифровізація не обмежена у своєму застосуванні секторами суспільного життя. Вона може відбуватися в економіці, господарюванні, публічному управлінні, діяльності окремих підприємств, установ чи організацій. Цей процес підвищує оперативність суспільно-правових відносин, надаючи людям можливість швидше виконувати рутинні процеси або взагалі абстрагуватися від їх реалізації;

– цифровізація забезпечує глобальність суспільно-правових відносин. Сучасні цифрові, електронно-обчислювальні технології дають змогу обмінюватися інформацією з будь-якої точки світу віддалено, що розширює можливості людей у спілкуванні, взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування, отриманні офіційної інформації тощо.

Зазначене відображає основний зміст цифровізації та пояснює її загальне призначення і цінність. Проте в контексті правосуддя окреслені особливості слід доповнити низкою унікальних ознак, які обумовлені специфікою цієї гілки державної влади, конституційними та законодавчими гарантіями її роботи, виключним і неповторним статусом суддів, метою судочинства тощо. Водночас цифровізація судочинства в Україні є однією з найактуальніших проблем наукового вивчення.

Наприклад, комплексний аналіз цього питання здійснили О. В. Синєгубов, С. М. Бортнік й О. М. Черненко. Учені, посилаючись на дані Світового банку, з'ясували, що цифровізація судів розпочалася ще в 1980-х роках із появою персональних комп'ютерів і програмного забезпечення для обробки текстів. До певного часу її темп не був швидким, проте за останні два десятиліття крім загального апаратного забезпечення та інформаційно-комунікаційних технологій суди почали запроваджувати електронні інструменти, які було спеціально розроблено для органів юстиції. У різних видах юрисдикції поступово було впроваджено подання позовів і процесуальних документів у цифровий спосіб, вручення процесуальних документів в електронній формі, здійснення електронних

платежів, електронне спілкування із судами й іншими органами в галузі юстиції. Спалах пандемії COVID-19 сприяв масовій цифровізації органів юстиції та судочинства зокрема, дистанційній комунікації між органами юстиції, судами й учасниками судочинства. Електронний доступ, документообіг і дистанційні комунікації є не лише зручним, а й необхідним інструментом в умовах збройної агресії проти України. Цифровізація дає змогу попереджати завдання шкоди суспільним інтересам, типовим індивідуальним, приватним інтересам, уникати затягування розгляду справ. Крім доступу до правосуддя, цифрові інструменти підвищують ефективність судового захисту, спрощують доступ до правової інформації, правової допомоги та судочинства, усувають необхідність поїздок до судів і для отримання інформації щодо справи, і для участі в судовому розгляді, усуваючи невинуватені затримки та перерви. Можливості вирішення спорів онлайн, а також онлайн альтернативне вирішення спорів, що має значення для галузі транснаціональної електронної комерції, через спрощення та зручність сприяють ширшій залученості осіб до судового захисту [143, с. 186; 186].

На думку Л. В. Сапельнікова, цифровізація судочинства – це поступове перетворення всіх судових процесів в електронні сервіси, що потребує чіткої стратегії, координації та залучення всіх зацікавлених сторін. Зазначений процес має на меті створити систему, яка охопить усі судові процеси й стане зручним сервісом, орієнтованим на різні категорії користувачів: суддів, працівників судів, громадян і бізнес. Його пріоритетними напрямками є автоматизація робочих процесів, спрощення доступу до судових послуг [141].

В. В. Очеретяний та Ю. О. Осійський вважають, що цифрова трансформація в судовій системі України зводиться до впровадження ЄСІТС і полягає в суттєвому вдосконаленні судової гілки влади, забезпеченні її доступності, відкритості та прозорості. Завдяки цій системі судова вертикаль зможе ефективніше та швидше реагувати на

інформаційні виклики суспільства, результативно вирішувати справи, зменшувати кількість помилок й уникати корупційних ризиків. Система ЄСІТС надає можливість отримати інформацію про стан розгляду судової справи в режимі онлайн, що сприяє швидкому забезпеченню прав громадян на доступ до правосуддя та гарантує їхні права на захист у судовому процесі. Учені акцентують, що ЄСІТС дає змогу судам та іншим зацікавленим сторонам ефективніше виконувати свої функції, суттєво скорочує час, який витрачають на адміністративні процедури. Саме тому ЄСІТС є важливим цифровим інструментом для модернізації та вдосконалення прозорості й публічності судової системи в Україні, забезпечення прав людини та для боротьби з корупцією в цій сфері [92]. Схожу позицію обстоює в межах своїх наукових пошуків О. Р. Кібенко, доводячи: «Діджиталізація правосуддя вже стала світовим трендом. COVID-19 та війна можуть сприяти квантовому стрибку України у сфері цифрової трансформації правосуддя – створенню повноцінного онлайн-суду, зручного і зрозумілого кожній людині суду у смартфоні, який у режимі 24/7 забезпечить справжній доступ до суду під час війни, а також значну економію коштів в умовах жорсткого бюджетного дефіциту». Зазначене зумовлено переважно саме введенням ЄСІТС, яка передбачає оцифровування, переведення в електронну форму всіх наявних процесів у роботі судів і під час вчинення ними правосуддя [56].

О. В. Скочиляс-Павлів цифровізацію судочинства визначає як проникнення новітніх інформаційних технологій у сферу правосуддя, що має такі переваги: 1) швидкість й ефективність, оскільки справи можна розглядати швидше завдяки електронній системі документообігу; 2) економія часу та коштів завдяки можливості електронної подачі документів і, крім цього, економія витрат на проїзд до суду, проживання тощо; 3) зручність для учасників, що полягає в можливості брати участь у засіданнях онлайн, особисто не відвідуючи суд; 4) доступність для людей з обмеженими можливостями; 5) прозорість інформації, оскільки всі

документи й матеріали можуть бути доступні онлайн для учасників справи, а також для громадськості; 6) електронні документи і процеси знижують обсяги використання паперу й інших витратних матеріалів, допомагаючи зберегти природні ресурси. Загалом електронне судочинство сприяє доступності правосуддя, забезпечує ефективність процесів і підвищує рівень довіри до правосуддя. Крім того, у контексті війни та загрози безпеці громадян електронне судочинство є корисним для забезпечення конфіденційності судових справ і зниження ризиків корупції в судових процедурах. Це важливий крок у напрямі відновлення законності й стабільності в умовах загроз національній безпеці [145, с. 210–211].

Сутність цифрової трансформації правосуддя детально аналізує А. О. Згама, визначаючи її як комплексне перетворення всієї судової системи з використанням новітніх технологій, що передбачає не лише запровадження цифрових інструментів, а й зміну підходів до організації правосуддя, удосконалення процесів і підвищення доступності правосуддя для громадян. Важливим елементом цифрової трансформації правосуддя, на думку науковця, є електронне судочинство, ідея якого спрямована на полегшення доступу до правосуддя, ефективності судового процесу й обмеження бюрократії. Електронне судочинство може відбуватися різними шляхами, такими як: електронне подання документів, коли замість традиційного паперового оформлення судових документів учасники процесу можуть подавати їх електронним шляхом через вебплатформи або спеціальні системи; електронні судові слухання, що можуть відбутися з використанням відеоконференційних технологій; електронний обмін інформацією між різними судовими інстанціями, учасниками справи та ін.; електронний моніторинг справ, що передбачає існування системи для відстеження стану справи, її руху та рішень в електронному форматі; електронний доступ до судової інформації (доступ громадськості до судових рішень, рішень і документів через онлайн-платформи) [41, с. 322].

Цифровізація національного судочинства, вважає О. О. Берназюк, передбачає впровадження в роботу органів судової гілки влади освітніх цифрових технологій, які своєю чергою поділяються на декілька груп залежно від призначення, а саме: 1) ті, що забезпечують взаємодію суду й учасників судового процесу (електронний суд), тобто спрямовані безпосередньо на здійснення судочинства та пов'язаних із ним процесів (подання позовної заяви, апеляційної, касаційної скарг в електронній формі, відстеження перебігу розгляду справи в мережі Інтернет, направлення судових повісток, повідомлень засобами електронного зв'язку, участь у розгляді справи в режимі відеоконференції, доступ до судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень тощо); 2) ті, що забезпечують взаємодію судів між собою, а також суду з іншими органами публічного управління (система електронного документообігу, доступ до державних реєстрів, отримання та перевірка дійсності електронних доказів тощо); 3) ті, що забезпечують організацію внутрішніх управлінських процесів (електронна система управління кадрами, електронна система судової статистики, електронні архіви, електронна бібліотека суду тощо) [9, с. 13].

Водночас М.-М. А. Кулинич використовує термін «електронне судочинство», стверджуючи, що його впровадження дає змогу учасникам справи та представникам взаємодіяти із судовою системою в електронній формі, і це сприяє скороченню часових і грошових витрат для представників правозахисної сторони та полегшує доступ до судових проваджень і документів. Ця система також підвищує оперативну інформованість стосовно судових рішень і забезпечує ефективний обмін інформацією між учасниками судового процесу. Однак важливо зазначити, що під час роботи з електронним судом можуть виникнути технічні проблеми та збої, які позначаються на доступі до судових матеріалів і процесуальних документів [74, с. 37].

Попри наявність наукових напрацювань, теоретичне обґрунтування змісту та значення цифровізації судочинства в Україні недосконале. Передусім непослідовною є термінологічна основа проблеми. Поряд з терміном «цифровізація», науковці пропонують поняття «електронне судочинства», «цифрова трансформація», «діджиталізація» тощо. Крім того, учені не мають єдиного підходу щодо співвідношення цих категорій. Наприклад, деякі вважають, що цифровізація охоплює електронне судочинства, натомість інші наполягають на визначальній ролі поняття «діджиталізація». Суттєвим недоліком наявних наукових визначень також є вузька їх спрямованість. У більшості випадків учені вбачають у цифровізації виключно технічний процес удосконалення або ж реформування судової гілки влади й нехтують адміністративним аспектом цього процесу [49].

Отже, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що цифровізація судочинства в Україні – це комплексний процес організації, забезпечення та впровадження новітніх комп’ютерних й інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методології, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в адміністративній та процесуальній діяльності судів [49].

Значення цифровізації судочинства в Україні полягає в тому, що:

- вона дає змогу автоматизувати значну кількість процесів у межах адміністративної та процесуальної діяльності суддів: прийом й обробку документації, взаємодію сторін спору із судом, їх інформування про перебіг справи, можливість взаємодіяти із судовими органами віддалено тощо;

- цифровізація зумовлює посилення прозорості роботи судової гілки влади, ефективніше освітлення внутрішніх організаційних процесів її діяльності та виконання процесуальних повноважень, стимулює відповідальність за власні дії перед громадськістю;

– цифровізація підвищує безпеку взаємодії громадян із судами за рахунок відкриття їм можливості в критичних умовах, які загрожують життю та/або здоров'ю, реалізовувати суб'єктивні матеріальні та процесуальні права й обов'язки віддалено, використовуючи цифрові технології, виключаючи безпосередній контакт;

– цифровізація позитивно позначається на документообігу в діяльності судів та його безпеці, адже використання електронних документів з відповідними механізмами цифрового захисту інформації сприяє збереженню відомостей, їх відтворюваності й достовірності;

– цифровізація зумовлює єдність функціонування судової гілки влади, оперативність взаємодії між її ключовими складовими й безпосередньо судами [49].

1.3. Принципи цифровізації судочинства

Попри той факт, що цифровізація – це переважно новаторська діяльність, результат якої абстрактний, оскільки неможливо передбачити ефект від упровадження технологій у певну сферу роботи системи правосуддя, зазначений процес не знаходиться в хаосі. Його здійснення пов'язано з внутрішніми, засадничими ідеями, тобто принципами. Слово «принцип» (з лат. «*prīncipium*» – базис, початок, основа) поєднує у своїй етимології такі дефініції: основне, вихідне положення якої-небудь теорії, учення, науки тощо; переконання, погляд на речі; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; вихідна концепція, основна особливість в устрої чого-небудь [11]. У філософії, філології, логіці, психології, етимології, зазначає С. В. Шмаленя, принцип розглядають переважно як засаду, основу, керівну ідею, вихідне

положення будь-якого явища (вчення, організації, діяльності тощо), основоположне правило, першооснову реальної дійсності [170, с. 105–106].

Згідно з визначенням Є. М. Поповича, принцип – це головна ідея, основне правило діяльності. В узагальненому вигляді категорія відображає необхідність чи закон явищ, що передбачає узагальнення та поширення конкретного положення на всі явища певної сфери [103, с. 119]. На думку В. І. Малюги, принцип – це керівна, фундаментальна ідея, основне правило поведінки, центральне поняття, основа системи, засада діяльності тощо [81, с. 13]. Водночас Т. О. Дідич визначає принципи як сукупність загальних ідей, які характеризують сутність певного явища та його призначення в суспільстві. Вони відображають закономірності певного явища і становлять найзагальніші норми, що поширюються на всіх суб'єктів [31, с. 43].

Узагальнюючи етимологію слова та галузево-нейтральні наукові підходи, можемо зазначити, що принцип – це базовий, вихідний, основний чинник діяльності, роботи механізму, процесу; ідея, засада теоретичної концепції, думки, позиції тощо. Це те, на чому щось ґрунтується, певний фундаментальний чинник, щодо якого окремо взятий об'єкт існує або провадиться якась діяльність. Таке значення категорії засвідчує її міжгалузевий характер, що загалом засвідчують різні наукові сфери, де її використовують.

Наприклад, принципи є однією з головних категорій теорії управління. Зокрема, О. М. Бандурка вважає, що принципи управління – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи управління загальними процесами [6, с. 32]. А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васина зауважують, що принципами управління є закономірності відносин, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтується його організація та здійснення і які можуть бути сформовані в певні правила [28, с. 37]. О. В. Жадан характеризує їх як систему базових положень, ідей, правил, згідно з якими здійснюється

діяльність працівників у певній сфері суспільного життя. Принципи управління, на думку автора, відображають закономірності функціонування соціальних спільнот [35, с. 576].

В. М. Плішкін вважає, що принципи управління – це основні положення, які відображають пізнані та засвоєні людиною об’єктивні закони й закономірності, якими керуються органи управління в процесі створення та функціонування систем управління. Вони виявляють вимоги до системи, структури, механізму процесу управління. Принципи управління становлять результат узагальнення людьми об’єктивно діючих законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів й ознак, що стають загальним началом їхньої діяльності [153, с. 109].

Свою чергою В. І. Курило принципами державного управління пропонує вважати фундаментальні, науково обґрунтовані й здебільшого законодавчо закріплені положення, які відображають об’єктивні, універсальні, необхідні закономірності взаємовідносин між суб’єктом та об’єктом управління, причому зміст взаємовідносин змінюється відповідно до змін форм держави [76, с. 15]. У дисертації М. В. Мельничука акцентовано на тому, що принципи державного управління виражають найузагальненіші засади оптимальної побудови та функціонування системи державного управління. Вони є основоположними ідеями, які дають змогу науково обґрунтовано, відповідно до конкретних умов суспільства й історичних особливостей, здійснити державноуправлінський вплив. Основне призначення таких принципів – надавати відомості про те, як найкраще створити систему управління, скеровувати її роботу й стимулювати підвищення ефективності останньої [84, с. 45]. В. К. Колпаков зауважує, що принципи державного управління – це його позитивні закономірності, пізнані наукою та практикою, закріплені в правових нормах або є узагальненням встановлених у державі юридичних правил [64, с. 22].

Важливе значення принципи мають і в правовій теорії. Підходи до їх тлумачення досліджували П. Д. Пилипенко, В. Я. Буряк і З. Я. Козак: «У юридичній літературі вважалося свого часу, що принципи права – це продукт людської діяльності, їх джерелами є сфера ідеології. І щоб одержати статус принципів права, певні керівні положення мають бути відображені в самому праві, у змісті норм права. Сучасні дослідження принципів права обґрунтовують об'єктивний характер цієї категорії. Це такі засадничі основи права, які відповідають характеру суспільних відносин, економічним, політичним, ідеологічним процесам, що відбуваються в суспільстві. Саме така залежність зумовлює характер правотворчості, зміст правових норм, способи й методи реалізації права», – стверджують учені [158, с. 42].

Попри існування загальноприйнятої концепції з приводу змісту й значення правових принципів, науковці не полишають спроб розглянути категорію по-іншому, виявити глибинніші, внутрішні ознаки останньої, сформулювати нові підходи до її тлумачення. Наприклад, у роботі Р. Б. Тополевського й Н. В. Федіної принципи права розглянуто як основоположні ідеї, базові засади, через які виявляється зміст і сутність права, призначення та спрямованість правового регулювання в суспільстві. Принципи права можуть безпосередньо закріплюватися в нормативно-правових приписах, це так звані норми-принципи. Ознаками принципів права, на думку вчених, є такі: виводяться з правової реальності, визначають структуру права, мають високий рівень абстрактності, забезпечують логічність і послідовність права, забезпечують масштаб поведінки, визначають орієнтованість правового регулювання, є базою для правозастосування. Дослідники зауважують, що роль принципів права полягає в тому, щоб забезпечити: узагальнені орієнтири правової системи; однотипність застосування правових норм; вплив на суспільні відносини через встановлення правил високого рівня абстрагування [157, с. 133].

Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний та Н. В. Заяць формулюють таку дефініцію категорії «принципи права»: це найзагальніші, найбільш стабільні засади, що сприяють утвердженню, забезпеченню та захисту суспільних цінностей, виражають сутність права й визначають напрями його подальшого розвитку. Ознаками принципів автори вважають такі: 1) вони спрямовані на утвердження, забезпечення та захист суспільних цінностей, тобто принципи права символізують дух права, пов'язують право з політикою, економікою, мораллю, переводять на мову правових категорій, репрезентують суспільні інтелектуально-ціннісні настанови й тенденції; 2) мають найзагальніший, абстрактний характер, тобто принципи права є нормативними узагальненнями найвищого рівня, згустками правової матерії; 3) визначають зміст системи права та її структурних елементів, а також напрями їх подальшого розвитку. Принципи права як своєрідні «нервові центри», «орієнтири» виконують функцію стрижнів системи права, сприяють її єдності й стабільності, об'єднують і цементують галузі, підгалузі та інститути права. Крім того, принципи права, відображуючись у засадах правосвідомості, правоутворення, правотворчості (законотворчості й нормотворчості), правореалізації, зокрема правозастосування, правоохорони, визначають напрями розвитку всієї правової системи; 4) пріоритетність (примат) над нормами права, тобто останні формуються під впливом певного принципу або групи принципів і не повинні їм суперечити. Принципи мовби розчинені в праві, пронизують майже всі або майже всі його норми й інститути. Норми права переважно є виявами дії принципів, засобами їх конкретизації. Принципи права є гарантом правильності, безпомилковості реалізації норм права. У зв'язку з цим принципи права характеризуються універсальністю, раціональністю та загальнозначущістю; 5) підвищена стабільність і стійкість, тобто принципи права залишаються незмінними протягом тривалого часу, оскільки об'єктивно зумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства; 7) закріплюються зазвичай у

формах (джерелах) права, тобто залежно від форми викладення виокремлюють принципи, що безпосередньо сформульовані у формах (джерелах) права, і принципи, які виводяться зі змісту форм (джерел) права в непрямій формі, або, у межах іншої термінології, принципи, що набули текстуальної матеріалізації (норми-принципи), і принципи, що мають змістове закріплення [151, с. 121–122].

Своєю чергою М. С. Кельман й О. Г. Мурашин стверджують, що принципи права – це керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – найзагальніші норми, які діють у всій сфері правового регулювання та поширюються на всіх суб'єктів. Ці норми або чітко сформульовані в законі, або виведені із загального змісту законів. Принципи права є своєрідною конструкцією, на якій ґрунтуються і реалізуються не тільки окремі норми права, інститути і галузі права, а й уся система права. Вони слугують основним орієнтиром правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності державних органів. Від ступеня їх дотримання безпосередньо залежить рівень складності, стабільності й ефективності правової системи. Маючи загальнообов'язковий характер, принципи права сприяють зміцненню внутрішньої єдності та взаємодії різних галузей та інститутів права, норм права і правових відносин, суб'єктивного й об'єктивного права. Принципи права є не тільки орієнтиром у формуванні права, а й керівними засадами під час вирішення конкретних юридичних справ, передусім під час застосування аналогії закону у випадках наявності прогалин у законодавстві. Принципи права об'єктивно обумовлені економічним і соціально-політичним устроєм суспільства, який діє в певній країні, соціальною природою держави та права, характером панівного в країні політичного й державного режиму, основними принципами побудови та функціонування політичної системи суспільства [55, с. 283–284].

У підручнику з теорії держави і права за загальною редакцією М. І. Козюбри принципи права висвітлено як найбільш загальні й стабільні вимоги, що уособлюють суспільні цінності, дають змогу відтворити їх під час формування та дії права, визначаючи його характер і напрями подальшого розвитку. Принципи – це продукт людської діяльності. Становлення принципів відбувалося разом зі становленням права в процесі взаємодії, комунікації між людьми. Як невідчужувані права людини і право загалом, принципи права мають недержавне джерело походження. Їх коріння часто слід шукати в релігії, зокрема в таких божественних заповідях, як «не вбий», «не вкради» тощо, які фактично притаманні всім релігіям і які поширюються на вірян незалежно від віросповідання та конфесій; у суспільній моралі, зокрема в таких її засадах, як «віддай кожному своє» (за його заслугами), «турбуючись про власне благо, не зашкодь іншому», «не будь суддею у своїй власній справі» тощо, які своєю чергою ґрунтуються на суспільних уявленнях про справедливість, правильність, добропорядність та інших моральних цінностях; у міфології (наприклад, встановлення табу на кровозмішування). Формування принципів права підпорядковувалося виконанню практичних завдань – прийняттю рішень у конкретних життєвих ситуаціях (казусах). Принципи права й дотепер пов'язані із судовою практикою, а не з діяльністю законодавця. Крім цього, автор зауважує: «Як уособлення системи загальнолюдських суспільних цінностей, найважливіші принципи права мають універсальний характер, тобто в тому чи іншому варіанті притаманні всім правовим системам, хоч і мають різні форми зовнішнього вираження (далеко не завжди фіксуються в якомусь конкретному юридичному документі), різні термінологічні позначення або навіть до цього часу існують у синкретичному, не відокремленому від інших соціальних регуляторів (релігії, моралі, звичаїв) вигляді, тобто їх виокремлення в особливу правову категорію не відбулося. Свою конкретизацію універсальні принципи знаходять в інших принципах, що

відображають специфіку певних правових систем, їх структурних підрозділів тощо» [39, с. 67–69].

Тож можемо узагальнити базові особливості принципів як загальноправової категорії, що органічно притаманні будь-яким явищам, які існують і розвиваються з позицій права:

1) вони уособлюють засадничі ідеї про право загалом, про те, які людські цінності має утверджувати та захищати, зміст його регулятивного впливу на суспільно-правові відносини, а також закономірності функціонування та реалізації юридичних явищ;

2) важливим у принципах є суб'єктивний аспект. У них відображаються ті закономірності суспільного життя, які безпосередньо осмислені людьми, визначені ними як ключові та базові, непорушні; такі, що потребують правової регламентації;

3) принципи стабільні й незмінювані, адже походять від суспільства, панівної в ньому концепції про функціонування правового сектору, а отже, їх трансформація можлива тільки за рахунок еволюції соціальних усвідомлень;

4) принципи розчиняються в правовій матерії. Окремі вихідні засади можуть закріплюватися й уточнюватися в правових нормах, якими регульована певна сфера суспільно-правових відносин, однак не знаходять конкретизації і не набувають ознак відповідної галузі;

5) принципи – це загальнообов'язкові юридичні категорії, що забезпечують не тільки дотримання закріплених у них вимог усіма суб'єктами суспільних відносин, а й скеровують нормотворчу роботу, адже позитивне право має безумовно відповідати головним соціальним цінностям, вираженим у них [46].

Отже, принципи цифровізації судочинства – це сукупність керівних, основоположних, осмислених і визначених у суспільстві ідей, правил й усвідомлень, відповідно до яких скеровується правове регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у сфері організації та

безпосереднього здійснення процесу цифровізації національного судочинства [Error! Reference source not found.].

Своєю чергою перелік таких принципів становить окрему проблему, з огляду на відсутність загальноприйнятої класифікації та загалом окремого підходу щодо специфіки принципів у контексті цифровізації. У межах загальної правової теорії на неоднорідності вихідних засад акцентує А. М. Колодій. Узагальнюючи різні наукові концепції та підходи, учений доходить висновку, що у своєму масиві принципи поділяються на вихідні засади: 1) правосвідомості; 2) правоутворення; 3) правотворчості, а серед них – законотворчості і нормотворчості; 4) системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) галузеві; г) інститутів права; 5) структури права: а) загальносоціального та юридичного; б) публічного і приватного; в) регулятивного й охоронного; г) матеріального та процесуального; д) об’єктивного й суб’єктивного; 6) правореалізації, а серед них – правозастосування; 7) правоохорони, а серед них особливо – правосуддя і юридичної відповідальності [62, с. 39].

На відміну від загальноправових, принципи цифровізації відображено в підзаконних документах, а саме в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17 січня 2018 року № 68-р. Відповідно до положень зазначеного документа, вихідні засади досліджуваного складного процесу в аспекті економіки та суспільного розвитку передбачають, що: 1) цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій; 2) цифровізація повинна бути спрямована на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя. Цей принцип передбачає підвищення якості надання послуг з охорони здоров’я та отримання освіти, створення нових робочих місць, розвитку підприємництва, сільського господарства, транспорту,

захисту навколишнього природного середовища та керування природними ресурсами, підвищення культури, сприяння подоланню бідності, запобігання катастрофам, гарантування громадської безпеки тощо; 3) цифровізацію здійснюють через механізм економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності від використання цифрових технологій. Цей принцип передбачає досягнення цифрової трансформації галузей економіки, сфер діяльності, набуття ними нових конкурентних рис і властивостей; 4) цифровізація повинна сприяти розвитку інформаційного суспільства й медіа. Створення контенту, насамперед українського, відповідно до національних або регіональних потреб, сприяє соціальному, культурному й економічному розвитку, а також зміцненню інформаційного суспільства та демократії загалом; 5) цифровізація повинна орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, виходу на європейський і світовий ринки. Інтеграція України до європейських і глобальних систем та інфраструктур є, зокрема, результатом свідомого та повноцінного впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій; 6) стандартизація є основою цифровізації, одним з головних чинників її успішної реалізації. Побудова лише на українських стандартах цифрових систем, платформ та інфраструктур, які мають бути використані громадянами, бізнесом і державою для участі, конкуренції та успіху в глобальній економіці та на відкритих ринках, неприпустима. Винятком можуть бути відповідні програми у сфері оборони та безпеки, у яких застосування інших стандартів (міждержавних) є аргументованим; 7) цифровізація повинна супроводжуватися підвищенням рівня довіри й безпеки. Інформаційна безпека, кібербезпека, захист персональних даних, недоторканність особистого життя та прав користувачів цифрових технологій, зміцнення та захист довіри в кіберпросторі є передумовами одночасного цифрового розвитку й відповідного попередження, усунення та управління супутніми

ризиками; 8) цифровізація як об'єкт фокусного та комплексного державного управління [132].

На нашу думку, принципи цифровізації судочинства в Україні, з огляду на особливості юридичного статусу цього сектору державної влади, включають у свою систему:

– верховенство права та законність. Ці принципи взаємопов'язані та ґрунтуються передусім на конституційних положеннях. Статті Основного Закону визначають, що в Україні діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони й інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України й повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і способ, що передбачені Конституцією та законами України [68]. Детальніше принцип верховенства права описано в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, у якому зазначено, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Справедливість – одна

з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Справедливість розглядають переважно як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [101, с. 155; 136].

Поняття «законність» визначають переважно на науковому рівні. Наприклад, В. О. Кузнєцов характеризує її як режим суспільно-політичного життя, що передбачає точне, суворе й безумовне виконання правових норм усіма учасниками всіх відносин [73, с. 24]. Л. В. Мелех тлумачить законність як принцип суспільного життя, який характеризується неухильним дотриманням і виконанням законів усіма суб'єктами. «Тоді, як закон закріплює загальнообов'язкові правила поведінки, законність забезпечує повне і безперешкодне їх здійснення, тобто є неодмінною умовою реального втілення в життя законів», – стверджує автор [82, с. 10–11]. О. П. Нагорний переконує, що законність – багатогранне і багатоаспектне явище, яке виявляється у вигляді принципу, методу й режиму та полягає в обов'язковому дотриманні і виконанні законів, підзаконних актів органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, а також уповноваженими на те особами [87, с. 13].

Отже, у межах цифровізації принципи верховенства права та законності містять основоположні вимоги: 1) упровадження цифрових технологій у роботу органів судової гілки влади має відбуватися виключно з огляду на законодавчий статус, гарантії функціонування, а також інші правила, обмеження та аспекти, встановлені законодавством; 2) процеси цифровізації можуть бути реалізовані виключно тими суб'єктами, які уповноважені на це чинним законодавством; 3) цифровізацію можуть проводити виключно в затверджених формах і методах, а також відповідно до закріплених у нормативних джерелах завдань [45];

– сприяння гласності та відкритості судового процесу. Відповідно до вимог цього принципу, цифровізація судочинства в Україні не повинна обмежувати засади гласності вирішення юридичних спорів судовими установами, а, навпаки, створювати всі необхідні умови для підвищення рівня прозорості, зовнішньої контрольованості діяльності останніх. Законодавчі основи цього принципу можна знайти в ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою: судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату й час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного застосунку «Дія». Програмними засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема мобільного застосунку «Дія», може бути також забезпечено додаткове інформування сторін спору, авторизованих через Єдиний державний вебпортал електронних послуг або через мобільний застосунок «Дія», шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа. Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату й час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному вебпорталі судової влади України, крім випадків, установлених законом. Крім того, учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечують можливість брати участь у судовому засіданні в режимі

відеоконференції в порядку, встановленому законом. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладено на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення [129];

– забезпечення гуманізму та рівності судочинства. Конституція України закріпила: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Крім того, згідно з розділом II Основного Закону, усі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Права і свободи людини й громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [68]. Своєю чергою, згідно зі ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак. Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом [129]. Отже, забезпечення гуманізму та рівності в контексті принципу

цифровізації судочинства полягає в тому, що така діяльність повинна підвищувати рівність різних суб'єктів у межах здійснення судочинства, а також гуманного ставлення до людини, сприяти формуванню нових механізмів реалізації її прав і свобод. Зокрема, введення цифрових технологій має розширювати можливості людей із фізичними обмеженнями або вадами здоров'я у зверненні до суду, отриманні необхідної інформації та, відповідно, захисті своїх інтересів. Крім того, організація та проведення цифровізації мають допомагати суспільству, надавати можливість оперативно й вичерпно розв'язати будь-які проблеми, скаржитися на неправомірні дії уповноважених представників судової гілки влади [45];

– цифровий суд за замовчуванням. Це не оригінальний принцип, адже в юридичний обіг його введено положеннями розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 року № 649-р. Підзаконний документ містить детальний опис змісту вихідної засади: «цифровий за замовчуванням – забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проєкту чи завдання – із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій» [131]. Попри те, що в класичному розумінні цей принцип стосується здебільшого виконавчої влади, він містить ідеї, які цілком прийнятні в контексті цифровізації судочинства України. З огляду на закладені в ньому вимоги, саме електронний формат здійснення адміністративних і процесуальних дій у судах, інших органах судової гілки влади має превалювати. Тобто інформаційно-комунікаційні, комп'ютерні технології мають бути впроваджені в усіх випадках, де це можливо і не порушує права та свободи громадян, не заважає роботі судових установ;

– принцип науковості й модернізації. Згідно з цим принципом, цифровізація судочинства в Україні повинна відбуватися з огляду на позитивні наукові напрацювання та дослідження, а також орієнтуватися виключно на розвиток роботи всієї системи судоустрою, ефективного та якісного використання в її роботі інформаційних технологій, зокрема експериментальних [45].

Здійснений аналіз дає підстави для висновку, що цифровізацію судочинства проводять на основі принципів верховенства права, законності, сприяння гласності та відкритості судового процесу, забезпечення гуманізму та рівності судочинства, цифрового суду за замовчуванням, а також принципів науковості й модернізації. На нашу думку, саме такі вихідні засади формують юридичний каркас і фундамент цінностей, які спрямовують цифровізацію та забезпечують результативність цього процесу, критично позитивний вплив останнього на стан й оперативність роботи органів судової гілки влади [45].

Висновки до розділу 1

Акцентовано на тому, що правосуддя в сучасній Україні – це внормована законодавством діяльність судових органів, спрямована на вирішення юридичних спорів, забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожної людини та громадянина, а також юридичних осіб й органів державної влади. Суди формують окрему, саморегульовану гілку державної влади, незалежність і самостійність якої гарантована Конституцією та іншими законодавчими й підзаконними актами України. Діяльність органів судочинства відбувається в чітко встановленому процесуальному порядку, який визначений відповідними правовими засадами розгляду кримінальних, адміністративних, цивільних та інших категорій справ. Водночас, як і робота будь-яких інших організацій

публічно-владного сектору, відомствам цієї гілки влади притаманні й певні недоліки. Донедавна судоустрій відбувався з превалюванням надмірно формалізованих механізмів, які затягували судовий процес, створювали корупційні ризики, перешкоджали ефективності реалізації громадянами права на судовий розгляд, а також мали чимало інших негативних аспектів. Така ситуація передусім була пов'язана з повільними темпами розвитку правосуддя, що не враховувало суспільно-технічний прогрес, не було цифровізованим. Заперечення використання новітніх технологій, прогресивних електронних рішень у роботі органів цієї гілки влади гальмувало перехід на новий рівень і розвиток за світовими стандартами.

Проаналізовано нормативно-правові акти, орієнтовані на цифровізацію правосуддя України, на основі чого доведено, що ця проблематика є однією з пріоритетних у межах модернізації судової влади загалом і роботи віднесених до неї органів державної влади протягом останніх п'ятнадцяти років зокрема. Еволюція впровадження цього питання поступово змінювала інтенсивність і складність. Якщо 2010 року йшлося лише про інформаційне забезпечення діяльності судової влади через електронні джерела, то в сучасному ракурсі постає завдання щодо введення цифрових технологій у більшість процесів правосуддя, зокрема в добір на посаду судді, проведення судових засідань, взаємодію з громадськістю тощо. Нині закономірним є доволі високий рівень розвитку цифровізації досліджуваної сфери.

Узагальнено, що сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні тенденції, які вже суттєво впливають на роботу судової системи країни. Цифровізація актуалізує судову владу відповідно до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не тільки в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Однак, попри всі зрушення, акцентовано на тому, що технологічний прогрес у досліджуваній сфері не віднайшов логічного завершення. Він досі триває та полягає в пошуку нових шляхів

цифровізації системи правосуддя й удосконалення за рахунок цього вирішення судами юридичних спорів, а також захисту прав і свобод людини й громадянина.

Зауважено, що цифрові технології – це методи, засоби й способи обробки, обміну інформацією, реалізації відповідних дій та процесів за допомогою електронно-обчислювальних пристроїв, інформаційно-технологічних систем, комп’ютерної архітектури тощо. Фактично йдеться про сучасні технічні пристрої та методологію їх використання – інтернет.

Аргументовано, що ключовими ознаками поняття «цифровізація» є такі: 1) це процес, який спрямовано на впровадження в певну сферу діяльності, функціонування об’єкта, механізму, суспільних відносин цифрових технологій, прогресивних рішень щодо обробки й обміну інформацією, концепцій використання інформаційних систем і комп’ютерних пристроїв тощо. Тобто йде про запровадження новітніх технологічних рішень там, де їх немає і вони необхідні, з огляду на об’єктивні обставини дійсності; 2) цифровізація – це комплексний процес, який охоплює як технічний аспект, пов’язаний із фактичним налагодженням роботи відповідних технологічних пристроїв і засобів, так й організаційний – юридичне обґрунтування впровадження цифрових технологій, визначення відповідальних за їх використання та обслуговування суб’єктів, встановлення перспективи розвитку тощо; по-третє, ключовим завданням цифровізації є автоматизація відповідних суспільних процесів. Це полягає в модернізації та обмеженні участі в них людей або повному відмежуванні та переданні на рівень технологій. Прикладом є різноманітні статистичні розрахунки, відправлення інформації, прийняття та опрацювання різноманітних запитів тощо; 4) цифровізація не обмежена у своєму застосуванні секторами суспільного життя. Вона може відбуватися в економіці, господарюванні, публічному управлінні, діяльності окремих підприємств, установ чи організацій. Цей процес підвищує оперативність суспільно-правових відносин, надаючи

людям можливість швидше виконувати рутинні процеси або взагалі абстрагуватися від їх реалізації; 5) цифровізація підвищує глобальність суспільно-правових відносин. Сучасні цифрові, електронно-обчислювальні технології дають змогу обмінюватися інформацією з будь-якої точки світу віддалено, що розширює можливості людей у спілкуванні, взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування, отриманні офіційної інформації тощо.

Сформульовано висновок, що цифровізація судочинства в Україні – це комплексний процес організації, забезпечення та упровадження новітніх комп’ютерних та інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методології, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в адміністративній та процесуальній діяльності судів.

Обґрунтовано, що значення цифровізації судочинства в Україні полягає в такому: *по-перше*, вона дає змогу автоматизувати значну кількість процесів у межах адміністративної та процесуальної діяльності суддів: прийом й обробку документації, взаємодію сторін спору із судом, їх інформування про перебіг справи, можливість взаємодіяти із судовими органами віддалено тощо; *по-друге*, цифровізація зумовлює посилення прозорості роботи судової гілки влади, ефективне висвітлення внутрішніх організаційних процесів її діяльності та виконання процесуальних повноважень, стимулює відповідальність за власні дії перед громадськістю; *по-третє*, цифровізація підвищує безпеку взаємодії громадян із судами за рахунок відкриття їм можливості в критичних умовах, які загрожують життю та/або здоров’ю, реалізовувати суб’єктивні матеріальні і процесуальні права й обов’язки віддалено, використовуючи цифрові технології, виключаючи прямий контакт; *по-четверте*, цифровізація позитивно впливає на документообіг у діяльності судів та його безпеку, адже використання електронних документів із відповідними механізмами цифрового захисту інформації сприяє збереженню

відомостей, їх відтворюваності й достовірності; *по-п'яте*, цифровізація зумовлює єдність функціонування судової гілки влади, оперативність взаємодії між її ключовими складовими та безпосередньо судами.

Виокремлено базові особливості принципів як загальноправової категорії: 1) вони уособлюють засадничі ідеї про право загалом, про те, які людські цінності має утверджувати й захищати, зміст його регулятивного впливу на суспільно-правові відносини, а також закономірності функціонування та реалізації юридичних явищ; 2) важливим у принципах є суб'єктивний аспект. У них відображаються ті закономірності суспільного життя, які безпосередньо осмислені людьми, визначені ними як ключові та базові, непорушні; такі, що потребують правової регламентації; 3) принципи стабільні й незмінювані, адже походять від суспільства, панівної в ньому концепції про функціонування правового сектору, а отже, їх трансформація можлива тільки за рахунок еволюції соціальних усвідомлень; 4) принципи розчиняються в правовій матерії. Окремі вихідні засади можуть закріплюватися й уточнюватися в правових нормах, якими регульована певна сфера суспільно-правових відносин, однак не знаходять конкретизації і не переймають ознаки відповідної галузі; 5) принципи – це загальнообов'язкові юридичні категорії, що забезпечують не тільки дотримання закріплених у них вимог усіма суб'єктами суспільних відносин, а й скеровують нормотворчу роботу, адже позитивне право має безумовно відповідати головним соціальним цінностям, вираженим у них.

Встановлено, що принципи цифровізації судочинства – це сукупність керівних, основоположних, осмислених і визначених у суспільстві ідей, правил й усвідомлень, відповідно до яких скеровується правове регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у сфері організації та безпосереднього здійснення процесу цифровізації національного судочинства. До переліку відповідних принципів віднесено такі: верховенства права, законності, сприяння гласності та відкритості судового процесу, забезпечення гуманізму та рівності судочинства,

цифрового суду за замовчуванням, а також принципів науковості й модернізації.

У межах цифровізації принципи верховенства права та законності містять такі основоположні вимоги: 1) упровадження цифрових технологій у роботу органів судової гілки влади має відбуватися виключно з огляду на законодавчий статус, гарантії функціонування, а також інші правила, обмеження та аспекти, встановлені законодавством; 2) процеси цифровізації можуть бути реалізовані виключно тими суб'єктами, які уповноважені на це чинним законодавством; 3) цифровізацію можуть здійснювати виключно в затверджених формах і методах, а також відповідно до закріплених у нормативних джерелах завдань.

Зазначено, що забезпечення гуманізму та рівності як принцип цифровізації судочинства полягає в тому, що така діяльність має підвищувати рівність різних суб'єктів у межах здійснення судочинства, а також гуманного ставлення до людини, сприяти формуванню нових механізмів реалізації її прав і свобод. Зокрема, введення цифрових технологій має розширювати можливості людей із фізичними обмеженнями або вадами здоров'я у зверненні до суду, отриманні необхідної інформації та, відповідно, захисті своїх інтересів. Крім того, організація та проведення цифровізації мають допомагати суспільству надавати можливість оперативно та вичерпно розв'язувати будь-які проблеми, скаржитися на неправомірні дії уповноважених представників судової гілки влади.

Визначено принципи науковості й модернізації цифровізації судочинства, відповідно до яких остання має відбуватися з огляду на позитивні наукові напрацювання та дослідження, а також орієнтуватися виключно на розвиток роботи всієї системи судоустрою, ефективного і якісного використання в її роботі інформаційних технологій, зокрема експериментальних.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні

Однією з перепон цифровізації судочинства в Україні є той факт, що трансформації піддаються органи однієї з гілок державної влади та процес виконання ними визначених законодавством офіційних повноважень. Це не звичайні підприємства, установи чи організації, а публічні відомства з чітко встановленим правовим статусом і гарантіями діяльності. Тому впровадження новітніх технологій та методології їх використання відбувається за рахунок спеціального, комплексного адміністративно-правового механізму.

Слово «механізм» походить з грецької мови від «mechane», що означає «знаряддя, машина, пристрій». У сучасних словниках української мови механізмом є: 1) знаряддя для передачі й перетворення рухів; 2) сукупність станів і процесів, з яких складається якість фізичне, хімічне, фізіологічне тощо явище; 3) система елементів, призначена для перетворення руху одного чи декількох елементів; 4) внутрішня будова, система чого-небудь, наприклад, державний механізм управління [75, с. 203; 161]. Аналізуючи етимологічне походження цього поняття, О. М. Литвинов зауважував: «Часто поняття “механізм” вживалося як синонім поняття “апарат”. Тим часом, використовуючи термін “механізм”, слід пам’ятати, що він спочатку застосовувався для опису процесів, які протікають у технічних системах. У техніці поняття “механізм” трактується як сукупність динамічно з’єднаних частин, що

виконують під впливом прикладених сил заданий рух. За такого розуміння слово “механізм” асоціюється з певним функціонуючим пристроєм, між елементами якого існують конструктивні і функціональні зв’язки з жорстко заданими параметрами» [78, с. 93–94]. Згідно з тлумаченням, що пропонує О.В. Радченко, терміном «механізм» позначається явище, якому властиві такі ознаки: він є продуктом організованої діяльності; має суб’єкт і об’єкт, мету або функцію; містить послідовність дій, певний вид руху; передбачає переважно однобічний вплив із чітко визначеним вектором; характеризується жорстким взаємозв’язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі спрямоване на автоматизм; його побудова має структурно-функціональний характер; має ознаки відкритої або закритої системи [134, с. 34].

Будь-який механізм, вважає В. О. Боняк, є високоорганізованою системою. Система – це єдність елементів, що знаходяться в певних зв’язках і відносинах між собою, характеризують сутність об’єкта, становлять ціле й відносно незалежне зовні явище. Система має власну структуру. Структура – це визначені складові компоненти (елементи) об’єкта [12, с. 114]. На відміну від технічних наук, стверджує С. І. Крук, де й виник термін «механізм», науки суспільного та політико-правового блоку визначають механізми як не стільки фізичне явище, що може бути виявлено за допомогою органів чуттів чи за допомогою технічних пристроїв, скільки це сукупність прав та обов’язків, визначені ними зміст і характер діяльності індивідів, груп, спільнот, об’єднань. У межах наук цього блоку специфіка механізму полягає в такому: він спирається на державну владу (орієнтується на її поділ і забезпечення балансу між гілками, на нейтралізацію узурпації). Ця влада передбачає зіставлення панування і підпорядкування між акторами, які взаємодіють, в основі її – примус і право, що відображають легітимність державного управління [72]. О. О. Воронятніков доводить, що механізм – це система різнорідних

елементів з різним функціональним призначенням, що в сукупності є взаємозалежними [21, с. 62].

Отже, механізм у класичному розумінні – це структурована, системна категорія, яку становлять різноманітні, самостійні, але пов'язані між собою елементи, що об'єднуються загальною метою. Сутність механізму полягає в його безпосередній дії, адже саме під час функціонування структурні частини останнього набувають єдності та виконують той спектр завдань, які на них покладено. У технічному контексті це поняття характеризує пристрій, що виконує функції, а в нетехнічних науках – метафоричне комплексне явище представлено як єдине ціле [48].

Саме в переносному тлумаченні механізм тлумачать у праві. Наприклад, Т. І. Тарахонич вважає, що правовий механізм – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які надають можливість досягти конкретної юридичної мети з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів. Правові механізми притаманні як теорії держави і права, так і різним галузям права. У конституційному праві є правовий механізм проведення виборів, механізм формування уряду; у кримінальному процесуальному праві – механізм відкриття кримінального провадження; у цивільно-процесуальному праві – механізм розгляду цивільної справи тощо [150, с. 13]. Л. Л. Приходченко вважає, що правовий механізм охоплює прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень органів публічної влади, які спрямовані на практичну організацію управління (прийняття рішень індивідуального характеру, їх оформлення, організацію виконання); передбачає закріплення єдиних для державної служби принципів, процедур, стандартів регулювання діяльності державних службовців [107, с. 61].

У дисертаційному дослідженні О. Ш. Чомахашвілі зазначено, що механізм є системою правових засобів, за допомогою яких забезпечується

результативний правовий вплив на суспільні відносини, до нього віднесено елементи юридичної норми, правові відносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, акти застосування права, а також деякі додаткові елементи – індивідуальні акти, правоположення практики [169, с. 144]. Згідно з визначенням Н. Г. Єршової, усі правові механізми – це відповідні «комплекти» юридичних засобів, які мають нормативне закріплення та орієнтовані під час їх практичного використання на реалізацію суб'єктами своїх інтересів і досягнення певної мети як наслідку правового регулювання визначених суспільних відносин. Конкретний правовий механізм як цілісна, взаємопов'язана структура відображає послідовні стадії юридичної діяльності (громадян, організацій, посадових осіб, органів публічної влади) і різноманітні правові засоби, варіанти їх взаємодії на кожній стадії [36, с. 181].

Своєю чергою адміністративно-правовий механізм має інший вияв у сучасній теоретико-юридичній думці. З цього приводу О. В. Гомоляко зауважує, що такий механізм, тільки в контексті публічної політики, є складовою системи управління, яка охоплює прийняття законодавчих, нормативно-правових актів, постанов і розпоряджень з метою: здійснення управління безпосередньо шляхом прийняття конкретних політико-управлінських рішень; оформлення прийнятих рішень; організації виконання таких рішень; контролю та оцінювання виконання рішень тощо. Водночас цей механізм передбачає закріплення єдиних для державної служби принципів, процедур, стандартів регулювання діяльності, що надає системності й стабільності, певної уніфікованості, стає фактором формування професійної однорідності та стійкого складу кадрового корпусу державних службовців [23]. Натомість Т. А. Шумейло поділяє підхід дослідників, які вважають, що адміністративно-правовий механізм: 1) означений тією самою юридичною природою та властивостями, що й родова конструкція – правовий механізм загалом; 2) урахує специфіку галузі, у якій він створюється та функціонує. Саме тому в загальному

контексті адміністративно-правовий механізм постає як «певна система адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права» [60, с. 42; 172, с. 123]. Утім здебільшого значення досліджуваної категорії тлумачать автори з огляду на сферу, у якій вона реалізується, й об'єкт, щодо якого спрямовано її дію.

Наприклад, Л. Ю. Веселова механізм адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки висвітлює як сукупність правових засобів, заходів і способів, за допомогою яких забезпечують функціонування і розвиток взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки. До елементів цього механізму адміністративно-правового забезпечення авторка пропонує відносити: норми адміністративного права, що закріплюють права й обов'язки суб'єктів національної системи кібербезпеки; адміністративно-правові відносини, що наявні в процесі взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки; акти реалізації прав й обов'язків суб'єктів національної системи кібербезпеки, що закріплюють і реалізують положення адміністративно-правових норм у процесі взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки [15, с. 43].

Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави, вважає О. І. Безпалова, – це система взаємопов'язаних і взаємозалежних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації правоохоронної функції держави. Серед визначальних для адміністративно-правового механізму ознак учена виокремлює такі: 1) системність; 2) виконання кожним елементом механізму специфічної функції; 3) особливий склад суб'єктів,

на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; 4) зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою (спільні завдання й засади діяльності); 5) застосування цього механізму за допомогою адміністративно-правових норм; 6) плановий характер; 7) безперервність функціонування цього механізму; 8) підконтрольний характер; 3) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; 9) домінування одних елементів механізму над іншими [8].

А. П. Миколаєць доводить, що адміністративно-правовий механізм взаємодії держави та громадськості в сучасній Україні – це заснована на адміністративно-правових вимогах і сформована завдяки застосуванню адміністративно-правового інструментарію система взаємопов'язаних елементів, що охоплює адміністративно-правові засоби, за допомогою яких забезпечують адміністративно-правове закріплення, охорону та захист взаємодії між державою і громадськістю, ефективно й системно встановлення взаємного зв'язку між суб'єктами, налагодження постійної комунікації, з'ясування потреб громадськості, з огляду на які спрямовується публічне адміністрування, а також поєднання спільних ресурсів для реалізації завдань загальносуспільного значення [85, с. 79].

Адміністративно-правовим механізмом реалізації реформ у Національній поліції В. В. Майоров пропонує вважати сукупність конкретних засобів, методів і ресурсів, що визначаються і здійснюються МВС України та Національною поліцією і які забезпечують реалізацію запланованих заходів з реформування та подальшого розвитку органів і підрозділів поліції. До складових цього механізму автор відносить систему таких, що взаємодіють, взаємозумовлених елементів, серед них: норми адміністративного права, що регулюють реформи; організаційно-управлінські заходи; фінансово-економічні ресурси; інформаційно-аналітичні засоби [80, с. 96].

І. О. Ієрусалімова визначила суть механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина як «систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності та прокурорського нагляду)» [43]. Своєю чергою О. В. Стукаленко адміністративно-правовий механізм взаємодії в будівництві висвітлює як урегульовану нормами права діяльність регуляторних і контрольних органів у галузі будівництва з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадянами, їх об'єднаннями, громадськими спілками, а також підприємствами, установами, організаціями, здійснювану в межах їх компетенції та спрямовану на повну реалізацію їхніх прав й обов'язків з метою досягнення максимально ефективних результатів забезпечення публічних і приватних інтересів учасників цих відносин та дотримання законності [149, с. 14].

Згідно з аналізованими дефініціями, адміністративно-правовий механізм у кожному окремому випадку наділений різним змістом. Одні вчені вважають його системою засобів, інші – сукупністю публічно-владних дій, переліком законодавчо врегульованих елементів тощо. Попри різноманітність концепцій, їх пронизує загальна ідея: цей механізм є структурою, елементи якої взаємодіють та існують у царині адміністративної, державної влади. Ця категорія регламентує відповідну модель того, як держава в особі уповноважених суб'єктів забезпечує роботу певних юридичних явищ, права та свободи людини й громадянин в різних сферах суспільно-правових відносин [48].

Отже, адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення і

впровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем та методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства. До елементів визначеного механізму, з огляду на таку дефініцію, вважаємо доцільним віднести:

– нормативно-правові засади цифровізації. Ідеться про нормативно-правові акти, що, за влучним зауваженням М. В. Цвіка й О. В. Петришина, є різновидами юридичних актів. До юридичних актів, окрім нормативних, належать акти застосування норм права, інтерпретаційні акти й акти реалізації прав та обов'язків. Відмінності нормативного акта від інших видів юридичних актів науковці вбачають у таких положеннях: 1) нормативний акт містить загальнообов'язкові правила поведінки (норми), а акт застосування норм права містить індивідуально-конкретні приписи, інтерпретаційний акт – роз'яснення змісту й меж дії норм права; 2) вимоги нормативного акта стосуються всіх суб'єктів, які опиняються в нормативно регламентованій ситуації, акт застосування норм права адресується конкретним особам чи організаціям і є обов'язковим для виконання тільки ними; інтерпретаційний акт адресується суб'єктам, які застосовують норми права, що роз'яснюються; 3) нормативний акт регулює певний вид суспільних відносин, акт застосування норм права – конкретну життєву ситуацію; інтерпретаційний акт не змінює зміст правового регулювання, а тільки допомагає роз'ясненнями норм права; 4) нормативний акт діє протягом тривалого часу й не вичерпує себе фактами його застосування; дія акта застосування норм права закінчується у зв'язку з припиненням існування конкретних правовідносин; інтерпретаційний акт діє тільки разом з нормативним актом, приписи якого роз'яснюються, і має допоміжне значення [38, с. 279].

Офіційне тлумачення нормативно-правових засад (актів) представлено в Законі України «Про правотворчу діяльність», згідно з

яким вони є документами, прийнятими або виданими суб'єктом правотворчої діяльності в установленому порядку, що містять норми права та розраховані на неодноразову реалізацію. Своєю чергою законодавством України Закон називає взаємопов'язану й упорядковану систему нормативно-правових актів і чинних міжнародних договорів. Визначено, що законодавство структурується від актів вищої юридичної сили до актів нижчої юридичної сили з огляду на: 1) засади конституційного ладу в Україні; 2) компетенцію і територіальну юрисдикцію суб'єкта правотворчої діяльності, визначену Конституцією України та (або) законом; 3) інші особливості, визначені Конституцією України та (або) законом. 2. Законодавство України охоплює: 1) Конституцію України – Основний Закон; 2) закони; 3) підзаконні нормативно-правові акти: постанови Верховної Ради України, що містять норми права; укази Президента України, що містять норми права; постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права; накази міністерств; акти інших державних органів; постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, накази міністерств Автономної Республіки Крим, що містять норми права; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, накази керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій; акти органів місцевого самоврядування [126]. Тож нормативно-правові засади цифровізації судочинства в Україні – це система нормативно-правових актів, які містять норми права, що регламентують суспільно-правові відносини у сфері організації, забезпечення та проведення уповноваженими суб'єктами публічної влади процесів запровадження цифрових технологій у роботу судової гілки влади [46];

– суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства. Аналізуючи особливості категорії «суб'єкт» у філософському сенсі, В. В. Андрейцев поділяє підхід, згідно яким цей термін походить від латинського «subjectum» – «те, що лежить в основі,

підкладене та розглядається як носій певного роду діяльності; свідомо істота, що пізнає». Тобто суб'єкт – це особа, що здійснює відповідну соціально значущу й усвідомлену функціональну діяльність [4, с.140; 70]. Юридичний термін «суб'єкт права», відповідно до визначення, яке пропонує О. О. Семчик, передбачає наявність в особи, організації тощо потенційної можливості бути носієм прав та обов'язків і можливості їх реалізації (тобто правосуб'єктності) [142, с. 13]. Тож суб'єктами реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства слід вважати уповноважені органи державної влади (в особі їх посадових осіб), які володіють відповідними правами, обов'язками та можливістю реалізовувати останні у сфері організації, забезпечення й упровадження новітніх цифрових технологій у роботу судової гілки влади. Відмітною ознакою таких суб'єктів є приналежність останніх до сектору публічної влади. Влучно зауважують О. О. Югов і М. О. Теплюк, що публічна влада – це масова соціальна влада за участю численних груп населення, яку вирізняють легітимність виникнення і правовий характер функціонування і яка має специфічні ознаки, що формують конкретне уявлення про її зміст. По-перше, публічна влада є різновидом соціальної влади, оскільки об'єктивно є суспільними відносинами за участю людини, що прагне утвердити свою волю всупереч вольовому спротиву інших. По-друге, це не просто соціальна влада, а масова соціальна влада, що здійснюється численними групами населення. Саме макросоціальний характер публічної влади принципово відрізняє її від різних форм соціальної влади, які реалізуються в середніх і малих групах людей (зокрема, державна влада як різновид публічної влади цим істотно відрізняється від батьківської влади в сім'ї, яка також є соціальною владою). По-третє, публічна влада – це легітимна влада, оскільки виникає на правовій основі і має моральну природу. По-четверте, публічна влада – це влада, що реалізується на основі принципу представництва і ґрунтується на довірі людей. По-п'яте, публічна влада – це соціальна влада, що здійснюється на благо суспільства

й не на шкоду іншим учасникам суспільного життя [154, с. 18]. Отже, до суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства належать органи державної влади, а також інші інституції, організації, підприємства, установи, наділені публічно владними повноваженнями у сфері реалізації комплексного процесу цифровізації згідно із законодавством України [46];

– об'єкт адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства. За довідниковими джерелами, слово «об'єкт» має декілька визначень, а саме: 1) те, що існує поза нами й незалежно від нашої свідомості, є явищем зовнішнього світу; 2) явище, предмет, на який спрямовано чию-небудь діяльність, увагу; підприємство, установа, а також усе те, що є місцем якої-небудь діяльності; 3) предмет наукового й іншого дослідження, спеціальної зацікавленості та іншої компетенції; певна одиниця (споруда, підприємство, ділянка місцевості тощо) господарського чи оборонного значення; 4) те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідносин; 5) матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки [14, с. 635; 79, с. 36]. Об'єкт – це те, на що спрямовується певна дія, процес чи робота механізму. У сфері цифровізації судочинства в Україні об'єктом є робота судів й інших публічних органів судової гілки державної влади, яка відповідно модернізується та удосконалюється з використанням цифрових технологій. Наприклад, згідно з рішенням Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21, упровадження в роботу судів ЄСІТС забезпечує: ведення електронного діловодства, зокрема рух електронних документів у межах відповідних органів та установ і між ними, реєстрацію вхідних, вихідних документів й етапів їх руху; відбір кандидатури арбітражного керуючого у справах про банкрутство; функціонування вебпорталу судової

влади України, вебсайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо. Такий окремий модуль системи, як «Електронний кабінет», визначено в рішенні як персональний кабінет (вебсервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) ЄСІТС, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надано доступ до інформації та сервісів ЄСІТС або її окремих підсистем (модулів), зокрема можливість обміну (надсилання та отримання) документами (процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом й учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу [116];

– адміністративно-правові форми й методи механізму реалізації цифровізації судочинства України. У науці адміністративного права, наприклад, зауважує Т. О. Коломєць, адміністративно-правова форма – це волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу або посадової особи, здійснене в межах режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети, вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються в процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних завдань і функцій суб'єктів владних повноважень (виконання адміністративних зобов'язань) у межах їхньої компетенції, які тягнуть за собою певні наслідки [63, с. 124]. Отже, адміністративно-правові форми реалізації цифровізації судочинства України – це різновиди або ж моделі діяльності уповноважених суб'єктів здійснення цифровізації, натомість методи – складові форм – конкретизовані публічновладні засоби, способи, дії та процедури, які застосовують суб'єкти реалізації цифровізації відповідно до поставлених завдань [46].

Тож саме такою, на наш погляд, є структура адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судової влади. Звісно, це лише одна з низки наукових інтерпретацій системи механізму, яка не претендує на вичерпність. Однак саме такий перелік правових елементів видається

найповнішим й обґрунтованим з позиції відображення того, як і за рахунок кого держава здійснює модернізацію судочинства, діяльність відомств, які належать до цієї сфери. Слід акцентувати на складності й важливості окремих складових досліджуваного адміністративно-правового механізму, які потребують уточнення в подальших підрозділах дисертації [46].

2.2. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права

Як одна з найголовніших складових адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, нормативно-правові засади відповідають за повноту урегульованості суспільно-правових відносин, які в межах цього процесу виникають. Вони мають багаторівневу структуру й охоплюють норми декількох галузей права, зокрема адміністративного.

Відповідно до наявної ієрархії офіційних юридичних актів, визначальне місце в нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин будь-якої сфери посідає Конституція, що є Основним Законом держави. У цьому документі сконцентровано низку особливостей, пов'язаних як з його історією, так і властивостями. З давніх часів залишилося чимало прикладів використання терміна «конституція» (давньогрецький аналог – «політія») для позначення нормативно-правових актів державного значення. Зокрема, до наших днів дійшла «Афінська політія» (у бібліотеці Арістотеля зберігалася понад 150 політій грецьких міст-держав). Першою у світі конституцією вважають Конституцію США 1787 року (чинна донині). Водночас у Європі першими конституціями є Конституції Франції та Польщі 1791 року [66, с. 62–63].

Конституцією традиційно вважають єдиний кодифікований акт (іноді – сукупність різних джерел), спрямований на обмеження державної влади,

що встановлює ключові засади діяльності її вищих органів, їх компетенцію, межі втручання влади в права людини, а також основоположні принципи (свобода, верховенство права, територіальна цілісність тощо). Конституцію розглядають у формальному й матеріальному значеннях (аспектах). З позицій форми конституцією може бути єдиний кодифікований акт із назвою «конституція». Формалізація конституції у вигляді єдиного кодифікованого акта має низку переваг і надає їй юридичних властивостей. Водночас конституція як політико-правове явище вирізняється не лише формальним аспектом, а й матеріальним (змістовим). Більшість учених обстоюють підхід, відповідно до якого ключовим у розумінні змісту (матеріального аспекту) конституції є її ціннісний аспект, який є критично важливим задля забезпечення єдності з формою [67, с. 37–38].

Аналізуючи специфіку Конституції України, Д. С. Терлецький, М. В. Афанасьєва, Ю. Д. Батан та інші автори навчально-наукового посібника з конституційного права констатують, що вона має установчий, основоположний характер. Український народ за допомогою Конституції визначає засади суспільного й державного устрою. Положення Конституції є первинними щодо норм інших правових актів України. Це означає, що під час ухвалення Конституції, а також внесення до Основного Закону змін і доповнень законодавець не обмежений чинними законами та підзаконними актами, для затвердження таких змін усі нормативно-правові акти повинні бути скасовані або узгоджені з конституційними нововведеннями. Конституція України – єдиний у правовій системі акт, який регулює суспільні відносини в усіх сферах суспільного життя. Жоден закон, а підзаконний акт – і поготів не має такого широкого предмета правового регулювання і жоден акт не визначає в цих сферах вихідні засади суспільного життя. Усі закони та підзаконні акти в Україні ухвалюють на основі Конституції України. Конституційні норми та принципи є своєрідним правовим фундаментом системи права. Поправки,

внесені до Конституції, передбачають внесення змін до поточного законодавства в разі його невідповідності конституційним нормам. Конституція України є кодифікованою розгорнутою конституцією, містить преамбулу, основну частину, прикінцеві та перехідні положення. Структурними підрозділами основної частини Конституції є розділи, поділені на статті, які своєю чергою можуть ділитися на частини (у тексті статті вони виокремлені абзацами), а останні – на пункти, які мають цифрову індексацію. Прикінцеві положення складаються тільки зі статей, а перехідні положення поділяються на частини [65, с. 48].

Отже, Конституція України – це головний закон держави, який визначає основи правового та державного устрою країни. Цей нормативний документ декларує ключові права й обов'язки людини і громадянина, визначає особливості розподілу та структури державної влади, регламентує правовий статус вищих інституцій публічного управління, зокрема Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, а також встановлює низку інших, основоположних питань у розрізі функціонування всієї держави.

Як правова засада цифровізації національного судочинства, Конституція не містить норм, які безпосередньо регламентують й упорядковують цей процес. Водночас саме Основний Закон встановлює засади та правовий статус правосуддя. Зокрема, ст. 126 Конституції закріплює найважливішу гарантію незалежності й недоторканості суддів. Визначено, що вплив на суддю в будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або одразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково. У ст. 129 прописано засади судочинства загалом, що

передбачають: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення. Крім встановлення організаційно-функціональних засад судочинства загалом, Конституція також закріплює окремі принципи, з огляду на які відбувається цифровізація, зокрема верховенства права, законності, рівності тощо [68].

Отже, у системі нормативно-правових засад цифровізації судочинства Конституція – це ключовий нормативний акт, який декларує засади побудови та роботи системи правосуддя в державі. Цей акт фактично створює сферу, у якій має відбуватися цифровізація, визначає гарантії її роботи загалом, а також основних представників. Крім цього, Конституція містить положення, які відкривають можливість віднесення до нормативно-правових засад юридичних документів міжнародної групи. Зокрема, ст. 9 Основного Закону містить положення, де зауважено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до неї [68].

Аналізуючи міжнародний рівень нормативно-правових засад цифровізації судочинства в Україні, слід виокремити два важливі документи, у яких на зазначене питання зосереджено увагу. Першою є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. Глобально Угода про асоціацію з ЄС має на меті: а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; б) забезпечити необхідні межі для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; с) сприяти, зберігати та зміцнювати мир і стабільність у регіональному й міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також завдань Паризької хартії для нової Європи 1990 року; d) запровадити умови для посилення економічних і торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, зокрема завдяки створенню поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі, підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до ринкової економіки, зокрема шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; е) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права й поваги до прав людини та основоположних свобод; f) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [159].

Один з напрямів реалізації цих завдань передбачає створення інформаційного суспільства, що охоплює реформування судочинства з огляду на технологічні досягнення. В Угоді з цього приводу зазначено, що сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і кращу якість послуг за доступними цінами. Це також полегшить доступ до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій у цю галузь. Співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства,

розвиток всеохопної нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України в дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ. Співробітництво охоплює такі сфери: а) сприяння широкосмуговому доступу, поліпшення безпеки мереж й активному використанню ІКТ приватними особами, бізнесом та адміністративними органами шляхом розвитку локальних інтернет-ресурсів і впровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я та електронного навчання; б) координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектру й забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС; в) посилення незалежності й адміністративної спроможності національного регулятора в галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи та впроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках. Національний регулятор у галузі зв'язку повинен співпрацювати з органом з питань конкуренції щодо моніторингу цих ринків; г) сприяння спільним проєктам досліджень у сфері ІКТ в межах Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою розвитку всеохопної нормативно-правової бази та забезпечення ефективного функціонування, неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій [159].

Наступним документом є Рамкова угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом «Ukraine Facility» від 21 та 22 травня 2024 року. На її виконання видано План для Ukraine Facility, який передбачає здійснення структурних реформ у державному секторі, проведення низки економічних реформ, спрямованих на розвиток бізнес-клімату й підприємництва, а також кроки для розвитку

пріоритетних секторів, що можуть забезпечити швидке економічне зростання. Реалізація Плану сприяє європейській інтеграції України та подальшому стійкому розвитку економіки. Одним із напрямів, за якого передбачено проведення реформ, є цифровізація судової влади [135; 163; 168].

У Плані зазначено, що українська ЄСІТС потребує повної модернізації, оскільки наразі працюють лише окремі її модулі. Їм бракує сучасних функцій та зручності в користуванні. Наявні апаратні та програмні рішення застаріли й потребують заміни. Система управління ІТ-інфраструктурою та її обслуговування є неефективною. Взаємодія з іншими відповідними державними установами й державними реєстрами є слабкою. З огляду на це, реформа в цьому секторі передбачає комплексну модернізацію ЄСІТС. Вона ґрунтуватиметься на висновках і рекомендаціях, отриманих за результатами технічного та функціонального аудиту судових ІТ-систем. Для забезпечення належної пріоритезації і послідовності етапів реформи заплановано розробити дорожню карту модернізації ЄСІТС. Вона передбачатиме необхідні законодавчі, інституційні й інформаційно-технічні зміни, а також сприятиме співпраці між відповідними державними та недержавними зацікавленими сторонами. Цифровізація судової системи дасть змогу покращити доступ до правосуддя у воєнний час, підвищить прозорість, ефективність і результативність роботи судів, зменшить операційні витрати й забезпечить можливість формування політики у сфері правосуддя на основі фактичних даних [99].

Отже, стосовно міжнародних документів як елементу нормативно-правових засад цифровізації судочинства України слід зазначити, що вони переважно врегульовують аспекти співробітництва нашої держави з іншими країнами та міжнародними організаціями. Ключова мета співпраці – реформування національного сектору правосуддя, запозичення

міжнародного досвіду використання в його роботі новітніх технологій та методів обробки інформації.

Наступну групу нормативно-правових засад після Конституції та міжнародних актів становлять закони. Це широке коло неоднорідних документів, передусім – різноманітні процесуальні кодекси. Ідеться про ГПК, КАС, КПК, ЦПК, у положеннях яких визначено засади застосування інформаційних технологій під час реалізації процесуальних дій та заходів у межах відповідного провадження – кримінального, цивільного, адміністративного тощо [25; 61; 71; 166].

Наступним документом законодавчого рівня є ключовий нормативний акт у сфері судоустрою – Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Окремі статті Закону присвячено порядку й особливостям роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Крім того, документ встановлює засади публічного управління в межах судової гілки влади, закріплює правовий статус органів організаційного забезпечення та суддівського самоврядування [129]. В останньому питанні доповнює положення цільового документа Закон України «Про Вищу раду правосуддя», що визначає статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності ВРП [108].

До нормативно-правових засад цифровізації судочинства в Україні належить окрема група законів, що регулюють суспільно-правові відносини у сфері обробки, використання і захисту інформації, а також електронного документообігу. Вони визначають стандарти і правила, у суворій відповідності до яких відбувається впровадження технологій у роботу судів. Наприклад, Закон України «Про інформацію» регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Важливість

документа також пов'язана з тим, що він встановлює основні напрями державної інформаційної політики, а саме: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [120].

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» регламентує основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. У ст. 5 Закону визначено, що електронний документообіг – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема обов'язкові реквізити документа. Склад і порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначений законодавством. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття його змісту людиною. Крім того, передбачено, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис. Для підтвердження достовірності походження та цілісності електронного документа можуть використовувати електронну печатку. Накладанням електронного підпису та/або електронної печатки завершується створення електронного документа [112].

Третім документом цієї групи є Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР, яким урегульовано відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах. Закон визначає, що державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, у системах, об'єктах критичної інформаційної інфраструктури, власниками або розпорядниками яких є органи державної влади, державні органи, державні підприємства, установи й організації, органи місцевого самоврядування, мають обробляти в авторизованих системах з безпеки або шляхом отримання сертифіката відповідності стандарту інформаційної безпеки, виданого органом з оцінки відповідності [119].

Оцифровування різних процесів у діяльності органів судочинства паралельно містить ризики для кібербезпеки держави, тому окремим документом законодавчого рівня, що визначає нормативно-правові засади цифровізації роботи судової гілки влади, є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05 жовтня 2017 року № 2163-VIII. Він закріплює правові й організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України в кіберпросторі, основні завдання, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. Згідно з положеннями Закону, кібербезпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національній безпеці

України в кіберпросторі. Об'єктами кібербезпеки визначено: 1) конституційні права і свободи людини та громадянина; 2) суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства й цифрового комунікативного середовища; 3) державу, її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність; 4) національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства й держави; 5) об'єкти критичної інфраструктури [123].

Використання окремих електронних засобів у роботі органів судочинства вимагає дотримання правил ідентифікації, які встановлено Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Останній визначає правові й організаційні засади електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг, права та обов'язки суб'єктів відносин у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг. Автентифікацію визначено в Законі як електронний процес, що дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-комунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних [113].

На виконання та уточнення положень законодавства видають підзаконні акти відповідних уповноважених публічних органів. Окремі з цих документів безпосередньо стосуються питання цифровізації судочинства в Україні. Наприклад, слід зауважити про акти Кабінету Міністрів України, які переважно мають стратегічно орієнтований характер і спрямовані на впорядкування реформаційних процесів. Актуальним прикладом є розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 року № 1556-р. Документ визначає мету, принципи й завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері

науково-технологічних досліджень. Штучний інтелект у положеннях акта потрактовано як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень й алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [133]. Далі в розпорядженні акцентовано: упровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Відсутність концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту не дає змоги створювати та розвивати конкурентоспроможне середовище в зазначених сферах діяльності. Ідея Концепції полягає в тому, що технології штучного інтелекту повинні сприяти трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства загалом. Використання технологій штучного інтелекту сприятиме скороченню обсягу витрат, підвищенню ефективності виробництва, якості товарів і послуг. Зростання обсягів даних, розроблення нових типів сенсорів і здешевлення обчислювальних потужностей сприятимуть створенню умов для подальшого розвитку технологій штучного інтелекту [133].

Окремий розділ підзаконного акта присвячений упровадженню штучного інтелекту в роботу органів правосуддя. Зокрема, встановлено, що для досягнення мети Концепції в зазначеній сфері слід забезпечити виконання таких завдань: подальший розвиток уже наявних технологій у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо); упровадження консультативних програм на основі штучного інтелекту, які відкривають доступ до юридичної консультації широким верствам

населення; попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою штучного інтелекту; визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу наявних даних за допомогою технологій штучного інтелекту; винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики [133].

Відповідні стратегічні підзаконні документи видають також у межах судової влади безпосередньо, а саме вищі органи організації та управління сектором правосуддя. Зокрема, наказом ДСА від 30 квітня 2025 року № 178 затверджено нову Концепцію ЄСІКС, що спрямована на розвиток системи в межах таких важливих питань її функціонування, як принципи побудови, робота складових підсистем, архітектура останньої тощо. Згідно з Концепцією, основною метою ЄСІКС є створення ефективного, прозорого й доступного правосуддя для всіх учасників судових процесів. Це передбачає не лише швидкий і зручний розгляд справ, а й глибоку оптимізацію судових процедур. Упровадження сучасних технологій та автоматизація роботи судів й органів правосуддя повинні стати рушійною силою змін, які дадуть змогу пришвидшити розгляд справ і забезпечити громадянам легкий доступ до правосуддя, незалежно від того, де вони проживають. Концепція закріплює підходи й вимоги до проєктування, розроблення ЄСІКС, відповідно до яких системі мають бути притаманні: 1) гомогенізована архітектура, що передбачає використання єдиної комплексної системи, технологічного стека та підходів для реалізації інформаційної системи. Це забезпечує спрощення процесу розроблення та подальшої підтримки програмного забезпечення, скорочує витрати на технічне володіння системою; 2) компонована архітектура, яка надає можливість створювати на базі єдиної системи окремі підсистеми за допомогою перевикористовуваних незалежних функціональних

компонентів. Це дає змогу в межах різних за функціональністю підсистем використовувати єдині компоненти, що функціонують у системі, і це підвищує економічну ефективність такої системи; 3) сервісно орієнтована архітектура, яка забезпечує функціонування сервісів як найменшої самостійної одиниці реалізації функціональності системи, та їх інтеграцію між собою через уніфіковані інтерфейси. Сервіси своєю чергою забезпечують роботу функціональних компонентів і підсистем; 4) подійно орієнтована архітектура, що реалізує передачу повідомлень про важливі події в Системі між її сервісами для відповідного реагування; 5) централізована архітектура передбачає мінімізацію обчислювальних ресурсів й інфраструктурних рішень на стороні користувачів; 6) клієнт-серверна архітектура визначає, що на стороні клієнтської частини буде забезпечено введення даних і відображення результату їх обробки, натомість власне обробка та виконання функцій будуть здійснені на стороні сервера [69; 114].

Крім стратегій розвитку, підзаконні документи органів судової гілки влади врегульовують безліч адміністративних питань, таких як забезпечення роботи ЄСІКС, інформаційна взаємодія між суб'єктами сектору правосуддя та іншими органами державної влади тощо. Цьому присвячено рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17 серпня 2021 року № 185/0/15-21, спільний наказ Міністерства фінансів України та ДСА «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між інформаційно-комунікаційними системами Державної податкової служби України та Державної судової адміністрації України» від 24 червня 2024 року № 304/262, спільний наказ Міністерства соціальної політики України та ДСА «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства соціальної політики України та Державної судової

адміністрації України» від 28 листопада 2022 року № 322/432 тощо [117; 118].

Здійснений аналіз дає підстави для висновку, що систему нормативно-правових засад цифровізації судочинства формують: Конституція України як Основний Закон держави і фундамент правової системи країни загалом; міжнародні нормативно-правові акти, у яких окреслено стратегію розвитку сектору правосуддя з огляду на міжнародний досвід; національні законодавчі та підзаконні нормативні документи. Саме на рівні останніх міститься найбільша кількість норм, які регламентують суспільно-правові відносини, пов'язані з упровадженням цифрових технологій у роботу досліджуваної гілки влади. Більшість таких норм має адміністративну приналежність, адже предметом їх регулювання є: правовий статус суб'єктів управління в межах судової гілки влади; державна політика захисту інформації; питання кібербезпеки під час роботи з інформаційно-телекомунікаційними ресурсами; стратегія розвитку електронних засобів у роботі судів й упровадження в її межах штучного інтелекту; функціональні особливості та структура ЄСІКС, а також інші питання, пов'язані з адміністративним забезпеченням цифрового розвитку судочинства [47].

2.3. Суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства

Реалізувати завдання, які ставлять у межах цифровізації судочинства в Україні, неможливо, якщо відповідні адміністративно-правові форми та методи не будуть реалізовані. За це відповідає система спеціальних суб'єктів – визначене на законодавчому рівні коло фізичних і юридичних осіб, а також органів публічної влади (в особі їх уповноважених осіб), які наділені відповідними адміністративно-правовими компетенцією та

повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) щодо безпосередньої або опосередкованої участі у впровадженні, функціонуванні, забезпеченні, контролі й удосконаленні цифрових технологій у сфері судочинства з метою підвищення ефективності, прозорості, доступності та швидкості справляння правосуддя. Кожен із зазначених суб'єктів володіє власним особливим правовим статусом.

Слово «статус» у перекладі з латинської мови означає «положення, стан чого-небудь або будь-кого». За допомогою цього терміна давньоримські вчені сформулювали категорії, що відображали окремі аспекти правового становища людини: стан свободи – «status libertatus», стан громадянства – «status civitatus», сімейний стан – «status familiae». У філософії статус визначено як соціальний, співвідносний стан (позиція) індивідуума або групи в соціальній системі, що визначається за низкою ознак, специфічних для цієї системи (економічних, професійних, етнічних тощо) [148, с. 39; 165, с. 342].

Системно досліджено зміст статусу в соціологічній науці. Соціальний статус, зазначають П. П. Павличенко і Д. А. Литвиненко, – це місце людини в суспільстві, пов'язане з певними правами й обов'язками; становище індивіда та соціальної групи щодо інших індивідів і груп, яке визначають за соціально вагомими для цієї суспільної системи ознаками (освітніми, фаховими, релігійними тощо). Соціальний статус, стверджують учені, охоплює різноманітну й водночас узагальнювальну характеристику становища індивіда: професію, фах, характер праці, посаду, матеріальне становище, політичну належність, ділові зв'язки, національність, релігійність, вік, стать, сімейний стан, родинні зв'язки тощо. Соціальний статус поділяють на спадковий, тобто одержаний людиною від народження (раса, стать, національність), і досягнутий, тобто набутий власними зусиллями індивіда. Частіше такий статус пов'язують з посадою на місці роботи [93, с. 128].

Своєю чергою правовий статус, вважає І. Й. Снігур, – це юридично закріплене становище особи в суспільстві. Основою правового статусу є фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини в системі суспільних відносин. Соціальний і правовий статуси співвідносяться як зміст і форма. Правовий статус – комплексна, інтеграційна категорія, що відображає відносини особистості й суспільства, громадянина та держави, індивіда і колективу, інші соціальні зв'язки [147, с. 16]. Водночас С. В. Слінько доводить, що правовий статус – це юридичне закріплення становища особи в суспільстві, він ставить частину його суспільного статусу й стосується якості особи як людини і громадянина, характеризує зв'язки з державою та суспільством. «Правовий статус слід аналізувати як певного роду систему елементів, його складових у їх взаємозв'язку, взаємозумовленості та взаємозалежності», – стверджує науковець [146, с. 82]. О. А. Вівчаренко акцентує на тому, що правовий статус – це сукупність юридичних прав, свобод й обов'язків особи, які закріплені в законодавстві й становлять соціально допустимі та необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права й обов'язки і реалізувати їх у системі суспільних відносин [17, с. 93].

Правовий статус, зазначає М. В. Калашник, – це категорія, яка торкається інтересів не тільки окремої особи, а й колективу, кожної окремої організації, установи, які виконують свої функції, покладені на них обов'язки. Тобто правовий статус – це юридичне вираження соціального статусу. Правовий статус може бути загальним, спеціальним й індивідуальним. Ці категорії на практиці не є окремими та співвідносяться між собою як загальне, особливе й одиничне. Загальний статус – це правовий статус громадянина; спеціальний статус – статус відповідних груп громадян; індивідуальний статус – правовий статус конкретних осіб. Закріплені Конституцією права, свободи й обов'язки становлять основу загального правового статусу особи, який є однаковим для всіх. Спеціальний правовий статус диференціює громадян як суб'єктів права.

Володіння спеціальним правовим статусом залежить від тієї соціальної ролі, у якій громадянин є суб'єктом права. Наявність спеціального правового статусу пов'язане зі спеціальним суб'єктом. Для спеціального правового статусу характерна наявність спеціальних прав й обов'язків. Наявність у статусі спеціальних прав та обов'язків може обмежувати загальні права й обов'язки осіб – носіїв цього спеціального статусу. Наявність спеціального правового статусу в працівників правоохоронних органів зумовлює деякі обмеження загальних прав і свобод. Індивідуальний статус передбачає сукупність персоніфікованих прав й обов'язків людини і громадянина [45, с. 58].

Отже, правовий статус – це становище фізичної чи юридичної особи в системі правових відносин, виражене в належній їй правосуб'єктності, яка складається із правоздатності та дієздатності. Правоздатність – це фактична наявність прав й обов'язків, а дієздатність – можливість їх реалізовувати і вступати за рахунок цього в суспільні правові відносини. Правовий статус у кожному окремому випадку різний, передусім у сфері публічного управління, адже суб'єкти адміністративних відносин мають неоднорідні правомочності, що визначено закріпленою законодавством компетенцією. З огляду на це, аналіз суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства слід проводити з огляду на права та обов'язки кожного окремого представника публічної влади та його компетенцію безпосередньо в галузі електронної трансформації національного правосуддя.

Проведений у підрозділі аналіз нормативно-правових засад, принципів, змісту, значення, а також інших аспектів цифровізації дає змогу встановити, що до складу суб'єктів забезпечення та проведення цього процесу належить передусім Верховна Рада України. Відповідно до Конституції України, ВРУ – це парламент держави, тобто єдиний орган законодавчої влади в Україні. Конституційний склад Верховної Ради України – 450 народних депутатів, яких обирають на основі загального,

рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. ВРУ є виборним органом, який обирають щоп'ять років. Парламент працює сесійно та є повноважним за умови обрання не менше ніж двох третин від його конституційного складу. Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів. Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України [68].

Щодо повноважень парламенту, зокрема як суб'єкта реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства, слід зазначити, що цей орган уповноважений приймати закони – найвищі після Конституції за юридичною силою нормативно-правові акти. Виключно законами України визначають: а) організацію і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики й інформатики; б) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організацію і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів й установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [68].

Крім того, у структурі парламенту функціонують комітети – органи Верховної Ради України, які утворюються з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки й попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень ВРУ, виконання контрольних функцій. Комітети Верховної Ради України здійснюють такі функції: 1) законопроектну; 2) організаційну; 3) контрольну. Законопроектна функція комітетів полягає в: 1) розробленні проєктів законів, інших актів Верховної Ради України; 2) попередньому розгляді й підготовці висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України; 3) доопрацюванні за дорученням Верховної Ради України

окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях; 4) попередньому розгляді й підготовці висновків і пропозицій щодо проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України; 5) узагальненні зауважень і пропозицій, що надійшли до законопроектів; 6) внесенні пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи (Закон України «Про комітети Верховної Ради України») [122].

Згідно з постановою ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання», у структурі парламенту функціонує Комітет з питань правової політики, до сфери відання якого належать: оцінка відповідності законопроектів і проектів інших актів Верховної Ради України Конституції України; стандарти нормотворчої діяльності та планування законодавчої діяльності Верховної Ради України; конституційне законодавство; статус й організація діяльності політичних партій, громадських об'єднань; внесення змін до Конституції України; затвердження Конституції Автономної Республіки Крим і змін до Конституції Автономної Республіки Крим; організація та діяльність Конституційного Суду України; статус суддів Конституційного Суду України; конституційне провадження; цивільне законодавство; адміністративне законодавство; цивільне, господарське й адміністративне судочинство (процесуальне законодавство); судоустрій, статус суддів, статус органів суддівського врядування; забезпечення безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя; кримінально-виконавче законодавство; організація і діяльність органів та установ виконання кримінальних покарань і пробації; засади організації виконання рішень Європейського суду з прав людини; виконання судових рішень, організація та діяльність органів юстиції, виконавчої служби, судової експертизи, нотаріату; законодавство з надання правової допомоги

громадянам, регулювання організації та діяльності адвокатури; організація та діяльність міжнародного комерційного арбітражу, третейських судів, медіація. Згідно з планами роботи Комітету, затверджених рішеннями останнього, питання цифровізації судочинства є одним з ключових напрямів його діяльності [100; 125].

Іншим органом державної влади вищого рівня є Кабінет Міністрів України, який посідає важливе місце у сфері суб'єктів цифровізації судочинства. Цей орган не видає закони, проте має найвищий статус у системі виконавчої влади нашої країни. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» встановлює, що КМУ здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує і контролює діяльність цих органів. Цей орган відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією. До основних завдань КМУ належать: 1) забезпечення державного суверенітету й економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) ужиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, зокрема амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки й культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-

технічного й інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю. Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості [121].

Отже, значення КМУ в контексті цифровізації судочинства полягає в тому, що цей суб'єкт забезпечує реалізацію державної політики за цим напрямом. Саме актами Кабінету Міністрів України затверджують численні концепції та стратегії, які визначають пріоритети, вектори й вимоги до діяльності із трансформації роботи безпосередньо судів, а також інших органів судової гілки влади.

Наступний суб'єкт, який підпорядковується КМУ, а його діяльність координується та спрямовується Урядом, – Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри). Згідно з постановою КМУ від 18 вересня 2019 року № 856, яким затверджено положення про це міністерство, Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, розвитку штучного інтелекту, розвитку напівпровідникових технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок і

цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів й інтероперабельності, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму «Дія Сіті»; у сфері хмарних послуг; у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерейній сфері [98]. Основними завданнями Мінцифри є: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, розвитку штучного інтелекту, розвитку напівпровідникових технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок і цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг та інвестицій в ІТ-індустрію; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму «Дія Сіті»; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері хмарних послуг, у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерейній сфері; 3) ужиття організаційних заходів із забезпечення сектору безпеки й оборони сучасними зразками робототехніки, безпілотних систем та інших

інноваційних технологій для потреб оборони, зокрема технологій подвійного та військового призначення [98].

Попри те, що Мінцифри – орган виконавчої влади, крім формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації різних сфер суспільно-правових відносин, визначення новітніх принципів і методів цього процесу, відомство активно взаємодіє із сектором правосуддя з питань упровадження в його межах новітніх технологій. Наприклад, відповідно до положень Концепції ЄСІКС від 30 квітня 2025 року № 178, Мінцифри у взаємодії ВРП, ДСА і за сприяння Проєкту ЄС «Право-Justice» та програми USAID «Справедливість для всіх» у 2023–2024 роках проведено технічний і функціональний аудити ЄСІТС, за результатами якого підтверджено технічну застарілість, архітектурну неспроможність і функціональну обмеженість системи, надано рекомендації щодо розроблення нової [69, с. 8].

Четвертим суб'єктом цифровізації сфери судочинства в Україні є Вища рада правосуддя, яка за Законом України «Про Вищу раду правосуддя» є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятих обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає Всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ [108].

Вища рада правосуддя: 1) затверджує Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), Положення про Державну судову адміністрацію України й типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; 2) надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу і функціонування, судоустрою, статусу суддів тощо [108].

Крім того, ВРП реалізує низку важливих фінансово-економічних повноважень, які мають безпосередній вплив на ефективність цифровізації, зокрема: 1) затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного й іншого забезпечення судів; 2) здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів й установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України тощо [108]. Наприклад, у межах окресленого кола повноважень 2025 року ВРП розпочало пошук фінансових донорів для створення і вдосконалення роботи Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи через припинення міжнародної підтримки в межах Програми USAID [16].

Ще одним суб'єктом, який також входить до системи судової гілки влади, є Державна судова адміністрація. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та рішення ВРП «Про затвердження

Положення про Державну судову адміністрацію України», ДСА – це державний орган у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом. Основними завданнями ДСА України є: 1) організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом; 2) забезпечення належних умов діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України й органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом; 3) забезпечення виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів у межах повноважень, визначених законом. ДСА України відповідно до визначених завдань, зокрема, як суб'єкт цифровізації: 1) організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів; 2) забезпечує впровадження електронного суду, здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами й іншими державними органами та установами; 3) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень і Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб; 4) розробляє та подає на затвердження ВРП нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного й іншого забезпечення судів; 5) розробляє та подає на затвердження до ВРП Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [115; 129].

Важливим аспектом роботи ДСА є налагодження та забезпечення інформаційної взаємодії судової гілки влади з іншими державними відомствами. Наприклад, спільним наказом Міністерства соціальної

політики України та ДСА «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства соціальної політики України та Державної судової адміністрації України» від 28 листопада 2022 року № 322/432 встановлюється механізм електронного співробітництва під час автоматизованого обміну інформацією з метою забезпечення оперативного отримання Мінсоцполітики електронних примірників судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень для виконання повноважень, визначених законодавством України, й отримання судами інформації, що сприятиме вчасному розгляду ними справ. Адміністраторами електронної інформаційної взаємодії, які забезпечують і здійснюють технічний супровід процедур подання запитів та отримання відповідей, є державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» та державне підприємство «Інформаційні судові системи». Перелік відомостей, структура та формат інформаційних файлів, які передають у межах електронної інформаційної взаємодії, процедури взаємодії інформаційних систем, форми журналів обліку інформаційних файлів визначаються суб'єктами електронної інформаційної взаємодії спільно, оформляються окремим протоколом та/або договором про інформаційну взаємодію. Електронна інформаційна взаємодія здійснюється з використанням інформаційних систем суб'єктів електронної інформаційної взаємодії засобами системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів [118].

Наступні два суб'єкти, згідно з правовим статусом, виконують цільові повноваження зі стратегічного, координаційного забезпечення цифровізації судових установ, а також залучення в цей процес зацікавлених сторін. Першим з них є Проєктний офіс при ДСА з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації судів, органів й установ системи правосуддя. Робота цього відомства дає змогу модернізувати консервативні системи, призначенням яких є підтримка стабільного функціонування, чим по суті є державний механізм, без зайвих

загроз. За рахунок цього складний та недосяжний процес цифровізації перетворюється на перелік конкретних ІТ-продуктів, які можуть бути впроваджені в стислі терміни. Крім того, Проєктний офіс використовує підходи міжнародної практики управління проєктами, зокрема стандарти «Project Management Institute». Його головне завдання – забезпечити, щоб усі етапи проєктів були структурованими, контрольованими та результативними. У досліджуваному випадку Проєктний офіс Державної судової адміністрації займається питаннями цифрового розвитку, трансформацій і цифровізації. Такий підхід допомагає уникати хаотичності, розпорошення зусиль і дублювання роботи. Проєктний офіс контролює всі аспекти модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: від розроблення технічної документації до впровадження нових рішень, тестування та координації роботи з різними стейкхолдерами [106; 167].

Другий суб'єкт – державне підприємство «Інформаційні судові системи», яке згідно зі своїм Статутом, затвердженим наказом ДСА від 26 листопада 2019 року № 1142, є державним комерційним підприємством, що засноване на державній власності та належить до сфери управління Державної судової адміністрації України. Підприємство створено з метою:

- 1) надання послуг з технічного, технологічного забезпечення створення та супроводження програмного забезпечення ведення автоматизованих систем (електронних баз даних), зокрема державних реєстрів, що створюють відповідно до законів України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, наказів Уповноваженого органу управління;
- 2) організації доступу фізичним і юридичним особам до автоматизованих систем державних реєстрів;
- 3) організації збереження та захисту даних, що містяться в автоматизованих системах державних реєстрів;
- 4) надання послуг з інформаційно-технічного забезпечення судів;
- 5) задоволення потреб органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб у забезпеченні їх

належною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки й техніки; 6) підвищення ефективності здійснюваної діяльності, взаємовигідного співробітництва, забезпечення економічних, суспільно корисних потреб й інтересів юридичних і фізичних осіб; 7) забезпечення діяльності органів судової влади, зокрема в умовах особливого періоду; 8) отримання прибутку від здійснюваної діяльності. Зокрема, предметом діяльності підприємства є: 1) забезпечення створення, запровадження, експлуатація програмно-інформаційних комплексів системного ведення – Єдиного державного реєстру судових рішень тощо; 2) інформаційно-технічне забезпечення розгляду справ у судах; 3) інформаційно-технічне забезпечення судів; 4) розроблення інтелектуальних систем управління електронними базами даних; 5) розроблення нормативно-технічної документації для створення та функціонування автоматизованих систем ведення електронних баз даних; 6) розроблення, запровадження, обслуговування та постачання засобів комп'ютерної техніки, програмних продуктів й іншої оргтехніки, аудіо- та відеотехніки, комплектуючих і витратних матеріалів; 7) комп'ютерне програмування; 8) вебпортали тощо [27].

Тож здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що систему суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства формують: 1) Верховна Рада України та підпорядковані їй комітети – суб'єкти законодавчого забезпечення цифровізації та роботи всієї системи правосуддя загалом; 2) Кабінет Міністрів України – суб'єкт забезпечення та проведення державної політики в галузі судочинства, а також цифровізації останньої; 3) Міністерство цифрової трансформації України – суб'єкт формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації різних сфер суспільно-правових відносин, визначення новітніх принципів і методів реалізації цього процесу, зокрема в контексті справляння правосуддя; 4) Вища рада правосуддя та Державна судова адміністрація – органи управління та забезпечення функціонування

сектору правосуддя в державі, які відповідають за підзаконну нормативну, матеріально-технічну, фінансову й іншу підтримку процесу цифровізації судових установ; 5) Проєктний офіс при ДСА з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації судів, органів й установ системи правосуддя та державне підприємство «Інформаційні судові системи» – суб'єкти безпосередньої реалізації, координації та стратегічного планування процесу цифровізації [50].

2.4. Адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства

Реалізація цифровізації судочинства потребує використання спеціального набору адміністративно-правових інструментів. Інструменти, стверджує О. В. Дятко, у найзагальнішому розумінні є засобами або пристроями, які використовують для виконання певних завдань, досягнення мети чи реалізації функцій у різних сферах діяльності. Вони можуть бути як фізичними (матеріальними), так і нематеріальними (концептуальними, цифровими чи методологічними). Фізичні інструменти охоплюють обладнання, пристрої та знаряддя, що застосовують для ручної або механізованої праці, а також технічні прилади для спеціалізованих завдань. Цифрові інструменти представлені у вигляді програмного забезпечення або платформ, які допомагають у роботі, аналізі чи комунікації, наприклад, електронні таблиці, графічні редактори чи платформи управління проєктами [33].

О. М. Шуміло зауважує, що правові інструменти – юридичні засоби, якими можуть користуватися різні інституції для виконання своїх обов'язків, дотримуючись принципів безпечного поводження із хімічними речовинами, зокрема біоциди, на міжнародному та національному рівнях [173]. О. В. Дятко акцентує на тому, що правові інструменти виконують

декілька основних функцій. По-перше, вони регулюють поведінку учасників суспільних відносин, встановлюючи чіткі правила, які дають змогу уникнути хаосу та конфліктів. Наприклад, трудове право регламентує відносини між роботодавцем і працівником, визначаючи обов'язки сторін й умови праці. По-друге, вони забезпечують захист праві свобод людини, надаючи механізми для їхнього відновлення в разі порушення. По-третє, правові інструменти сприяють вирішенню спорів і конфліктів, визначаючи процедурні засоби для встановлення справедливості. Наприклад, судові процеси, адміністративні процедури або механізми медіації дають змогу вирішувати конфлікти в правовому полі [33].

Тож, з огляду на зазначене вище, адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства становлять сукупність визначених нормами адміністративного права форм, методів, процедур і механізмів, за допомогою яких спеціально уповноважені органи державної влади забезпечують упровадження та подальше функціонування цифрових технологій у системі правосуддя.

Насамперед увагу слід зосередити на характеристиці ключових форм реалізації цифровізації судочинства. Форма виражає спосіб існування, розвиток. Вона впливає на зміст управління позитивно або негативно: стимулює або гальмує реалізацію змісту, його розвиток. Своєю чергою зміст визначає форму. Зміст управління передбачає сукупність взаємопов'язаних внутрішніх, суттєвих для якісної характеристики управління, властивостей та ознак [140, с. 19–20]. Правова форма, вважає Н. М. Пахоменко, є складною категорією, що охоплює різноманітні суспільні явища, які потребують юридичного врегулювання. Вона виконує роль структури, що систематизує, упорядковує та об'єднує всі правові явища, а також саме право як цілісне явище. У контексті правових форм ідеться про розуміння права як особливого соціального явища, яке відрізняється від інших, таких як політика, релігія чи мораль, хоча всі вони

формується під впливом матеріальних та економічних умов суспільного життя. Поняття «правова форма» відображає об'єктивний зв'язок між правом і тими суспільними процесами, на які воно впливає, а також визначає місце права серед інших форм суспільної свідомості [95]. О. М. Бандурка переконливо доводить, що адміністративно-правова форма – це зовнішній вияв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто певна управлінська дія, що має зовнішній вияв. До ключових елементів цього терміна вчений відносить: видання актів державного управління (нормативних й індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значущих дій; укладення адміністративно-правових договорів [5, с. 185–186].

Отже, форми реалізації цифровізації судочинства є зовнішнім виявом практичної діяльності спеціально уповноважених органів державної влади та їхніх посадових осіб, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для здійснення цифровізації в досліджуваній сфері суспільного життя. З огляду на таке визначення, вбачається необхідним виокремити нормативно-правові й організаційно-управлінські форми реалізації цифровізації судочинства.

Виокремлюючи нормативно-правові форми, слід визначити поняття правотворчості. На переконання К. Г. Волинка, правотворчість – це процес виявлення, осмислення та оцінювання актуальних правових потреб суспільства й держави, що завершується формуванням й ухваленням нормативно-правових актів уповноваженими суб'єктами відповідно до встановлених процедур. У системі правових явищ правотворчість посідає провідне місце, оскільки саме вона забезпечує виникнення права як регулятора суспільних відносин. Вона є вихідною точкою правового регулювання. Поштовхом до створення закону або іншого нормативного акта здебільшого є суспільно важлива проблема чи неврегульоване питання, яке впливає на значну частину громадян і має загальнодержавне

значення. Завдання правотворця полягає в тому, щоб вчасно, точно й адекватними юридичними засобами відповісти на цей виклик, обравши таку модель правового регулювання, що найефективніше відображатиме інтереси як суспільства, так і держави. Важливо, щоб було враховано весь спектр чинників суспільного розвитку – економічні, соціальні, політичні, національні, ідеологічні та міжнародні. Якість і зміст правотворчості слугують своєрідним індикатором рівня демократичності та цивілізованості держави [20, с. 125]. Розгорнутою є позиція А. С. Васильєва, який зауважує, що правотворчість – це діяльність державних органів, яка виникає як відповідь на об'єктивну потребу впорядкування суспільних відносин і регулювання поведінки людей у ключових сферах державного й суспільного життя. Її зміст і результати формуються під впливом широкого спектру чинників – як зовнішніх, так і внутрішніх, матеріальних і духовних. Визначальну роль відіграють рівень історичного, цивілізаційного та правового розвитку суспільства, характер державної організації, форма правління і політико-правовий режим, а також накопичений досвід та правові традиції. Автор акцентує, що важливими є також загальний стан політичної, правової та громадянської культури, співвідношення соціальних сил, наявність незалежної громадської думки й ступінь суспільної злагоди, що створює підґрунтя для легітимності нових правових норм. Не менш значущим чинником є розвиток юридичної науки, якість юридичної доктрини та зв'язок між теоретичним підґрунтям і практикою нормотворення. Орієнтири правотворчої діяльності зумовлені також загальними засадами правової політики держави, які мають бути прагматичними, виваженими, позбавленими надмірної ідеологізації та спрямованими на досягнення ефективного результату. Засади правотворчості є концептуальною основою нормотворчої діяльності – це ключові принципи, на яких ґрунтується процес створення, перегляду чи скасування правових норм, які

визначають стратегічний напрям роботи відповідних органів [152, с. 232–233].

Правотворчість у контексті цифровізації судочинства є механізмом адаптації правової системи до нових технологічних умов і викликів. Вона забезпечує оновлення нормативно-правової бази з огляду на цифрові інструменти, які змінюють способи доступу до правосуддя, ведення судових процесів та обміну правовою інформацією. Завдяки правотворчості формується правове підґрунтя для впровадження електронного документообігу, дистанційного розгляду справ, автоматизованих систем розподілу справ, а також захисту даних у цифровому середовищі. Це дає змогу забезпечити гнучкість й ефективність судочинства в умовах цифрової трансформації.

Далі в межах представленої в роботі проблематики зосередимо увагу на таких важливих формах цифровізації судочинства, як правореалізація та правозастосування. В. Л. Ортинський переконливо доводить, що реалізація норм права – це втілення їхніх приписів у реальній поведінці суб'єктів правовідносин у процесі повсякденної діяльності. Вона набуває різних форм залежно від змісту правових норм і характеру юридичних обов'язків чи прав. Зокрема, використання означає добровільне звернення до наданих прав, коли суб'єкт самостійно вирішує, чи скористатися передбаченою можливістю. Виконання передбачає активну дію, обумовлену юридичним обов'язком, яка повинна бути здійснена незалежно від бажання особи. Дотримання полягає в пасивній поведінці, коли суб'єкт утримується від вчинення дій, заборонених правом, а застосування правових норм – це особлива форма, яка полягає у владній діяльності уповноважених органів, спрямованій на конкретизацію правових приписів в індивідуальних ситуаціях, як-от під час винесення судових рішень [91]. Отже, правореалізація як форма реалізації цифровізації судочинства – це процес втілення правових норм у практичну діяльність усіх учасників судового процесу за допомогою цифрових технологій. Вона охоплює не лише дії

суддів і працівників апарату суду, а й поведінку сторін у процесі, адвокатів, прокурорів, а також громадян, які взаємодіють із судовою системою. У контексті цифровізації правореалізація означає, що суб'єкти правових відносин здійснюють свої права та виконують обов'язки за допомогою електронних сервісів й інформаційних систем. Наприклад, особа реалізує своє право на звернення до суду, подаючи позов через електронний кабінет або систему «Електронний суд».

С. Барандич виокремлює такі ключові ознаки правозастосування: здійснюється компетентними, спеціально уповноваженими державою суб'єктами; є опосередкованою формою реалізації права; має владний, організаційно-управлінський, індивідуально-конкретний характер; є складною формою реалізації права, оскільки відбувається в поєднанні з такими її формами, як виконання, дотримання, використання та їх взаємопроникнення одна в одну; здійснюється відповідно до визначеного в законі порядку (саме ця ознака дає змогу виявити зв'язок між правозастосуванням і правозастосовною процедурою, що його регламентує); завершується прийняттям правозастосовних актів, у яких фіксуються індивідуально-конкретні приписи [7]. З огляду на зазначене вище, правозастосування як форма реалізації цифровізації судочинства є практичним втіленням норм права в зазначеній сфері суспільного життя. У цьому контексті правозастосування є не лише традиційною діяльністю суду з вирішення правових спорів, а й складником цифрової трансформації судової системи, де технічні засоби забезпечують ефективну реалізацію правових норм. Зокрема, цифровізація проникає в усі етапи судового процесу – від подання позову до винесення рішення та його виконання, і тим самим змінює характер правозастосовної діяльності.

Ще одна нормативно-правова форма – адміністративний договір. Ю. П. Битяк та О. В. Константиї вважають, що адміністративний договір – це правовий акт управління, що встановлюється на підставі норм права двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один з яких

обов'язково є органом виконавчої влади, може містити загальнообов'язкові правила поведінки (нормативний характер) або встановлювати (змінювати, припиняти) конкретні правовідносини між його учасниками (індивідуальний характер) [10, с. 106]. Адміністративний договір, зауважує С. С. Скворцов, – це засіб державного управління. Договір, договірне регулювання є практичним інструментом правової саморегуляції. За допомогою договору учасники правовідносин визначають правила власної поведінки, встановлюють послідовність дій, досягають необхідного для них правового результату. Тому адміністративний договір є джерелом права, містить правові норми, впливає на поведінку учасників певної сфери правовідносин. Адміністративний договір є специфічним засобом державного управління в певній галузі суспільного життя. Укладаючи адміністративний договір, державні органи діють на основі норм адміністративного права, які реалізуються через певні завдання та функції, визначені державою. Саме укладення адміністративного договору є однією із форм державного управління. Під час укладення адміністративного договору здійснюють державно-управлінську діяльність, оскільки безпосередньо реалізуються виконавчо-розпорядницькі функції та публічні завдання державного управління [144, с. 92–94]. Отже, адміністративний договір як форма реалізації цифровізації судочинства – це різновид правової взаємодії між суб'єктами публічної влади й іншими учасниками правовідносин (які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя), що здійснюють на основі домовленості, укладеної в межах публічно-правової компетенції. У контексті цифровізації судочинства адміністративний договір набуває нової форми та значення, адже в ньому визначено умови цифрової взаємодії, обсяг технічних зобов'язань, відповідальність сторін за належне функціонування цифрових сервісів судочинства, порядок захисту інформації, строки й обсяги надання послуг тощо. Цей правовий

інструмент дає змогу забезпечити правову визначеність, прозорість й ефективність у процесі цифрової трансформації судової системи.

Далі розглянемо організаційно-управлінські форми, до яких доцільно віднести такі:

– формування та функціонування електронних платформ, яскравим прикладом яких є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС). Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», процесуального законодавства України ЄСІТС забезпечує: ведення електронного діловодства, зокрема рух електронних документів у межах відповідних органів й установ і між ними, реєстрацію вхідних та вихідних документів, етапів їх руху; централізоване захищене зберігання судових справ, процесуальних, інших документів та інформації в єдиній базі даних; захищене зберігання, автоматизовану аналітичну й статистичну обробку інформації; збереження судових справ та інших документів в електронному архіві; обмін документами й інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами й установами в системі правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; автоматизацію роботи судів, органів та установ у системі правосуддя, зокрема автоматизоване формування в режимі реального часу основних аналітичних показників діяльності; автоматизацію процесів ведення бухгалтерського, статистичного, кадрового обліку, формування та консолідації фінансової, статистичної та управлінської звітності; автоматизацію процесів планування та виконання бюджетів; формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі; віддалений доступ користувачів ЄСІТС до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи в порядку, встановленому процесуальним законом; визначення присяжних

для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних; відбір кандидатури арбітражного керуючого у справах про банкрутство [116] тощо;

– дистанційне правосуддя – проведення судових засідань у форматі відеоконференцій або інших онлайн-форм. Дистанційне правосуддя передбачає проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду включно з віддаленою участю суддів, секретарів судів, свідків й експертів з використанням власних технічних засобів. Онлайн-слухання можуть передбачати надання можливості суду виносити рішення в електронній формі або оприлюднювати їх на вебсайтах судів. Різні країни по-різному вирішують відправлення дистанційного правосуддя: деякі вимагають фізичної присутності судді в приміщенні суду, а деякі – ні. Також відправлення дистанційного правосуддя потребує підтвердження особи, для чого використовують електронні цифрові підписи [29]. М. Уланська зауважує, що перевагами дистанційного судочинства є: 1) покращена безпекова ситуація для учасників процесу, зокрема і суддів, секретарів та ін.; 2) спрямованість судочинства на реалізацію принципу розумних строків, попри складні навколишні обставини; 3) заощадження часу сторін справи та співробітників суду внаслідок налагодження алгоритму електронної звітності, комунікації всередині судової системи та взаємодії з іншими органами, можливості сплачувати судовий збір та інші необхідні платежі в режимі онлайн тощо; 4) підвищення рівня доступності правосуддя; 5) забезпечення прозорості судочинства; 6) можливість збереження матеріалів справ у єдиній цифровізованій системі, що унеможливорює ситуацію остаточної втрати виконавчих документів у разі знищення відповідних матеріальних (паперових) примірників; 7) відсутність можливості ухилення осіб з офіційними електронними адресами від отримання процесуальних документів; 8) спрощення процедури подання позовної заяви або скарги до суду, отримання і ознайомлення з матеріалами справи тощо; 9)

покращення рівня організаційного аспекту діяльності суду шляхом оптимізації документообігу, імплементації принципів відкритості і гласності судового процесу; 10) правова просвіта населення завдяки полегшеному, цифровізованому та сучасному доступу до юридичної інформації [162];

– електронний документообіг. З 1 квітня 2025 року набула чинності нова редакція Положення про АСДС, затверджена рішенням Ради суддів України від 11 листопада 2024 року № 39, погоджена наказом ДСА України від 29 листопада 2024 року № 529, зі змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 26 березня 2025 року № 15 і погодженими наказом Державної судової адміністрації України від 31 березня 2025 року № 119. Відповідно до цього нормативного документа, автоматизована система – сукупність комп’ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів і Державної судової адміністрації України, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформацією між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передання інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо [102]. Для функціонування автоматизованої системи суди забезпечують: своєчасне внесення до автоматизованої системи достовірних даних (інформації про стан розгляду судової справи, електронних примірників судових рішень, відомостей про набрання судовим рішенням законної сили тощо) і направлення необхідних відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень; своєчасне надання (позбавлення) права доступу до автоматизованої системи її користувачам; захист інформації автоматизованої системи в суді; своєчасне надсилання засобами електронного зв’язку оригіналів електронних документів суду (зокрема текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень) учасникам судового процесу (провадження) за їх заявками; інформування адміністратора автоматизованої системи та ДСА

України про проблеми, що виникають під час використання автоматизованої системи [102];

– автоматизований розподіл справ. Розподіл судових справ здійснюється в суді в день їх реєстрації, на підставі інформації, внесеної до автоматизованої системи, уповноваженою особою апарату суду, відповідальною за здійснення автоматизованого розподілу судових справ. Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою шляхом: автоматизованого розподілу судових справ під час реєстрації відповідної судової справи; пакетного автоматизованого розподілу судових справ після реєстрації певної кількості судових справ; розподілу судових справ шляхом передачі судової справи раніше визначеному в судовій справі судді; визначення складу суду з метою заміни судді (суддів); повторного автоматизованого розподілу судових справ [102].

Реалізація зазначених вище форм передбачає необхідність застосування особливого набору методів. Метод – це своєрідний спосіб впливу на суспільні відносини з метою їх урегулювання, що полягає у встановленні за допомогою норми права визначеного (можливого й належного) стану волі суб'єктів у їх взаємовідносинах один з одним, а також щодо бажаних результатів їх поведінки [57, с. 33–34]. Н. М. Пархоменко та С. М. Легуша доводять, що метод – це ідеальне поняття, що виникає внаслідок розумової діяльності й належить до сфери знань. У процесі переходу від теоретичного усвідомлення до практичного застосування метод набуває форми конкретних раціональних прийомів і способів дії. Дослідники вважають, що термін «метод» слугує для позначення впорядкованої системи принципів, правил й орієнтирів, які мають спрямовувати діяльність суб'єкта на ефективне виконання наукових чи практичних завдань і досягнення поставленої мети в певній галузі [96, с. 28–29].

Адміністративно-правові методи – це сукупність зафіксованих у нормах цієї галузі прийомів (засобів) впливу на суспільні відносини, що становлять її предмет, застосування яких дає змогу створити належні умови для реалізації та захисту прав громадян, нормального функціонування громадянського суспільства й держави. Згідно з іншою позицією, адміністративно-правовий метод розглядають як інструмент у руках держави, де він організує і забезпечує позитивну діяльність суб'єктів відповідно до приписів правових норм, встановлює зв'язок між правами й обов'язками, надає суспільним відносинам певний порядок [1; 105]. С. М. Алфьоров, З. Р. Кісіль та Р. В. Кісіль вважають, що адміністративно-правовий метод – це сукупність правових засобів і способів (приймів), які застосовують органи управління для забезпечення регуляторного впливу норм адміністративного права на суспільні відносини. Методи ґрунтуються на законах і принципах діяльності суб'єкта й об'єкта управління. Тому вони мають забезпечити такий склад і зміст прийомів, операцій та процедур під час здійснення управлінської діяльності, такий порядок взаємодії людей, який, з одного боку, забезпечив би професійне, організаційно-технічне обґрунтування рішення, а з іншого – максимально врахував би інтереси людей та організацій, яких воно стосується і які будуть його реалізовувати [3, с. 9; 59, с. 92].

Отже, методи реалізації цифровізації судочинства є сукупністю визначених нормами чинного законодавства інструментів і засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети їх роботи в досліджуваній сфері суспільного життя. До переліку відповідних методів доцільно віднести такі:

– метод переконання. С. Т. Гончарук стверджує, що метод переконання – це форма цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку учасників управлінських відносин, що реалізується через систему роз'яснень, рекомендацій, виховних і заохочувальних заходів.

Його мета – сприяти правомірній поведінці, формуванню високого рівня правосвідомості та законослухняності, зміцненню дисципліни й соціальної організованості, а також запобіганню правопорушенням [24, с. 82]. Отже, метод переконання в контексті реалізації цифровізації судочинства полягає в поширенні знань, формуванні позитивного ставлення до цифрових змін серед суддів, працівників судової системи, учасників судового процесу та громадськості. Цей метод реалізується через тренінги, роз'яснення, соціальну рекламу та публічні обговорення, чим своєю чергою заохочують довіру до електронних сервісів, таких як «Електронний суд», дистанційні судові засідання чи автоматизований розподіл справ. Отже, переконання формує правову культуру, готовність користуватися новими інструментами, а також ослаблює спротив змінам;

– метод примусу. Примус – це застосування до правозобов'язаних суб'єктів передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, покарання за вчинення правопорушення, а також забезпечення публічного порядку і публічної безпеки [83, с. 5]. Тож у межах представленої в роботі проблематики метод примусу застосовують тоді, коли впровадження цифрових елементів у судочинство стає обов'язковим згідно з нормативними актами. Наприклад, вимога подавати процесуальні документи виключно через електронну систему або участь у засіданні через відеозв'язок за рішенням суду – це форми примусу до використання цифрових рішень;

– метод заохочення. Цей метод реалізують шляхом створення вигідних умов для учасників судового процесу, які використовують цифрові інструменти, що передбачає спрощені процедури доступу до судових послуг онлайн, скорочення строків розгляду справ, скорочення витрат на участь у засіданні завдяки дистанційній формі, надання пільг або переваг для тих, хто активно користується цифровими сервісами;

– інформаційний метод, який передбачає систематичне інформування про завдання, інструменти, переваги та правила цифрового судочинства. Завдяки останньому забезпечують не тільки оперативність, а й прозорість процесу цифровізації, підвищують правову обізнаність і зменшують кількість помилок у використанні електронних платформ;

– організаційно-технічний метод, який полягає у створенні відповідної інфраструктури для функціонування цифрового судочинства;

– методи планування та прогнозування, спрямовані на формування системи стратегічного управління цифровізацією судової влади.

Окреслені адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства найзмістовніше характеризують практичний аспект відповідної діяльності. Як недолік слід зауважити, що не всі вони мають належне законодавче закріплення та врегулювання, що є суттєвою прогалиною як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Висновки до розділу 2

Акцентовано на тому, що механізм у класичному значенні – це структурована, системна категорія, яку формують різноманітні самостійні й водночас такі, що взаємодіють між собою, елементи, об'єднані загальною метою. Сутність механізму полягає в його безпосередній дії, адже саме під час функціонування структурні частини останнього набувають єдності та виконують той спектр завдань, які на них покладено. У технічному вимірі це поняття характеризує пристрій, що виконує певні функції, а в нетехнічних науках метафоричне комплексне явище представлено як єдине ціле.

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна

діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та впровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства. До переліку ключових елементів цього механізму віднесено: нормативно-правові засади цифровізації; суб'єктів реалізації відповідної діяльності; об'єкт адміністративно-правового механізму; адміністративно-правові форми та методи.

Нормативно-правові засади цифровізації судочинства в Україні – це система нормативно-правових актів, які містять норми права, що регламентують суспільно-правові відносини у сфері організації, забезпечення та проведення уповноваженими суб'єктами публічної влади процесів запровадження цифрових технологій у роботу судової гілки влади.

Доведено, що систему нормативно-правових засад цифровізації судочинства утворюють: Конституція України як Основний Закон держави та фундамент правової системи країни загалом; міжнародні нормативно-правові акти, у яких окреслено стратегію розвитку сектору правосуддя з огляду на міжнародний досвід; національні законодавчі та підзаконні нормативні документи. Саме на рівні останніх міститься найбільша кількість норм, які регламентують суспільно-правові відносини, пов'язані з упровадженням цифрових технологій у роботу досліджуваної гілки влади. Більшість таких норм має адміністративну приналежність, адже предметом їх регулювання є: правовий статус суб'єктів управління в межах судової гілки влади; державна політика захисту інформації; питання кібербезпеки в роботі з інформаційно-телекомунікаційними ресурсами; стратегія розвитку електронних засобів у роботі судів й упровадження в її межах штучного інтелекту; функціональні особливості та структура ЄСІКС, а також інші

питання, пов'язані з адміністративним забезпеченням цифрового розвитку судочинства.

Аргументовано, що суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства – це визначені на законодавчому рівні фізичні та юридичні особи, а також органи публічної влади (в особі їх уповноважених осіб), які наділені відповідними адміністративно-правовими компетенцією та повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) щодо безпосередньої або опосередкованої участі в упровадженні, функціонуванні, забезпеченні, контролі й удосконаленні цифрових технологій у сфері судочинства з метою підвищення ефективності, прозорості, доступності та швидкості справляння правосуддя.

Зазначено, що правовий статус – це становище фізичної чи юридичної особи в системі правових відносин, виражене в належній їй правосуб'єктності, яка складається з правоздатності та дієздатності. Правоздатність – це фактична наявність прав й обов'язків, а дієздатність – можливість їх реалізовувати та вступати за рахунок цього в суспільні правові відносини. Правовий статус у кожному окремому випадку різний, передусім у сфері публічного управління, адже суб'єкти адміністративних відносин мають неоднорідні правомочності, що визначено закріпленою законодавством компетенцією.

Значення КМУ в контексті цифровізації судочинства полягає в тому, що цей суб'єкт забезпечує проведення державної політики за цим напрямом. Саме актами Кабінету Міністрів України затверджують численні концепції та стратегії, які визначають пріоритети, вектори й вимоги до діяльності із трансформації роботи безпосередньо судів, а також інших органів судової гілки влади.

Встановлено, що адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства є сукупністю визначених нормами адміністративного права форм, методів, процедур і механізмів, за

допомогою яких спеціально уповноважені органи державної влади забезпечують упровадження та подальше функціонування цифрових технологій у системі правосуддя.

З'ясовано, що форми реалізації цифровізації судочинства є зовнішнім виявом практичної діяльності спеціально уповноважених органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на створення правових, організаційних й інших умов для здійснення цифровізації в досліджуваній сфері суспільного життя. З огляду на сформульоване визначення, ці форми слід поділити на: 1) нормативно-правові: правотворчість, правореалізація, правозастосування, адміністративний договір; 2) організаційно-управлінські: формування та функціонування електронних платформ (ЄСІТС); дистанційне правосуддя; електронний документообіг; автоматизований розподіл справ тощо.

Зазначено, що правотворчість у контексті цифровізації судочинства виявляється як механізм адаптації правової системи до нових технологічних умов і викликів. Вона забезпечує оновлення нормативно-правової бази з огляду на цифрові інструменти, які змінюють способи доступу до правосуддя, ведення судових процесів й обміну правовою інформацією. Завдяки правотворчості формується правове підґрунтя для впровадження електронного документообігу, дистанційного розгляду справ, автоматизованих систем розподілу справ, а також захисту даних у цифровому середовищі. Це надає можливість забезпечити гнучкість й ефективність судочинства в умовах цифрової трансформації.

Правореалізація як форма реалізації цифровізації судочинства – це процес втілення правових норм у практичну діяльність усіх учасників судового процесу за допомогою цифрових технологій. Вона охоплює не лише дії суддів і працівників апарату суду, а й поведінку сторін у процесі, адвокатів, прокурорів, а також громадян, які взаємодіють із судовою системою. У контексті цифровізації правореалізація означає, що суб'єкти правових відносин здійснюють свої права та виконують обов'язки за

допомогою електронних сервісів й інформаційних систем. Наприклад, особа реалізує своє право на звернення до суду, подаючи позов через електронний кабінет або систему «Електронний суд».

Констатовано, що правозастосування як форма реалізації цифровізації судочинства є практичним втіленням норм права в зазначеній сфері суспільного життя. У цьому контексті правозастосування є не лише традиційною діяльністю суду з вирішення правових спорів, а й складником цифрової трансформації судової системи, де технічні засоби забезпечують ефективну реалізацію правових норм. Зокрема, цифровізація проникає в усі етапи судового процесу – від подання позову до винесення рішення та його виконання, тим самим змінює характер правозастосовної діяльності.

Обґрунтовано, що в розрізі представленої в роботі проблематики адміністративний договір – це різновид правової взаємодії між суб'єктами публічної влади й іншими учасниками правовідносин (які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя), що здійснюється на основі домовленості, укладеної в межах публічно-правової компетенції. У контексті цифровізації судочинства адміністративний договір набуває нових форми і значення, адже в ньому визначено умови цифрової взаємодії, обсяг технічних зобов'язань, відповідальність сторін за належне функціонування цифрових сервісів судочинства, порядок захисту інформації, строки й обсяги надання послуг тощо. Отже, цей правовий інструмент дає змогу забезпечити правову визначеність, прозорість й ефективність у процесі цифрової трансформації судової системи.

Методи реалізації цифровізації судочинства становлять сукупність визначених нормами чинного законодавства інструментів і засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети їх роботи в досліджуваній сфері суспільного життя. До переліку відповідних методів віднесено: переконання; примус; заохочення; інформаційний метод; організаційно-технічний метод; методи планування і прогнозування

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід цифровізації судочинства та можливості його використання в Україні

У сучасну цифрову епоху впровадження електронних судових процесів у світі стало нагальною необхідністю. Електронні судові процеси пропонують численні переваги як для громадян, так і для судової системи загалом, однією з яких є підвищення ефективності та швидкості судових процедур. Завдяки використанню спеціалізованих технологічних платформ адвокати можуть швидко та легко подавати документи, а судді – оперативно розглядати їх. Це усуває необхідність фізичних поїздок до судів, скорочує час і витрати, пов'язані з традиційними паперовими процедурами. Зауважимо, що процес цифровізації судочинства у світі активно розпочався після пандемії COVID-19. З огляду на це, важливим і необхідним є вивчення позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері.

Зарубіжний досвід засвідчує, що чимало суддів і громадян чинять опір, який посилюється з плином часу. Коли співробітники суду постають перед новими системами, які порушують усталені робочі процеси, проте не передбачають особистої вигоди, вони знаходять обхідні шляхи, що підривають упровадження новацій. Наприклад, у Косово ранній опір переріс у рішучу опозицію в тих випадках, коли управління змінами було неадекватним. Співробітники суду підтримували паралельні паперові системи, затримували введення даних або вводили мінімальну інформацію, фактично спустошуючи цифрову систему, зберігаючи технічну відповідність. У Народній Республіці Бангладеш людські й інституційні

фактори, а не технічні обмеження визнано основними перешкодами для успішної цифровізації. Опір співробітників суду, які звикли до ручних процесів, створює істотні складнощі в упровадженні. Чимало службовців суду й адміністративний персонал протягом десятиліть набували досвіду в роботі з паперовими документами, тому природно чинять опір змінам, які тимчасово знижують їхню ефективність і професійний статус [180].

На жаль, 5,1 млрд людей у світі не мають доступу до систем правосуддя. Такі перешкоди, як вартість, мова й відстань, заважають людям користуватися системою правосуддя. Відсутність таких інструментів, як посвідчення особи штату чи офіційні трудові угоди, також можуть перешкодити в отриманні правового захисту. Ця криза впливає як на усталені демократії, такі як Сполучені Штати, так і на країни, що розвиваються. Прийняття Цілей сталого розвитку ООН 16.3, що сприяє верховенству права та має на меті забезпечити рівний доступ до правосуддя для всіх, привернуло посилений інтерес до розв'язання цієї проблеми. Поряд з поточними політичними реформами, громадськими адвокатами та підвищенням фінансування, технології відіграють дедалі важливішу роль у полегшенні доступу до правосуддя та адміністрування системи правосуддя [185]. Передусім проаналізуємо досвід Сполучених Штатів Америки. Успіх ліберальної демократії ґрунтується на верховенстві права, що вимагає довіри громадськості до закону й доступу до засобів правового захисту [185]. Слід констатувати, що система правосуддя США перевантажена та має недостатні ресурси.

Пандемія COVID-19 призвела до фізичного закриття американських судів і безпрецедентного збільшення кількості нерозглянутих справ. У Коннектикуті кількість незавершених цивільних і кримінальних справ збільшилася на 200 %, а розгляд низки судових процесів не було заплановано до 2021 року. У Нью-Йорку 39 200 нерозглянутих кримінальних справ, у Сан-Дієго, Каліфорнія, 20 000 кримінальних справ очікують розгляду. Намагаючись упоратися з такою тенденцією, суди

швидко перейшли в онлайн-формат і відкрили канали Slack та облікові записи Zoom. Такі штати, як Каліфорнія, Колорадо та Флорида, останніми роками ухвалили закони для збору більшої кількості даних, створених системою правосуддя, проте чимало штатів досі працюють у паперовому форматі й мають обмаль цифрових даних. У штаті Массачусетс, який витратив понад 75 млн доларів на оцифрування судової інфраструктури, суди досі не відстежують електронного рішення суддів, ставки застави чи навіть стать сторони. У масштабах країни дослідження 2015 року засвідчило, що 26 судових систем штатів не можуть надати «точний звіт про те, скільки справ було подано та розглянуто в будь-якому році». Тим часом довіра громадськості до судів істотно послабилася, і США посідають 36-те місце у світі за доступом до цивільного правосуддя, поступаючись Руанді та знаходячись на одному рівні з Казахстаном [184].

Головний директор з продукції юридичних технологій у Thomson Reuters К. Шарма наводить такі статистичні показники: 1) 79 % суддів на рівні штатів і муніципалітетів стверджують, що затримки вплинули на процес слухань. Судді також зазначають, що затримка слухань має ефект доміно на інші справи, що призводить у середньому до 10 затримок слухань на тиждень, що становить майже 20 % від загальної кількості слухань; 2) 44 % респондентів повідомили, що кількість нерозглянутих справ збільшилася за останні 24 місяці, а 45 % зазначають те саме про навантаження судових справ. Цей тиск посилюється у зв'язку із загостренням проблемами з робочою силою. Понад дві третини респондентів (68 %) вважають, що їхній суд зазнав браку робочої сили протягом останніх 12 місяців. 58 % переконані, що бюджети на персонал зменшилися протягом цього проміжку часу [182].

Отже, позитивний досвід США у сфері цифрової трансформації судочинства полягає передусім у широкому впровадженні електронного судочинства, що суттєво підвищило ефективність і доступність правосуддя. Одним із ключових досягнень стали розроблення та

впровадження системи електронного подання документів (e-filing), яка дає змогу учасникам процесу подавати й отримувати судові матеріали без фізичної присутності в суді. Це не лише знижує адміністративне навантаження на суди, а й скорочує строки розгляду справ, полегшуючи доступ до правосуддя для громадян, адвокатів і державних органів. Крім того, поширеною стала практика проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, що засвідчила ефективність під час пандемії COVID-19.

Водночас жодна країна не має істотніших досягнень у цифровізації системи правосуддя, ніж Китайська Народна Республіка. Реформа онлайн-судів стала невід'ємною частиною китайської юридичної практики. У грудні 2019 року Китай оголосив, що мільйони судових справ зараз вирішуються «інтернет-судами», які не вимагають від громадян явки до суду. «Розумний суд» має «нелюдських» суддів, що працюють на базі штучного інтелекту (ШІ), і дає змогу учасникам реєструвати свої справи онлайн та вирішувати питання через цифрове судове слухання. Китайські інтернет-суди розглядають різноманітні спори, включаючи інтелектуальну власність, електронну комерцію, фінансові спори, пов'язані з онлайн-діяльністю, позики, придбані або виконані онлайн, питання доменних імен, справи про майно та цивільні права, пов'язані з інтернетом, відповідальність за якість продукції, що виникає внаслідок онлайн-покупок, і деякі адміністративні спори. У Пекіні середня тривалість розгляду справи становить 40 днів; середнє слухання щодо вирішення справи триває 37 хв; майже 80 % сторін у китайських інтернет-судах є фізичними особами, а 20 % – юридичними особами; 98 % рішень було прийнято без апеляції [190].

2021 року суд прийняв 11,4 млн справ онлайн; 2,6 млн справ стосувалися обміну доказами, що проводили онлайн; 1,3 млн судових засідань було проведено онлайн. 2021 року 67,4 % усіх судових засідань у Пекіні було проведено онлайн; 37,3 % усіх судових засідань у Китаї було проведено онлайн 2022 року, порівняно з лише 1,1 % 2018 року. Менше

ніж за п'ять років китайська судова система пройшла шлях від нерішучих, нерегульованих кроків в онлайн-слуханнях і судочинствах до створення трьох спеціалізованих інтернет-судів і, зрештою, досягнення повномасштабного дозволу на судові процеси онлайн та медіацію в усіх судах [188].

Завдяки ініціативі «Розумні суди» та створенню цілком віртуальних інтернет-судів Верховний народний суд Китаю контролював розроблення центрального центру обробки даних, який забезпечує роботу системи правосуддя. Він збирає великі судові дані для відстеження узгодженості винесення вироків і рішень, а також зберігає записи слухань. Верховний народний суд Китаю також запропонував судам чат-бота для допомоги суддям; систему розпізнавання облич для перевірки особи сторін у справі; систему на основі блокчейну для автентифікації доказів. Створена китайськими технологічними гігантами, такими як Alibaba, Baidu та Tencent, ця технологія має ширше комерційне застосування, зокрема на нових ринках у світі. Низка цих програм отримали схвальні відгуки як у країні, так і за кордоном, зокрема на Заході, за підвищення прозорості судової системи шляхом кращого збору даних і зниження вартості судових процесів. Очікується, що інші зміни допоможуть проаналізувати судові дані й покращити доступ або ефективність. Для прихильників модернізації судів Китай є лідером у застосуванні цифрових технологій до систем правосуддя, навіть якщо є вагомі підстави для скептичного ставлення. На переконання Китаю, переваги цифровізації судових систем є зовнішніми ефектами для двох основних політичних завдань: централізованого контролю за судовою системою для забезпечення відповідності результатів судових розглядів завданням партії та розширення збору даних про її громадян, що сприяє розвитку інвазивної системи соціального кредитування [182].

Китайський підхід до онлайн-судів трансформує всі аспекти практики традиційного суду шляхом інтеграції технологій та процедур, а

не просто створення технологічно оснащеного й цілеспрямованого компонента суду для розгляду спеціалізованих справ, що було компетенцією інтернет-судів. Остання заява про амбіції від високопоставлених представників судової влади полягає у створенні певного «універсального цифрового суду», який охоплював би оцифрування всіх елементів на всіх етапах усіх судових процедур у кожному суді. Унаслідок цього сфера онлайн-судів значно розширилася, охопивши не лише залучені суди, а й категорії та процедури судового розгляду. Кожен суд у Китаї тепер є частиною системи онлайн-суду. За винятком більшості кримінальних справ, будь-який суд тепер може розглянути можливість використання судових процесів онлайн та онлайн-медіації для всіх чи будь-яких частин цивільних, адміністративних і виконавчих справ. Експерименти інтернет-судів, такі як докази на основі блокчейну, тепер формалізовані й доступні для всіх судів. Правила зараз повніше розроблено в різних аспектах онлайн-судів, таких як нові процедури, що визнають як синхронний, так і асинхронний обмін та оскарження доказів. Міжнародний вплив також є невід'ємною частиною бачення та амбіцій поточних заходів. Платформа врегулювання спорів онлайн, розроблена Верховним народним судом, була офіційно запущена в липні 2021 року для Китайського міжнародного комерційного суду, де передбачено участь іноземних посередників у спорах, що стосуються іноземних організацій [188].

Нова модель китайських онлайн-судів передбачає два основні принципи, кожен з яких потенційно може змінити парадигму сам собою. Разом вони створюють безпрецедентний підхід до розширення та впровадження онлайн-судів. З одного боку, на відміну від попередніх китайських чи іноземних заходів, які обмежували цифровізацію судових процесів певними судами та юрисдикцією, галузями права або видами справ, китайські онлайн-суди охоплюють усі суди, які розглядають цивільні й адміністративні судові процеси, а також деякі кримінальні

справи в порядку спрощеного провадження. Онлайн-механізми використовують не лише для судових слухань, а й для всіх судових процесів, зокрема прийняття справ, медіації, обміну доказами, судового розслідування та вручення документів. Завдяки одному категоричному положенню всій діяльності із судового розгляду онлайн надано такої самої юридичної сили, як і їхнім офлайн-аналогам. З іншого боку, кожен учасник судового процесу має право обрати проведення будь-якого процесу офлайн, незалежно від уподобань інших сторін і будь-яких рішень чи процедур суду. Найважливіше те, що рішення однієї сторони проводити будь-який процес офлайн не обмежує інші сторони від проведення того самого процесу онлайн, створюючи гібридну модель, яка є центральною для китайських онлайн-судів. Наприклад, якщо позивач у справі віддає перевагу судовому засіданню онлайн, але відповідач вирішує з'явитися особисто, результатом буде гібридне судове засідання: позивач бере участь через онлайн-відеозв'язок, натомість відповідач з'являється у фізичній залі суду разом із суддею. Важливо, що вибір проведення однієї частини судового процесу онлайн не заважає одній стороні проводити інші частини офлайн і навпаки. Поєднання цих двох принципів робить китайські онлайн-суди найдоступнішим варіантом для учасників судового розгляду з мінімальним примусом до їх використання. На відміну від попередньої моделі, де правова система, суд або суддя зрештою вирішують, які справи слід розглядати онлайн, у системі китайських онлайн-судів обмеженими є повноваження щодо прийняття рішень [188].

Китайські юридичні школи мають спеціальності та програми «право + обчислювальна техніка». Китайський університет політичних наук і права (CUPL) – перший освітній заклад, який пропонує подвійний ступінь бакалавра з права й обчислювальної техніки. Інші університети, такі як Університет Цінхуа та Університет Женьмін'я у Китаї, мають спеціальності «дані + право». Також було створено нові професійні асоціації, що зосереджуються на нових «технологіях + право» і «даних + право».

Провідні юридичні журнали Китаю створили спеціальні колонки для публікацій на цю тему [176].

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що в Китаї створено повноцінну й доволі ефективну систему інтернет-судів, які функціонують повністю онлайн – від подання позову до ухвалення рішення. Це дає змогу громадянам і компаніям вирішувати спори, передусім у сфері електронної комерції, без необхідності фізичної присутності в суді. Такі рішення значно підвищують доступність правосуддя, передусім у віддалених або перенаселених регіонах, де традиційний судовий розгляд був би складним або тривалим. Крім того, іншою важливою перевагою є використання штучного інтелекту для автоматизації процесів, зокрема попередньої правової оцінки, аналізу документів, створення типових рішень і рекомендацій для суддів. Це не лише пришвидшує розгляд справ, а й сприяє підвищенню послідовності та передбачуваності судових рішень. У межах цифровізації також було запроваджено системи розпізнавання обличчя й електронної ідентифікації, що дають змогу забезпечити безпеку, автентичність й ефективний контроль за участю сторін у процесі.

У деяких країнах, зокрема мусульманських, з метою цифровізації судової системи використовують систему Mizan, яку, до прикладу, активно використовують у Палестині. Мізан – цифрова ініціатива, метою якої є надати досвіду науковців мусульманських суспільств і цивілізацій доступності для широкої громадськості, зокрема шляхом поширення оригінальних наукових робіт через цифрові канали. У Палестині система Mizan еволюціонувала, щоб урахувати цей принцип за допомогою багатоканального підходу. Забезпечуючи комплексні цифрові можливості для співробітників суду та юристів, вона також упровадила послуги SMS-повідомлень для громадян зі звичайними мобільними телефонами, але без смартфонів. Це гарантувало, що навіть особи без доступу до інтернету або цифрової грамотності могли отримувати важливі оновлення щодо своїх справ. Крім того, у будівлях судів було встановлено термінали загального

доступу, де громадяни могли отримувати доступ до інформації про справи за допомогою співробітників суду [182].

Далі проаналізуємо досвід країн Європейського Союзу. У цьому контексті слід виокремити Регламент (ЄС) 2023/2844 про цифровізацію судової співпраці та доступ до правосуддя у транскордонних цивільних, комерційних та кримінальних справах, а також про внесення змін до деяких актів у сфері судової співпраці, відомий як Регламент «Цифрове правосуддя», прийнятий 13 грудня 2023 року. Цей Регламент є важливим кроком у зобов'язанні ЄС модернізувати транскордонне провадження в європейському судовому просторі відповідно до принципу «цифровий за замовчуванням». Цей принцип означає, що надання послуг у цифровому форматі є кращим варіантом через єдиний контактний пункт. У судовому контексті його застосовують для цифрового спілкування між органами влади й сторонами судового розгляду. Він спрямований на підвищення ефективності обміну та зменшення витрат й адміністративного навантаження. Водночас цей цифровий перехід означає, що мають бути впроваджені всі необхідні запобіжні заходи для запобігання соціальному виключенню певних сторін судового розгляду, одночасно забезпечуючи взаємну довіру між органами влади, сумісність та безпеку процесів і даних. Регламент «Цифрове правосуддя» прагне знайти цей складний баланс, встановлюючи єдину правову базу для використання електронних комунікацій між, з одного боку, компетентними органами в транскордонних судових провадженнях, а з іншого – між цими органами та сторонами. Регламент також передбачає гармонізовані положення щодо використання відеоконференцій, застосування електронних підписів, юридичної сили електронних документів й електронної сплати зборів [183].

Регламент «Цифрове правосуддя» є важливим кроком у структуруванні транскордонного цифрового правосуддя в Союзі та прокладає шлях до (нової) європейської «цифрової судової культури». У

цьому контексті Регламент залишає державам-членам простір для маневру, дозволяючи їм розширити сферу його дії на суто внутрішні судові процедури, тобто поза межами компетенції ЄС на основі ст. 81 і 82 ДФЄС. Це має важливе значення, оскільки цифровізація розмиває межі між внутрішніми та міжнародними провадженнями. Отже, транскордонне цифрове правосуддя ЄС повинно мати довгостроковий вплив на національні судові системи держав-членів. Проте для успіху знадобляться суттєві зміни в національних системах правосуддя (як нещодавно було зазначено в новій Стратегії електронного правосуддя). У цьому контексті центральним буде ґрунтовний діалог з юристами та судовими практиками, а також урахування «загальної картини» цифровізації, починаючи з ключових питань цифрового розриву, захисту персональних даних і кібербезпеки у зв'язку зі ст. 47 Хартії ЄС [183].

Отже, Регламент (ЄС) 2023/2844 є важливим кроком на шляху модернізації та цифровізації судової співпраці в Європейському Союзі. Його мета полягає в забезпеченні ефективнішого, швидкого й доступного правосуддя в транскордонних цивільних, комерційних і кримінальних справах за допомогою цифрових технологій. Регламент запроваджує правову основу для використання електронних каналів зв'язку між судами, органами прокуратури, юридичними представниками та громадянами різних держав-членів. Це дає змогу обмежити бюрократичні перепони, пришвидшити обмін інформацією та документами, а також покращити захист прав осіб, які беруть участь у судових процесах за межами своєї країни. Крім того, документ зміцнює довіру до цифрових інструментів, сприяє уніфікації стандартів безпеки та сприяє створенню єдиного цифрового простору правосуддя в межах ЄС. Загалом Регламент 2023/2844 є ключовим інструментом для забезпечення прозорого, доступного й технологічно сучасного правосуддя в умовах підвищення рівня мобільності громадян й інтенсивних транскордонних правових відносин.

Насамперед розглянемо досвід Німеччини. Цифровізація німецької системи правосуддя триває. Пандемія коронавірусу стала поштовхом до цього розвитку. Нещодавній аналіз, проведений Німецькою асоціацією суддів (DRB), засвідчує, що з початку пандемії кількість суддів, які використовують відеотехнології у своїх судових процесах, збільшилася в п'ять разів. До пандемії лише 8 % людей поклалися на відеотехнології, проте зараз їх використовує майже кожна друга людина, і ця тенденція зростає. Однак судові засідання через відеоконференцію є лише одним аспектом цифровізації системи правосуддя. У цьому аспекті Німеччина відстає на міжнародному рівні. Це результат дослідження «Майбутнє цифрового правосуддя», яке консалтингова компанія зі стратегії Boston Consulting Group (BCG) опублікувала в червні 2022 року. BCG вважає технології в Німеччині основною причиною необхідності наздоганяти, оскільки, згідно з дослідженням, вони не є ні сучасними, ні орієнтованими на користувача. На цій підставі доходимо висновку, що, крім відповідних стратегій, технічне обладнання також важливе, коли йдеться про цифровізацію німецької судової системи [181].

2024 року Німеччина прийняла два ключові нормативні документи, спрямовані на вдосконалення цифровізації судочинства:

1) закон про подальшу цифровізацію судової системи, який передусім спрямований на сприяння електронним юридичним операціям й електронному управлінню файлами в судовій системі. Наприклад, закон передбачає гібридні файли. Їх слід використовувати для конфіденційних компонентів файлів, а також для паперових та електронних файлів, створених до та під час введення електронного файлу. Електронне подання претензій та електронне спілкування з кредиторами з питань неплатоспроможності будуть покращені завдяки електронній інформаційній системі для кредиторів. Керуючий у справі про неплатоспроможність також повинен надати всі відповідні судові рішення

кредиторам у справі про неплатоспроможність на цій електронній платформі [178];

2) закон про сприяння використанню відеоконференцій. Новий практичний досвід тепер включено до нового закону й визначає використання відеоконференцій. Ці коригування передбачають, зокрема, такі пункти: а) заяви та декларації до клерка тепер також мають бути доступні для подання через відео- та аудіозв'язок; 2) позовні заяви та заперечення повинні містити заяви про те, чи є заперечення проти проведення відеозасідання (розділ 277 (1), речення 2 нового Цивільного процесуального кодексу). Урядам земель буде дозволено тестувати повністю віртуальні відеопереговори протягом наступних кількох років шляхом запровадження законодавчих актів. Під час цілком віртуального відеозаслуговування всі члени суду також можуть головувати на засіданні з місця, відмінного від приміщення суду. Громадськість має бути захищена шляхом трансляції судового засідання в загальнодоступній кімнаті в компетентному суді [178].

Згідно з інформаційним бюлетенем «Правосуддя» від e-Estonia, Естонія має другий за швидкістю судовий процес у всій Європі. Цифрова судова система цієї країни має три частини центральної інформаційної системи e-File, судової інформаційної системи KIS та публічного порталу для громадян і всіх, кому може знадобитися його використання. E-File є фундаментальною частиною естонської судової системи. Вона безпечно й ефективно надає дані нашій судовій інформаційній системі KIS2, а також іншим системам, пов'язаним із правоохоронними органами. E-File заощаджує час і гроші, оскільки дані вносять у централізовану систему лише раз. Усе спілкування між сторонами, які використовують e-File, відбувається в електронному вигляді. Естонська судова інформаційна система (KIS2) ефективно керує всіма судовими процесами з моменту її впровадження Міністерством юстиції 2014 року. Завдяки цьому цифровому рішенню провадження можуть проводити без жодних проблем.

Основною проблемою для естонських судів було забезпечення отримання важливих документів зацікавленими сторонами. Публічний портал електронних справ пропонує цифрове рішення цієї проблеми [191].

2019 року Естонія оголосила про розроблення штучного інтелекту, який буде використано для вирішення справ, пов'язаних із дрібними правопорушеннями, де збитки становлять менше ніж 7000 євро. Штучний інтелект здатний самостійно приймати рішення, і ці рішення автоматично виконуються без втручання людини. Випробування було проведено 2021 року, і результати були обнадійливими. Інші країни також розглядають можливість ужиття аналогічних заходів. У Китаї було розроблено штучний інтелект для подання скарг, який аналізує письмові звіти про провадження. За оцінками експертів, цей штучний інтелект має 97 % ефективності для найпоширеніших правопорушень [191].

Отже, приклад Естонії демонструє переваги, пов'язані із цифровізацією системи правосуддя. Крім підвищення ефективності та прозорості, цифрові системи також можуть запропонувати легший доступ до правосуддя. Наприклад, люди в сільській місцевості, які не мають легкого доступу до фізичного суду, можуть брати участь у судових засіданнях через відеоконференції або інші цифрові засоби. Це може допомогти зробити систему правосуддя доступнішою для всіх.

Також розглянемо досвід Республіки Польщі. Польща приєдналася до групи перших держав – членів Європейського Союзу, які запустили електронну комунікаційну службу між судами й іншими органами влади в цивільних і комерційних справах, використовуючи ІТ-систему e-EDES (Система цифрового обміну електронними доказами). Систему було запущено 5 травня 2025 року, це ІТ-система ЄС, розроблена для революціонізування способів спілкування судів та інших судових органів у різних державах – членах ЄС у цивільних і комерційних справах. Система e-EDES є ключовим інструментом удосконалення транскордонного правосуддя в цивільних і комерційних справах. Його використовують для

швидкого та безпечного електронного передання між державами-членами Європейського Союзу запитів на вручення документів (зокрема процесуальних документів і повідомлень) та запитів на отримання доказів (наприклад, заслуховування свідка) відповідно до механізмів вручення документів й отримання доказів (SoD&ToE) [179].

Основними функціями e-EDES є такі: 1) вручення документів (SoD). Якщо суд в одній країні ЄС повинен офіційно вручити документ (наприклад, позов, повістку, рішення) особі або компанії, що знаходиться в іншій країні ЄС, він надсилає запит разом з документом в електронному вигляді через систему e-EDES до відповідного органу в іншій країні. Цей орган влади відповідає за ефективне доставляння документа відповідно до місцевих правил. Це замінює традиційне паперове листування; 2) отримання доказів (ToE). Коли суду потрібно отримати докази (наприклад, заслухати свідка, отримати документи, провести перевірку), що знаходяться в іншій державі, він подає запит в електронному вигляді через e-EDES. Суд або орган влади в країні, де мають бути отримані докази, одержує запит, виконує його (наприклад, опитує свідка на основі запитань, надісланих в електронному вигляді) і надсилає результати через систему e-EDES до суду, що подає запит [179].

Необхідність оцифрування судових файлів у Польщі впливає з «Політики розвитку штучного інтелекту в Польщі з 2020 року», яка ставить своєю середньостроковою метою (до 2027 року) «упровадження систем електронного документообігу з використанням компонентів штучного інтелекту в державних установах». Середньостроковою метою розвитку судової системи має бути повна цифровізація судових справ, що полягає в надсиланні документів до судів і з них виключно в електронному вигляді. Наявного інформаційного порталу загальних судів недостатньо, оскільки система охоплює лише частину документів, що містяться в паперових файлах (протоколи, рішення та постанови). Через нього неможливо порушити справу [187].

Конкурентною концепцією є розширення наявної Електронної платформи послуг державного управління (ePUAP) сервісом для порушення судових справ і подальшого надання доступу до всіх матеріалів справи, передусім ураховуючи, що в грудні 2020 року близько 8,5 млн поляків мали доступ до цієї платформи, а також до сервісу «Довірений профіль». Ця ідея з'явилася на початку пандемії COVID-19 і була включена до проєкту так званого антикризового щита. Хоча розробник планував таку форму комунікації між громадянами й судами протягом усього періоду епідемії, це рішення не було включено до остаточної версії Закону. Мінімальним прогресом є запровадження, відповідно до Закону від 28 травня 2021 року про внесення змін до Закону про спеціальні рішення, пов'язані з боротьбою з COVID-19, можливості вручення судових документів шляхом їх розміщення на Інформаційному порталі загальних судів. Його застосування буде обмеженим, оскільки електронне доставляння можна використовувати лише для судових документів, лише для професійних представників і лише протягом одного року після закінчення епідемії. Для порівняння, процедура подання документів в електронному вигляді відома в провадженнях в адміністративних судах, де вона діє з 31 травня 2019 року. Наразі таку практику активно використовують, й адміністративні суди не висловили жодних заперечень [187].

Здійснений аналіз дає змогу дійти до висновку, що загальна Концепція цифрової державної інфраструктури набула популярності в різних секторах, і система правосуддя в цьому контексті не стала винятком. Будуючи системи цифрового правосуддя на таких фундаментальних компонентах, як цифрова ідентифікація, платіжна інфраструктура й обмін даними, країни можуть створювати стійкіші, сумісні платформи, які пов'язані із ширшим колом послуг електронного урядування. Чимало країн досягли значних успіхів у розвитку національної цифрової інфраструктури, зокрема завдяки спеціалізованим цифровим

ініціативам. Держави, які створили базові елементи, включаючи національну систему ідентифікації та платформи цифрових платежів, що потенційно можуть сприяти цифровізації сектору юстиції, часто випереджають решту.

Позитивними аспектами зарубіжного досвіду, які доцільно використати в українських реаліях, є такі:

- запровадження повноцінних інтернет-судів (досвід Китаю), які працюють повністю онлайн (від подання позову до винесення рішення), що надзвичайно ефективно для розгляду справ, пов'язаних із цифровою економікою. Такий підхід дасть змогу суттєво зменшити адміністративне навантаження, скоротити строки розгляду справ і забезпечити правосуддя навіть у віддалених або небезпечних районах, що вкрай актуально для України;

- створити умови для електронного подання документів (досвід США). Для України, яка вже має ЄСІТС, але використовує її неповноцінно, розширення функціоналу за зразком американських рішень може мати швидкий і практичний ефект;

- використати досвід Естонії, у якій судочинство є частиною єдиного цифрового простору, де суди можуть оперативно отримувати дані з реєстрів, баз даних й інших офіційних джерел;

- необхідним є впровадження інструментів розпізнавання мовлення, який замінить секретарів судових засідань під час тривалих слухань. У США було заявлено, що такий інструмент має точність 92 %, і це забезпечує детальнішу й ефективнішу стенограму;

- цікавим є досвід Китаю, де юридичні школи мають спеціальності та програми «право + обчислювальна техніка».

3.2. Шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства

Цифровізація судочинства є складним і багатоаспектним процесом, запровадження якого потребує комплексного вдосконалення правових та організаційних засад здійснення такої діяльності. Перш ніж опрацювати напрями розв'язання відповідних проблем, важливо виокремити ключові проблеми, які існують у зазначеній сфері суспільного життя. Зокрема, А. О. Згама зауважує, що розвиток судочинства в Україні може здійснюватися як через цифровізацію, діджиталізацію судових процесів, так і через створення нових моделей судових процесів (використання онлайн-судів для вирішення малозначних справ, справ незначної складності). Онлайн-суд спрямований на інноваційне перетворення судового середовища, де цифрові технології є не лише інструментом автоматизації, а й зміною підходу до надання судових послуг і вирішення спорів. Тому, узагальнює автор, цифрова трансформація правосуддя є необхідною та невідворотною тенденцією, яка вимагає уважного та збалансованого підходу. Якщо вдало врахувати всі ризики та виклики, ця трансформація може стати ключовим кроком до створення сучасної, ефективної та справедливої судової системи [40].

В. С. Войтовський зауважує, що актуальність трансформації у сфері адміністративного провадження та системі правосуддя загалом обумовлена низкою факторів, серед яких, на переконання автора, слід виокремити такі: ускладнення процесів міжвідомчої взаємодії та координації правоохоронної діяльності; витратність традиційних заходів судової та правоохоронної діяльності (людські, матеріальні, фінансові та інші ресурси); зростання рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій злочинними спільнотами, терористичними організаціями, радикальними релігійними, націоналістичними й іншими екстремістськими угрупованнями; значне роззростання шахрайських схем

із використанням мережі Інтернет (обман користувачів (fishing), крадіжки персональних даних для укладення незаконних угод із чужим майном за допомогою вкраденого електронного підпису тощо); використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для ухилення від оподаткування, незаконного вивезення капіталу, легалізації злочинних доходів, здійснення незаконної підприємницької діяльності через використання мережі Інтернет; протизаконне використання систем штучного інтелекту, робототехнічних систем, промислового шпигунства, проведення інформаційних атак, використання пропаганди та дезінформації для маніпулювання громадською думкою; загроза несанкціонованого доступу та використання персональних даних, втручання в приватне життя, порушення прав на вільний доступ до інформації, вираження думок; витік службової, комерційної, професійної та іншої охоронюваної законом таємниці й інформації [19].

Х. Д. Штабська зазначає, що сучасні виклики вимагають адаптивного підходу до реформування, і це передбачає активну цифровізацію судової системи, удосконалення механізмів доступу до правосуддя, підвищення ефективності та забезпечення вищої прозорості всіх судових процедур. Попри поступове впровадження в діяльність судової системи України окремих цифрових механізмів, а також законодавчого закріплення завдань і перспектив реалізації електронного судочинства, окреслення понятійних основ цифровізації системи судоустрою України не було предметом комплексного дослідження [171]. Залишаються невизначеними, констатує Х. Д. Штабська, межі, ключові характеристики й основні підходи до її реалізації. Це призводить до неоднозначного тлумачення цього процесу й ускладнює формування єдиного підходу до його реалізації. Розроблення чіткого понятійно-категоріального апарату забезпечить спільне розуміння ключових аспектів цифрової трансформації судової системи, сприятиме уніфікації правових норм, полегшенню розроблення нормативно-правових актів та регулюванню правових відносин в умовах цифровізації [171].

У дисертаційному дослідженні О. З. Никон доходить висновку, що основними викликами, які стоять перед електронним правосуддям в Україні, є: 1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), оскільки наявні апаратні та програмні рішення застаріли; 2) забезпечення людиноцентричного та сервісно орієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя, що передбачає створення системи, основою (базисом) якої є інтереси й потреби користувачів. Відповідно до рекомендацій СЕРЕJ, правосуддя має залишатися прозорим, гуманним, об'єднувальним і доступним в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, що вимагає належної підтримки та навчання всіх учасників судового процесу для ефективного використання цифрових інструментів; 3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань й екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи; 4) виконання зобов'язань у межах Ukraine Facility Plan, що передбачає повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року. Це потребує злагодженої співпраці між усіма стейкхолдерами – Вищою радою правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації та міжнародними партнерами, а також забезпечення належного фінансування та організаційної спроможності для реалізації запланованих змін; 5) упровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (насамперед суддею) за процесом прийняття судових рішень [88].

У межах окресленого проблемного питання слід акцентувати на Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, у якій до основних проблеми, які зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення організації функціонування

судової влади та здійснення правосуддя, віднесено: «нездійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України своєї діяльності та неможливість відновлення її роботи без удосконалення законодавства; недоброчесність окремих суддів, працівників органів та установ судової влади, випадки толерування корупційних виявів; недосконалість наявної системи місцевих судів; неефективність системи фінансового, матеріально-технічного та соціального забезпечення гарантій незалежності судової влади; недосконалість системи органів судової влади, організації їх діяльності, зокрема щодо фінансового, матеріально-технічного й іншого забезпечення судів усіх рівнів; функціональна недосконалість системи органів суддівського врядування та самоврядування; нестача суддів у місцевих та апеляційних судах, надмірне навантаження на суддів у судах усіх рівнів; неефективність процесуальних механізмів касаційного оскарження та формування єдиної судової практики в застосуванні закону судами України; надмірно складні процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, а також порядок складання кваліфікаційного іспиту й методологія оцінювання суддів і кандидатів на посаду судді; неефективні механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень; відсутність дієвих механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів; перешкоди в доступі до правосуддя; недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя; надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу, невиправдано широке застосування колегіальності в судах першої та апеляційної інстанцій; відсутність належної комунікаційної політики в судах; незавершеність реформи органів прокуратури, неналежне законодавче врегулювання механізмів реалізації прокурорами їхніх конституційних повноважень; низький рівень суспільної довіри до органів судової влади та прокуратури; функціональна недосконалість системи

адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності, недостатня ефективність механізмів захисту прав адвокатів» [128]. Отже, законодавець не акцентує на необхідності здійснення подальшої цифровізації судочинства, що є негативним фактором, адже саме це надало б можливість вирішити низку інших питань, наприклад, доступності правосуддя, оперативності вирішення справ тощо.

Тож, з огляду на зазначене вище, ключовими проблемами, які заважають цифровізації судочинства в Україні, є:

1) недосконалість чинного законодавства, адже процесуальні кодекси містять низку морально застарілих і суперечливих норм, пов'язаних, зокрема, із документообігом, застосуванням електронного підпису й дистанційного розгляду справ;

2) проблеми організаційно-управлінського характеру, що спричинені: а) непослідовністю державної політики у сфері судочинства (відсутністю чіткої, комплексної стратегії цифрового розвитку судочинства); б) неякісним кадровим забезпеченням, що обумовлено недостатнім рівнем цифрової грамотності частини суддів і працівників апаратів судів; в) відсутністю єдиного координаційного центру, відповідального за послідовну цифровізацію судочинства;

3) технічні проблеми: а) різні суди мають різний рівень технічної готовності, що ускладнює забезпеченню реалізації принципу рівності; б) нестабільна робота ЄСІТС (Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи), що передбачає періодичне обмеження доступу до електронного суду; в) незавершене впровадження окремих підсистем;

4) інформаційні проблеми, що полягають у: а) відсутності належного програмного забезпечення; б) низькому рівні кібербезпеки, що призводить до ризиків кібератак на судові реєстри, витоки персональних даних; в) нерівному доступі громадян до цифрових послуг в окремих регіонах (наприклад, сільських або в зонах ведення бойових дій).

Зазначене вище свідчить про глибинність питання цифровізації судочинства в Україні. Першочерговим кроком має бути подолання проблем, які містять процесуальні кодекси України (КПК, ЦПК, КАСУ тощо). У цьому контексті вбачається необхідним у відповідних нормативних документах закріпити положення щодо: а) гарантування можливостей особам дистанційного доступу до правосуддя; б) визначення чітких підстав для відмови/дозволу участі в дистанційному режимі (зокрема відеоконференції); в) спрощення технічних і правових бар'єрів для онлайн-участі (передусім для адвокатів, сторін із віддалених регіонів або зон ведення бойових дій).

Наступний крок, який необхідно здійснити українському законодавцю, – адаптувати національне законодавство до вимог і стандартів ЄС. Зокрема, ідеться про Регламент (ЄС) 2023/2844, прийнятий 13 грудня 2023 року, про цифровізацію судової співпраці та доступ до правосуддя в транскордонних цивільних, комерційних та кримінальних справах, а також про внесення змін до деяких актів у сфері судової співпраці. Цей Регламент встановлює єдину правову базу для використання електронного зв'язку між компетентними органами в процедурах судового співробітництва в цивільних, комерційних і кримінальних справах, а також для використання електронного зв'язку між фізичними або юридичними особами та компетентними органами в судових процедурах у зазначених вище справах. Він також встановлює правила щодо використання відеоконференцій або інших технологій дистанційного зв'язку для завдань, відмінних від отримання доказів відповідно до Регламенту (ЄС) 2020/1783, щодо застосування електронних підписів та електронних печаток, щодо юридичної сили електронних документів та щодо електронної сплати зборів [189]. Ці правила спрямовані на покращення доступу до правосуддя, а також ефективності та стійкості комунікаційних потоків, притаманних співпраці між судовими й іншими компетентними органами в транскордонних справах ЄС. Вони

впливають з розуміння того, що ефективна транскордонна судова співпраця вимагає безпечного, надійного й оперативного зв'язку між судами та компетентними органами. Її також слід здійснювати так, щоб не створювати непропорційного адміністративного навантаження, і щоб вона була стійкою до форс-мажорних обставин [189]. Регламент супроводжується Директивою (ЄС) 2023/2843, яка вносить зміни до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судової співпраці. Обидва акти спрямовані на оптимізацію електронних комунікацій для транскордонної судової співпраці в цивільних, комерційних і кримінальних справах. Цей крок відповідає нещодавно прийнятій стратегії електронного правосуддя на 2024–2028 роки, яка має на меті пришвидшити цифрову трансформацію сектору правосуддя.

Регламент доповнено деякими технічними положеннями: 1) децентралізована ІТ-система буде створена шляхом імплементаційних актів. Загалом до 2028 року буде прийнято 24 імплементаційні акти. Після прийняття кожного з них розпочнеться дворічний період упровадження для фактичної розробки еталонного програмного забезпечення для впровадження (або національної серверної системи) і розгортання системи на національному рівні; 2) Комісія надасть еталонне програмне забезпечення для впровадження, яке держави-члени можуть обрати замість національних серверних систем; 3) Комісія створить і підтримуватиме ЕЕАР (План дій на виробництві) і забезпечить підтримку користувачів [177].

Отже, адаптація українського законодавства у сфері цифровізації судочинства до європейських стандартів є необхідною умовою для забезпечення ефективного, прозорого й доступного правосуддя, адже: по-перше, це відповідає стратегічному курсу України на євроінтеграцію та гармонізацію національного законодавства з правом ЄС; по-друге, європейські підходи ґрунтуються на принципах правової визначеності, захисту персональних даних, кібербезпеки та рівного доступу до суду, що

є критично важливими в умовах цифрової трансформації; по-третє, упровадження таких стандартів дасть змогу підвищити довіру громадян до судової системи, мінімізувати бюрократичні бар'єри та забезпечити стабільну роботу цифрових інструментів у судовому процесі. Слушно зауважують О. Синегубов, О. Бортнік та О. Черненко, що для України цифровізація судочинства й імплементація стандартів ЄС у цій сфері може стати дієвим інструментом для подолання викликів, спричинених збройною агресією, передусім тих, що виникли після повномасштабного вторгнення. Зокрема, продовжують автори, в умовах постійної загрози безпеці від бомбардування чи потенційної можливості захоплення та окупації територій України постає необхідність збереження нерозглянутих справ, архівів судів. Вивезення розглянутих і нерозглянутих справ ускладнене в організаційному й економічному контексті, виникає складність до їх доступу, що створює перешкоди для своєчасного та всебічного розгляду низки справ [143]. О. Синегубов, О. Бортнік та О. Черненко стверджують, що це питання може бути тимчасово вирішено шляхом сканування документів, що своєю чергою знову актуалізує проблему подвійного документообігу. Крім того, тривалі повітряні тривоги, передусім у східних регіонах країни, є причиною неможливості проведення судових розглядів протягом тривалих строків, що негативно позначається на досягненні мети та виконанні завдань судочинства. Для таких критичних випадків цифровізація судочинства могла б забезпечити безперервність роботи судів, постійний доступ до необхідних документів, з огляду на безпеку їх зберігання та використання в контексті захисту приватності [143].

Важливим кроком є вдосконалення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Подальше впровадження електронного правосуддя та ЄСІТС як інструменту електронного правосуддя є надзвичайно актуальним завданням на нинішньому етапі державотворення України. Процес побудови та впровадження ЄСІТС, зазначають

В. І. Теремецький і Є.В. Дуліба, дав змогу виокремити основні проблеми, серед яких: одночасність і масштабність інформатизації та автоматизації всіх процесів, що здійснюються в судовій системі, відсутність стратегічного планування, координації діяльності та здійснення контролю за побудовою і впровадженням підсистем ЄСІТС, неспроможність ДСА України здійснювати свої повноваження щодо впровадження ЄСІТС та нести відповідальність за ці процеси; неготовність судів до переходу на електронне правосуддя, розрив у знаннях між командою розробників і користувачами системи, орієнтування виключно на фахівців у галузі права. Перспективними напрямками вдосконалення електронного правосуддя в Україні, на думку авторів, залишаються запровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій, створення нових підсистем ЄСІТС і забезпечення функціонування вже впроваджених підсистем, що орієнтовані на кожну людину та громадянина, забезпечення захисту інформації [155, с. 137].

У 2023–2024 роках після проведення технічного та функціонального аудиту ЄСІТС Державна судова адміністрація України спільно з міжнародними партнерами виявила системні недоліки в роботі ЄСІТС і застарілість її окремих модулів. У зв'язку з цим було розроблено концепцію нової системи – ЄСІКС. Її презентація відбулася в жовтні 2024 року, причому основну роль у представленні концепції керівникам органів суддівського врядування та самоврядування відігравали не представники ДСА чи ДП ICC, а експерти проєкту USAID. Згідно з презентованою концепцією, ЄСІКС має стати принципово новою платформою з розширеним функціоналом, порівняно з чинною ЄСІТС. У той самий період було офіційно оголошено, що впровадження нової системи триватиме кілька років й очікується до 2027–2028 років [86].

Отже, подальше вдосконалення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи має відбуватися як комплексний, поетапний процес, спрямований на створення ефективного, безпечного та сучасного

цифрового середовища для здійснення правосуддя. Насамперед важливо оновити архітектуру системи, використовуючи сучасні технологічні рішення, що дадуть змогу забезпечити стабільну, масштабовану й інтегровану платформу. Нова система повинна не лише замінити застарілі модулі, а й забезпечити повну взаємодію з іншими державними електронними сервісами та реєстрами. Посилену увагу слід зосередити на інформаційній безпеці, зокрема: слід запровадити високі стандарти захисту даних, включно з надійним шифруванням, системою аутентифікації користувачів і постійним моніторингом безпеки. Також має бути створено резервну інфраструктуру для збереження та відновлення даних у разі збоїв або кібератак.

Поряд із зазначеним вище, необхідним кроком є створення умов для функціонування електронного суду. Одним із видів діджиталізованого правосуддя, слушно зауважує В. С. Рудюк, є феномен електронного суду. Дистанційне судочинство є відповіддю на запити сучасності – пандемія Covid-19, значні відстані до судів і значна кількість людей з обмеженими можливостями, тому «дистанційне судочинство має надати можливість громадянам найповніше, за будь-яких обставин, які унеможливають особисту явку до суду, одержати належний судовий захист. Водночас воно зобов'язує суддів відповідальніше ставитися до кожної цивільної справи, вести своєрідний «діалог на відстані» з особою, яка звернулася до суду, але не має можливості особисто прийти до суду» (Rakitina). Розв'язанню означеної проблеми частково сприяє створення сайтів судів й організація електронного спілкування; законодавче закріплення ідеї про створення судових присутностей поза межами місця дислокації самого суду; застосування систем відеоконференцій [138]. Функціонал сервісу електронного суду забезпечує можливість у режимі онлайн сплатити судовий збір та інші платежі, сформувати й надати електронне доручення іншій особі та додатково отримувати: вебпосилання на тексти всіх сформованих судом процесуальних документів у справі, у якій бере

участь: судові рішення, судові повістки, виклики тощо; інформацію про отримані та зареєстровані вхідні документи у справі разом з документами в електронному форматі; інформацію про отримані документи у справі від інших учасників разом з документами в електронному форматі; електронні документи, що спричинили зміну стану розгляду справи, протоколи автоматизованого розподілу тощо [34; 175].

Ще одним важливим кроком, який має здійснити законодавець, є вдосконалення державної політики в цій сфері. Державна політика, зауважує І. Петренко, становить діяльність органів державної влади з управління та керівництва суспільством на основі єдиних завдань, принципів і методів, що передбачає розроблення, законодавче закріплення та впровадження державних цільових програм у різних сферах суспільного життя з метою розв'язання нагальних проблем чи задоволення потреб суспільства. Вагоме місце в державній політиці посідають структурування інтересів різних груп населення та пошук компромісу між ними, адже остаточне рішення має максимально наближати суспільний добробут [97]. Важливим кроком у напрямі забезпечення, формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері має бути прийняття Стратегії цифровізації судочинства в Україні.

Наразі триває активна робота над новою Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства до 2029 року, яка буде охоплювати подальші кроки в напрямі переосмислення організації роботи судової системи, а також стосуватися реформи правничої освіти, прокуратури й адвокатури. Саме цей документ і план дій з конкретними заходами визначають подальше бачення, яке, з огляду на євроінтеграційні процеси, має стати мапою для всіх органів, задіяних у процесі реалізації Стратегії [44]. У частині, присвяченій розвитку системи правосуддя, охоплено всі елементи системи правосуддя відповідно до Конституції України та зосереджено положення щодо найважливіших напрямів розвитку цієї системи на найближчі п'ять років. Стратегія в цій частині

охоплює комплекс проблемних питань забезпечення системи правосуддя: судової системи, зокрема й системи виконання судових рішень, прокуратури, адвокатури, юридичної освіти [44].

Відповідно до цієї Стратегії має бути розроблено та прийнято Стратегію цифровізації судочинства в Україні, що охоплюватиме як інституційні, так і технологічні аспекти модернізації, ґрунтуватиметься на європейських стандартах, принципах верховенства права та враховуватиме реалії воєнного часу й післявоєнної відбудови. Метою цього нормативно-правового акта має бути забезпечення доступного, ефективного, прозорого та безпечного правосуддя через використання сучасних цифрових технологій. Важливим елементом має стати аналіз поточного стану, виявлення основних викликів – від застарілих інформаційних систем до недостатнього рівня цифрових навичок у працівників судів і нерівного доступу громадян до онлайн-сервісів. Ключовими напрямками Стратегії мають бути: створення нової, технологічно сучасної судової інформаційної системи; нормативне забезпечення цифрових процедур; гарантування кібербезпеки та захисту персональних даних; розвиток цифрових компетентностей у всіх учасників судового процесу; забезпечення цифрової інклюзивності, щоб жоден учасник процесу не був виключений через технічні або соціальні обмеження.

Окремим і важливим кроком є розвиток державно-приватного партнерства у сфері цифровізації судочинства, що дасть змогу залучити кошти й сучасні технології у відповідну діяльність. У межах державно-приватного партнерства держава забезпечує правову й організаційну підтримку, натомість приватний сектор вкладає фінанси й надає професійну експертизу. Така форма співпраці дає змогу зменшити навантаження на державний бюджет і водночас підвищити ефективність використання доступних ресурсів. Однією з ключових переваг такого партнерства є впровадження інноваційних рішень від приватних компаній, що надає можливість пришвидшити реалізацію проєктів і підвищити якість

наданих послуг. У транспортній сфері, зокрема, партнерство може сприяти будівництву сучасних доріг, оновленню інфраструктури аеропортів або застосуванню новітніх технологій у громадському транспорті. Для інвесторів така співпраця відкриває перспективу отримання стабільного прибутку через довгострокові угоди. Крім того, державно-приватне партнерство має позитивний вплив на економічний розвиток, оскільки стимулює створення нових робочих місць і зміцнює позиції країни на міжнародному ринку. У результаті спільної роботи держави й бізнесу населення отримує якісніші послуги та сучасну інфраструктуру, що сприяє покращенню рівня життя та зростанню рівня довіри до органів влади. Водночас успішна реалізація таких ініціатив можлива лише за умови відкритості, підзвітності й дотримання зобов'язань обома сторонами [124].

Як приклад слід зауважити, що в Сполучених Штатах Корпорація юридичних послуг протягом останніх 20 років фінансує новітні й інфраструктурні технологічні проєкти, що впливають на надання цивільної правової допомоги. В інших сферах урядування програма досліджень інновацій для малого бізнесу надає кошти на підтримку досліджень і розробок; Управління інновацій та підприємництва при Міністерстві торгівлі допомагає фінансувати громади на підтримку інновацій. Відновлене Управління доступу до правосуддя при Міністерстві юстиції, поряд з Національними інститутами юстиції, Бюро сприяння правосуддю та Державним інститутом юстиції, може допомогти в управлінні інвестиціями, наданні технічної допомоги й виконати роль центру обміну досвідом, отриманим від Штатів.

Важливою організаційною проблемою є вдосконалення кадрового забезпечення системи правосуддя. К. Г. Гарбузюк кадровим забезпеченням вважає комплекс заходів, спрямованих на формування численного та якісного складу працівників, їх адаптацію, мотивування, навчання, оцінювання та розвиток, що дає змогу ефективно виконувати завдання організації. З економічної позиції, зауважує К. Г. Гарбузюк, поняття

«кадрове забезпечення» доцільно визначати як рівень відповідності між кількісним і якісним трудовим потенціалом, який є затребуваним на ринку праці в конкретний момент часу, і діяльністю установ та організацій, що надають відповідні технології підготовки та рекрутингу кадрів (система багаторівневої загальної та професійної освіти, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрових служб організацій та інших інституціональних структур) [22, с. 85]. Тож удосконалення кадрового забезпечення в контексті цифровізації судочинства має передбачати системну трансформацію підходів до добору, навчання та професійного розвитку працівників судової системи, ураховуючи нові цифрові виклики й можливості. Передусім необхідно інтегрувати цифрову компетентність як один із базових критеріїв під час добору кадрів до судових установ. Це стосується не лише ІТ-фахівців, а й суддів, помічників, працівників апаратів судів, які повинні вільно орієнтуватися в електронних платформах, сервісах і технологіях, що використовують у судовій практиці. Важливим елементом кадрової політики має стати запровадження регулярного професійного навчання, орієнтованого на розвиток цифрових навичок: від базового користування ЄСІТС до розуміння стандартів інформаційної безпеки, електронного документообігу й відеозасідань.

Останній важливий аспект, на якому слід акцентувати, – забезпечення кібербезпеки в досліджуваній сфері суспільного життя. В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко й С. В. Толюпа кібербезпеку тлумачать як стан захищеності кіберпростору держави загалом або окремих об'єктів її інфраструктури від ризику стороннього кібервпливу, за якого забезпечуються їх сталий розвиток, а також своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних викликів, кібернетичних втручань і загроз особистим, корпоративним і/або національним інтересам [13, с. 15].

Отже, кібербезпека є ключовим елементом функціонування цифровізованої системи судочинства, адже судові органи оперують надзвичайно чутливою інформацією, яка охоплює персональні дані, матеріали кримінальних і цивільних справ, а також внутрішню службову інформацію. Порушення безпеки таких даних може призвести не лише до втрати довіри до судової влади, а й до серйозних правових наслідків, серед яких порушення прав учасників процесу та зрив розгляду справ. У контексті цифровізації судочинства необхідно вдосконалювати кібербезпеку через підвищення стійкості інформаційних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз. Це потребує модернізації інфраструктури, упровадження сучасних засобів шифрування та багаторівневої аутентифікації доступу до електронних ресурсів судів. Окрему увагу слід зосередити на безперервному моніторингу кіберзагроз і розвитку механізмів реагування на інциденти, що надасть можливість оперативно локалізувати й мінімізувати можливі збитки. Також важливо забезпечити постійне навчання та підвищення рівня обізнаності суддів, працівників апаратів судів і технічного персоналу щодо основ інформаційної безпеки, адже саме людський фактор часто стає найслабшою ланкою в захисті систем.

Тож саме окреслені кроки сприятимуть якісному покращенню правових та організаційних засад цифровізації судочинства. Подолання зазначених проблем не є недосяжним завданням, однак вимагає рішучих і послідовних кроків законодавця, що забезпечить єдність і послідовність державної політики у цій сфері, а отже, створить умови для доступності й оперативності здійснення правосуддя в Україні.

Висновки до розділу 3

Акцентовано на тому, що в сучасну цифрову епоху впровадження електронних судових процесів у світі стало нагальною необхідністю. Сьогодні електронні судові процеси пропонують численні переваги як для громадян, так і для судової системи загалом, однією з яких є підвищення ефективності та швидкості судових процедур. Завдяки використанню спеціалізованих технологічних платформ адвокати можуть швидко подавати документи, а судді – оперативно розглядати їх. Це усуває необхідність фізичних поїздок до судів, скорочує час і витрати, пов'язані з традиційними паперовими процедурами. Процес цифровізації судочинства у світі активно розпочався після пандемії COVID-19. З огляду на це, важливим і необхідним є вивчення позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері.

Позитивний досвід США у сфері цифрової трансформації судочинства полягає передусім у широкому впровадженні електронного судочинства, що суттєво підвищило ефективність і доступність правосуддя. Одним із ключових досягнень стало впровадження системи електронного подання документів (e-filing), що дає змогу учасникам процесу подавати й отримувати судові матеріали без фізичної присутності в суді. Це не лише знижує адміністративне навантаження на суди, а й скорочує строки розгляду справ, полегшуючи доступ до правосуддя для громадян, адвокатів і державних органів. Крім того, значного поширення набула практика проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, що засвідчила свою ефективність під час пандемії COVID-19.

Сформульовано висновок про те, що в Китаї було створено повноцінну й ефективну систему інтернет-судів, які функціонують повністю онлайн – від подання позову до ухвалення рішення. Це дає змогу громадянам і компаніям вирішувати спори, передусім у сфері електронної комерції, без необхідності фізичної присутності в суді. Такі рішення

значно підвищують доступність правосуддя, насамперед у віддалених або перенаселених регіонах, де традиційний судовий розгляд був би складним або тривалим. Іншою важливою перевагою є використання штучного інтелекту для автоматизації процесів, зокрема попередньої правової оцінки, аналізу документів, створення типових рішень і рекомендацій для суддів. Це не лише пришвидшує розгляд справ, а й сприяє забезпеченню послідовності та передбачуваності судових рішень. У межах цифровізації також було запроваджено системи розпізнавання обличчя й електронної ідентифікації, що надають можливість забезпечити безпеку, автентичність й ефективний контроль за участю сторін у процесі.

Зазначено, що прийняття Регламенту (ЄС) 2023/2844 стало важливим кроком на шляху модернізації та цифровізації судової співпраці в Європейському Союзі. Його мета полягає в забезпеченні ефективного, швидкого й доступного правосуддя в транскордонних цивільних, комерційних і кримінальних справах за допомогою цифрових технологій. Регламент запроваджує правову основу для використання електронних каналів зв'язку між судами, органами прокуратури, юридичними представниками та громадянами різних держав-членів. Це дає змогу зменшити бюрократичні перепони, пришвидшити обмін інформацією та документами, а також покращити захист прав осіб, які беруть участь у судових процесах за межами своєї країни. Крім того, документ підвищує довіру до цифрових інструментів, сприяє уніфікації стандартів безпеки та сприяє створенню єдиного цифрового простору правосуддя в межах ЄС. Загалом Регламент 2023/2844 є ключовим інструментом для забезпечення прозорого, доступного й технологічно сучасного правосуддя в умовах підвищення мобільності громадян та інтенсивних транскордонних правових відносин.

Приклад Естонії демонструє чимало переваг, пов'язаних із цифровізацією системи правосуддя. Крім підвищення ефективності та прозорості, цифрові системи також можуть запропонувати легший доступ

до правосуддя. Наприклад, люди в сільській місцевості, які не мають легкого доступу до фізичного суду, можуть брати участь у судових засіданнях через відеоконференції або інші цифрові засоби. Це може забезпечити доступність системи правосуддя для всіх.

Обґрунтовано, що загальна Концепція цифрової державної інфраструктури стала популярною в різних секторах, і система правосуддя в цьому контексті не стала винятком. Будуючи системи цифрового правосуддя на таких фундаментальних компонентах, як цифрова ідентифікація, платіжна інфраструктура й обмін даними, країни можуть створювати стійкі, сумісні платформи, які пов'язані із ширшими послугами електронного урядування. Чимало країн досягли значних успіхів у розвитку національної цифрової інфраструктури, зокрема завдяки спеціалізованим цифровим ініціативам. Держави, які створили базові елементи, зокрема національну систему ідентифікації та платформи цифрових платежів, що потенційно можуть сприяти цифровізації сектору юстиції, часто випереджають інших.

Визначено позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які доцільно використати в українських реаліях, а саме: 1) запровадження повноцінних інтернет-судів (досвід Китаю), які працюють повністю онлайн (від подання позову до винесення рішення), що передусім ефективно для розгляду справ, пов'язаних із цифровою економікою. Такий підхід дасть змогу суттєво знизити адміністративне навантаження, скоротити строки розгляду справ і забезпечити правосуддя навіть у віддалених або небезпечних районах, що вкрай актуально для України; 2) створити умови для електронного подання документів (досвід США). Для України, яка вже має ЄСІТС, але використовує її неповноцінно, розширення функціоналу за зразком американських рішень може мати швидкий і практичний ефект; 3) залучення досвіду Естонії, у якій судочинство є частиною єдиного цифрового простору, де суди можуть оперативно отримувати дані з реєстрів, баз даних та інших офіційних джерел; 4) упровадження

інструментів розпізнавання мовлення, що замінить секретарів судових засідань під час тривалих слухань. У США було заявлено, що цей інструмент має точність 92 % і забезпечує детальнішу й ефективнішу стенограму; 5) цікавим є досвід Китаю, де юридичні школи мають спеціальності та програми «право + обчислювальна техніка».

Доведено, що ключовими проблемами, які заважають цифровізації судочинства в Україні, є: 1) недосконалість законодавства, адже процесуальні кодекси досі містять морально застарілі та суперечливі норми, зокрема пов'язані з документообігом, застосуванням електронного підпису та дистанційного розгляду справ; 2) наявність низки проблем організаційно-управлінського характеру, що зумовлено: а) непослідовністю державної політики у сфері судочинства (відсутністю чіткої, комплексної стратегії цифрового розвитку судочинства); б) неякісним кадровим забезпеченням, що обумовлено недостатнім рівнем цифрової грамотності частини суддів і працівників апаратів судів; в) відсутністю єдиного координаційного центру, відповідального за послідовну цифровізацію судочинства; 3) технічними проблемами, серед яких: а) різні суди мають різний рівень технічної готовності, що ускладнює забезпечення реалізації принципу рівності; б) нестабільна робота Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що передбачає періодичне обмеження доступу до електронного суду; в) незавершене впровадження окремих підсистем; 4) інформаційними проблемами, що охоплюють: а) відсутність належного програмного забезпечення; б) низький рівень кібербезпеки, що призводить до ризиків кібератак на судові реєстри, витоку персональних даних; в) нерівний доступ громадян до цифрових послуг в окремих регіонах (наприклад, сільських або в зонах ведення бойових дій).

Зазначено, що першочерговим кроком у межах удосконалення правових засад цифровізації судочинства має бути подолання проблем, які містять процесуальні кодекси України. У цьому контексті вбачається

необхідним у відповідних нормативних документах закріпити положення щодо: а) гарантування можливостей особам дистанційного доступу до правосуддя; б) визначення чітких підстав для відмови/дозволу участі в дистанційному режимі (зокрема відеоконференції); в) спрощення технічних і правових бар'єрів для онлайн-участі (передусім для адвокатів, сторін з віддалених регіонів або зон ведення бойових дій).

Констатовано, що адаптація українського законодавства у сфері цифровізації судочинства до європейських стандартів є необхідною умовою для забезпечення ефективного, прозорого й доступного правосуддя, адже: по-перше, це відповідає стратегічному курсу України на євроінтеграцію та гармонізацію національного законодавства з правом ЄС; по-друге, європейські підходи ґрунтуються на принципах правової визначеності, захисту персональних даних, кібербезпеки та рівного доступу до суду, що є критично важливими в умовах цифрової трансформації; по-третє, упровадження таких стандартів надасть можливість підвищити рівень довіри громадян до судової системи, мінімізувати бюрократичні бар'єри та забезпечити стабільну роботу цифрових інструментів у судовому процесі.

Доведено, що подальше вдосконалення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи має відбуватися як комплексний, поетапний процес, спрямований на створення ефективного, безпечного та сучасного цифрового середовища для здійснення правосуддя. Насамперед важливо оновити архітектуру системи, використовуючи сучасні технологічні рішення, що дозволять забезпечити стабільну, масштабовану й інтегровану платформу. Нова система повинна не лише замінити застарілі модулі, а й забезпечити повну взаємодію з іншими державними електронними сервісами та реєстрами. Увагу слід спрямувати на інформаційну безпеку, зокрема: слід запровадити високі стандарти захисту даних, включно з надійним шифруванням, системою аутентифікації користувачів і постійним моніторингом безпеки. Також має

бути створено резервну інфраструктуру для збереження та відновлення даних у разі збоїв або кібератак.

Важливим кроком у напрямі забезпечення, формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері визначено розроблення та прийняття Стратегії цифровізації судочинства в Україні, яка має охоплювати як інституційні, так і технологічні аспекти модернізації, ґрунтуватися на європейських стандартах, принципах верховенства права та враховувати реалії воєнного часу й післявоєнної відбудови. Метою цього нормативно-правового акта має бути забезпечення доступного, ефективного, прозорого та безпечного правосуддя через використання сучасних цифрових технологій. Важливим елементом має стати аналіз поточного стану, виявлення основних викликів – від застарілих інформаційних систем до недостатнього рівня цифрових навичок у працівників судів і нерівного доступу громадян до онлайн-сервісів. Ключовими напрямками Стратегії мають бути: створення нової, технологічно сучасної судової інформаційної системи; нормативне забезпечення цифрових процедур; гарантування кібербезпеки та захисту персональних даних; розвиток цифрових компетентностей у всіх учасників судового процесу; забезпечення цифрової інклюзивності, щоб жоден учасник процесу не був виключений через технічні або соціальні обмеження.

Встановлено, що вдосконалення кадрового забезпечення в контексті цифровізації судочинства має передбачати системну трансформацію підходів до добору, навчання та професійного розвитку працівників судової системи, ураховуючи нові цифрові виклики й можливості. Передусім необхідно інтегрувати цифрову компетентність як один із базових критеріїв під час добору кадрів до судових установ. Це стосується не лише ІТ-фахівців, а й суддів, помічників, працівників апаратів судів, які повинні вільно орієнтуватися в електронних платформах, сервісах і технологіях, що використовують у судовій практиці. Важливим елементом

кадрової політики має стати запровадження регулярного професійного навчання, орієнтованого на розвиток цифрових навичок: від базового користування ЄСІТС до розуміння стандартів інформаційної безпеки, електронного документообігу та відеозасідань.

Аргументовано, що кібербезпека є ключовим елементом функціонування цифровізованої системи судочинства, адже судові органи оперують надзвичайно чутливою інформацією, яка охоплює персональні дані, матеріали кримінальних і цивільних справ, а також внутрішню службову інформацію. Порушення безпеки таких даних може призвести не лише до втрати довіри до судової влади, а й до серйозних правових наслідків, зокрема порушення прав учасників процесу та зриву розгляду справ. У контексті цифровізації судочинства необхідно вдосконалювати кібербезпеку шляхом підвищення стійкості інформаційних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз. Це потребує модернізації інфраструктури, упровадження сучасних засобів шифрування та багаторівневої аутентифікації доступу до електронних ресурсів судів. Увагу слід зосередити на безперервному моніторингу кіберзагроз і розвитку механізмів реагування на інциденти, що дасть змогу оперативно локалізувати й мінімізувати можливі збитки. Також важливо забезпечити постійне навчання та підвищення рівня обізнаності суддів, працівників апаратів судів і технічного персоналу щодо основ інформаційної безпеки, адже саме людський фактор часто стає найслабшою ланкою в захисті систем.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків і рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Зазначено, що сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні тенденції, які суттєво сприяють оптимізації роботи судової системи країни. Цифровізація адаптує судову владу до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не лише в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Наголошено на тому, що технологічний прогрес у досліджуваній сфері, попри всі позитивні зрушення, не набув свого логічного завершення, адже він досі триває та виражається в пошуку нових шляхів цифровізації системи правосуддя та вдосконалення за рахунок цього вирішення судами юридичних спорів, а також захисту прав і свобод людини та громадянина.

2. Сформульовано висновок про те, що цифровізація судочинства в Україні – це комплексний процес організації, забезпечення та впровадження новітніх комп'ютерних та інших цифрових технологій, інформаційно-технологічних систем і методології, а також створення умов для їх правильного і ефективного використання в адміністративній й процесуальній діяльності судів.

Обґрунтовано, що значення цифровізації судочинства в Україні виявляється в такому: по-перше, вона дозволяє автоматизувати значну кількість процесів у межах адміністративної та процесуальної діяльності

суддів: прийом та обробку документації, взаємодію сторін спору із судом, їх інформування про хід справи, можливість взаємодіяти із судовими органами віддалено тощо; по-друге, цифровізація сприяє посиленню прозорості роботи судової гілки влади, більш ефективному висвітленню внутрішніх організаційних процесів її діяльності та виконання процесуальних повноважень, стимулює відповідальність за власні дії перед громадськістю; по-третє, цифровізація підвищує безпеку взаємодії громадян із судами завдяки відкриттю їм можливості в критичних умовах, які загрожують життю та/або здоров'ю, реалізовувати суб'єктивні матеріальні та процесуальні права й обов'язки віддалено, використовуючи цифрові технології та уникаючи в такий спосіб прямого контакту; по-четверте, цифровізація позитивно впливає на документообіг у діяльності судів і його безпеку, адже використання електронних документів з відповідними механізмами цифрового захисту інформації сприяє збереженню відомостей, їх відтворюваності й певним чином достовірності; по-п'яте, цифровізація зумовлює єдність функціонування судової гілки влади, оперативність взаємодії між її ключовими складовими та безпосередньо судами.

3. Принципи цифровізації судочинства визначено як сукупність керівних, основоположних, осмислених і визначених у суспільстві ідей, правил та усвідомлень, відповідно до яких скеровується правове регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у сфері організації та безпосереднього здійснення процесу цифровізації вітчизняного судочинства. До переліку відповідних принципів зараховано такі: верховенства права, принцип законності, сприяння гласності й відкритості судового процесу, забезпечення гуманізму та рівності судочинства, цифрового суду за замовчуванням, а також принципи науковості та модернізації.

4. З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного

законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та впровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства. До переліку ключових елементів вказаного механізму віднесено: нормативно-правові засади цифровізації; суб'єктів реалізації відповідної діяльності; об'єкт адміністративно-правового механізму; адміністративно-правові форми та методи.

5. Доведено, що систему нормативно-правових засад цифровізації судочинства становлять: Конституція України як основний закон держави та фундамент правової системи країни загалом; міжнародні нормативно-правові акти, у яких окреслено стратегію розвитку системи правосуддя з огляду на міжнародний досвід; національні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти. Саме на рівні останніх міститься найбільша кількість норм, які регламентують суспільно-правові відносини, пов'язані із впровадженням цифрових технологій у роботу досліджуваної гілки влади. Зауважено, що більшість таких норм має адміністративну належність, адже предметом їх регулювання є: правовий статус суб'єктів управління в межах судової гілки влади; державна політика у сфері захисту інформації; питання кібербезпеки під час роботи з інформаційно-телекомунікаційними ресурсами; стратегія розвитку електронних засобів у роботі судів і впровадження в її межах штучного інтелекту; функціональні особливості та структура ЄСІКС, а також інші питання, пов'язані з адміністративним забезпеченням цифрового розвитку судочинства.

6. Констатовано, що систему суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства становлять: 1) Верховна Рада України та підпорядковані їй комітети – суб'єкти законодавчого забезпечення цифровізації та роботи всієї системи правосуддя загалом;

2) Кабінет Міністрів України – суб'єкт забезпечення та проведення державної політики в галузі судочинства, а також цифровізації останньої; 3) Міністерство цифрової трансформації України – суб'єкт формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації різних сфер суспільно-правових відносин, визначення новітніх принципів і методів реалізації даного процесу, у тому числі в контексті справляння правосуддя; 4) Вища рада правосуддя та Державна судова адміністрація – органи управління та забезпечення функціонування сектору правосуддя в державі, які відповідають за підзаконну нормативну, матеріальну, технічну, фінансову та іншу підтримку процесу цифровізації судових установ; 5) Проектний офіс з питань цифрового розвитку при Державній судовій адміністрації, цифрових трансформацій і цифровізації судів, органів і установ системи правосуддя та Державне підприємство «Інформаційні судові системи» – суб'єкти безпосередньої реалізації, координації та стратегічного планування процесу цифровізації.

7. Доведено, що адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства становлять сукупність закріплених нормами адміністративного права форм, методів, процедур і механізмів, за допомогою яких спеціально уповноважені органи державної влади забезпечують впровадження та подальше функціонування цифрових технологій у системі правосуддя. Форми реалізації цифровізації судочинства визначено як зовнішній вияв практичної діяльності спеціально уповноважених органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на створення правових, організаційних та інших умов для здійснення цифровізації в досліджуваній сфері суспільного життя. Вказані форми запропоновано поділити на: 1) нормативно-правові: правотворчість, правореалізація, правозастосування, адміністративний договір; 2) організаційно-управлінські: формування та функціонування електронних платформ (ЄСІТС); дистанційне правосуддя; електронний документообіг; автоматизований розподіл справ тощо. Методами реалізації

цифровізації судочинства запропоновано розуміти сукупність визначених нормами чинного законодавства інструментів і засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети їх діяльності в досліджуваній сфері суспільного життя. До переліку відповідних методів віднесено: переконання; примус; заохочення; інформаційний метод; організаційно-технічний метод; методи планування та прогнозування.

8. Обґрунтовано позитивні аспекти зарубіжного досвіду, які доцільно використати в українських реаліях, а саме: 1) запровадження повноцінних інтернет-судів (досвід Китаю), які працюють повністю онлайн (від подання позову до винесення рішення), що особливо ефективно для розгляду справ, пов'язаних із цифровою економікою. Такий підхід, як вбачається, дозволить суттєво знизити адміністративне навантаження, скоротити строки розгляду справ і забезпечити правосуддя навіть у віддалених або небезпечних районах, що особливо актуальним є для України сьогодні; 2) створення умов для електронного подання документів (досвід США). Для України, яка вже має ЄСІТС, але використовує її неповноцінно, розширення функціоналу за зразком американських рішень може дати швидкий і практичний ефект; 3) використання досвіду Естонії, у якій судочинство є частиною єдиного цифрового простору, де суди можуть оперативно отримувати дані з реєстрів, баз даних та інших офіційних джерел; 4) впровадження інструментів розпізнавання мовлення, що замінить секретарів судових засідань під час тривалих слухань (наприклад, у США цей інструмент має точність 92 %, що забезпечує детальнішу й ефективнішу стенограму); 5) цікавим є досвід Китаю, де китайські юридичні школи мають спеціальності та програми «право + обчислювальна техніка».

9.3 метою вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства запропоновано:

1) переглянути положення низки процесуальних кодексів України, зокрема Кримінального процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства тощо, які слід розширити такими положеннями: гарантування можливостей особам дистанційного доступу до правосуддя; визначення чітких підстав для відмови/дозволу участі в дистанційному режимі (зокрема, відеоконференції); спрощення технічних і правових бар'єрів для онлайн участі (особливо для адвокатів, сторін з віддалених регіонів або зон ведення бойових дій);

2) забезпечити адаптацію українського законодавства у сфері цифровізації судочинства до європейських стандартів, що відповідатиме стратегічному курсу України на євроінтеграцію та гармонізацію національного законодавства з законодавством ЄС;

3) створити умови для подальшого покращення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що має відбуватися як комплексний, поетапний процес, спрямований на створення ефективного, безпечного та сучасного цифрового середовища для здійснення правосуддя. Передусім важливо оновити архітектуру системи, використовуючи сучасні технологічні рішення, що дозволять забезпечити стабільну, масштабовану й інтегровану платформу;

4) розробити та прийняти Стратегію цифровізації судочинства в Україні, яка має охоплювати як інституційні, так і технологічні аспекти модернізації, базуватись на європейських стандартах, принципах верховенства права та враховувати реалії воєнного часу і післявоєнної відбудови;

5) вдосконалити кадрове забезпечення в контексті цифровізації судочинства, що має передбачати системну трансформацію підходів до підбору, навчання та професійного розвитку працівників судової системи з урахуванням нових цифрових викликів і можливостей;

6) у контексті забезпечення кібербезпеки у сфері цифровізації судочинства слід приділити увагу модернізації інфраструктури, впровадженню сучасних засобів шифрування та багаторівневої аутентифікації доступу до електронних ресурсів судів. Окрему увагу варто також приділити безперервному моніторингу кіберзагроз і розвитку механізмів реагування на інциденти, що дозволить оперативно локалізувати й мінімізувати можливі збитки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України: Навч. посіб. у 2-х т. В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон: ПАТ “Херсонська міська друкарня”, 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
2. Акімов О.О. Основні принципи державно-управлінської діяльності у системогенезній динаміці. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 12.
3. Алфьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. К.: Центр уч. Літ-ри. 2011. 215 с.
4. Андрейцев В.В. Суб'єкт договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт: проблемно-постановчий контекст. Часопис Київського університету права. 2008. №4. С.136-142.
5. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 499 с.
6. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Харків, 1998. 478 с.
7. Барандич С. Правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 4. С. 1–7
8. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: сутність і структура. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр./редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), М. В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін та ін. ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 218-226.

9. Берназюк О.О. Елементи електронного судочинства та стан їх запровадження в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2019. Вип. 56. Том 2. С. 12–15.
10. Битяк Ю., Константий О. Правова природа адміністративних договорів // Вісник Академії правових наук України. 2001. № 3. С. 101-109
11. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. 693 с.
12. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис... д.ю.н : 12.00.02. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 205 с.
13. Бурячок В. Л., Корченко О. Г., Хорошко В. О., Кудінов В. А. Стратегія оцінювання рівня захищеності держави від ризику стороннього кібернетичного впливу. Захист інформації. 2013. Том 15, № 1. С. 5–12
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голова ред. В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
15. Веселова Л. Ю. Механізм адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2020. Вип. 43. С. 56–59.
16. Вища рада правосуддя шукає бажаючих профінансувати створення ЄСІКС: стаття від 27.05.2025. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/332053-vyshshiy-sovet-pravosudiya-ischet-zhelayuschikh-profinansirovat-sozdanie-esiks>.
17. Вівчаренко О.А. Гарантії права власності на землю в Україні: дисертація. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького. 2005. 198 с.
18. Власов Ю.Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2005. Вип. 29. С. 22-26

19. Войтовський В.С. Вплив цифровізації на адміністративне провадження. АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ Вип.. 32. 2024 / URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojfohoefgiehjai/index.html>
20. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
21. Воронятніков О.О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. Київський часопис права. 2021. №2. С.60-65.
22. Гарбузюк К.Г. Мета, завдання та функції кадрового забезпечення органів Національної поліції України. Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety. 2021. № 3 (82). С.84 – 93.
23. Гомоляко О. В. Організаційно-правові механізми впровадження публічної політики в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 12.
24. Гончарук С.Т. Адміністративне право України: Загальна та Особлива частини: Навч. посібник (на допомогу слухачам, що здають державні та поточні іспити з адміністративного права) / НАВСУ. К., 2000. 239 с.
25. Господарський процесуальний кодекс України: кодекс від 06.11.1991 №1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №6. Ст.56.
26. Дегтяр А.О., Тарабан Є.І. Поняття цифровізації в публічному управлінні та адмініструванні. Журнал «Наукові інновації та передові технології». 2024. №5(33). С.116-127.
27. Державне підприємство «Інформаційні судові системи»: наказ ДСА від 26.11.2019 №1142. Офіційний веб-портал Державного підприємства «Інформаційні судові системи». URL: <https://ics.gov.ua/ics/about/acts/>.

28. Державне управління : навчальний посібник. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., А. Ю. Васина та ін. ; за ред. А. Ф. Мельника. К. : Знання-Прес. 2003. 343 с
29. Дистанційне правосуддя: невід’ємний елемент успішної судової реформи / URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/539923_distantsiyne_pravosuddya.html
30. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 463–469.
31. Дідич Т.О. Нормопроекування: теоретико-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ: Київський університет права Національної академії наук України. 2006. 215 с.
32. Дума В.В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дума Володимир Васильович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2010. 216 арк.
33. Дятко О.В. Адміністративно-правові інструменти протидії корупції у сфері оподаткування. Вісник Кримінологічної асоціації України, 33(3), 686–695. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.64>
34. Електронне судочинство. Підсистемні реалії // Юридична Газета : вебсайт. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/---_elektronne-sudochinstvo-pidsistemni-realiyi.html
35. Енциклопедичний словник з державного управління. уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
36. Єшова Н.Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 19-20. С. 179-185.

37. Журба М.А. Дигіталізація культури та медіаризики: метафізичний аспект. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2013. Т. 21, вип. 23(2). С. 114-120.

38. Загальна теорія держави й права: підручник. М. Цвік, О. Петришин, Л. Авраменко та ін. Х.: Право. 2009. 584 с.

39. Загальна теорія права: Підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

40. Згама А. Сучасні тенденції розвитку морегосподарського комплексу в Україні та світі [Електронний ресурс] / А. Згама, Д. Зятіна // Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 158-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2021_2_30

41. Згама А.О. Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. №06.С.320-325.

42. Зелінська Н.С. Механізм державного управління упорядкуванням адміністративно-територіального устрою на регіональному рівні (на прикладі південних областей України): дисертація. Одеса: Одеський регіональний інститут державного управління. 2010. 222 с.

43. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 “Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право”. Київ 2006.

44. Ірина Мудра: «Незабаром відбудеться презентація проєкту Стратегії розвитку системи правосуддя до 2029 року», інтерв'ю / URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/313227-irina-mudraya-vskore-sostoitsya-prezentatsiya-proekta-strategii-razvitiya-sistemy-pravosudiya-do-2029-goda-intervyu-chast-pervaya>

45. Калашник М.В. Чітке визначення правового статусу працівників міліції та підрозділів системи МВС – головна підвалина реформування органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2011. №5(42). С.57-62.
46. Калініченко Л.В. До проблеми визначення поняття принципів цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 569–571.
47. Калініченко Л.В. До характеристики принципів цифровізації судочинства. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 119–122.
48. Калініченко Л.В. Елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.
49. Калініченко Л.В. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 4. С. 428–432.
50. Калініченко Л.В. Поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 458–463.
51. Калініченко Л.В. Поняття та значення цифровізації судочинства в Україні. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 277–280 (Республіка Польща).
52. Калініченко Л.В. Суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 821–823.

53. Калініченко Л.В. Сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.

54. Качурін С.Г. Тактика проведення судово-почеркознавчої експертизи: дисертація. Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2006. 225 с.

55. Кельман М.С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. К.: Кондор, 2005. 609 с.

56. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя?. Офіційний веб-сайт Верховного суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1397565/>.

57. Ківалова Т.С., Смелянець Г.Є. До питання про поняття і складові методу правового регулювання. Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 33-38.

58. Кільдеров Д.Е. Підготовка майбутніх учителів технологій на засадах інтегрованого навчання : монографія. Київ : Маслаков, 2017. 562 с.

59. Кісіль З.Р. Адміністративне право: начальний посібник. З.Р. Кісіль, Р.В. Кісіль. К.: Алерт. ЦУЛ. 2001. 696 с.

60. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.

61. Кодекс адміністративного судочинства України: кодекс від 06.07.2005 №2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №35. Ст.1358.

62. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

63. Коломоець Т.О. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2-ге, змін. і допов. Київ: Істи-на. 2012. 528 с.
64. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер. 1999. 736 с.
65. Конституційне право України : навч.-метод. посібник Д. С. Терлецький, М. В. Афанасьєва, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса : 2020. 242с.
66. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
67. Конституційне право України : підручник. Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2021. 592 с.
68. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.
69. Концепція ЄСІКС: наказ від 30.04.2025 №178. Офіційний веб-сайт судової влади України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf.
70. Кремін В.І., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. Підручник. К.: Книга, 2005. С.521.
71. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон від 13.04.2012 №4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9-10. Ст.88.
72. Крук С. І. Методологія побудови інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68). № 6. С. 8–11.

73. Кузнецов В.О. Проблеми відповідальності працівників податкової міліції України. Часопис Київського університету права. 2003. №1. С.24-28.

74. Кулинич М.-М.А. Використання захисником підсистеми «Електронний суд» під час досудового розслідування. Інформаційні технології в освіті та практиці: матеріали Науково-практичної конференції (Львів, 16 грудня 2022); упорядник: Т. В. Магеровська. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 37-39.

75. Кульбач С.О. Правова активність працівників міліції: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2008. 22 с.

76. Курило В.І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: дис... д.ю.н : 12.00.07. Київ: Національний аграрний університет. 2007. 378 с.

77. Лебідь О.В. Цифрові та інформаційні технології в управлінні підприємництвом: реальність та погляд у майбутнє. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №55.

78. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 432 с.

79. Лютіков П.С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2009. 212 с.

80. Майоров В.В. Поняття та складники адміністративно-правового механізму реформ у Національній поліції України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2019. №41. Том 1. С.94-96.

81. Малюга В.І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2002. 22 с.

82. Мелех Л.В. Законність у правозастосовній діяльності: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2010. 22 с.

83. Мельник Р.С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.

84. Мельничук М.В. Адміністративно-правові засад управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2009. 197 с.

85. Миколаєць А. Визначення сутності адміністративно-правового механізму взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні. Соціальне право. 2021. № 1. С. 74–80.

86. Модернізація ЄСІТС під загрозою – Державна судова адміністрація шукає нові джерела фінансування / URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/323305-modernizatsiya-esits-pod-ugrozoy-gosudarstvennaya-sudebnaya-administratsiya-ischet-novye-istochniki-finansirovaniya>

87. Нагорний О.П. Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи їх удосконалення: автореф. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2003. 21 с.

88. Никон О. З. Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади. дис... д-ра філософії (081-Право). Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2025. 269 с.

89. Нікітін Ю. О., Кульчицький О. І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. Маркетинг і цифрові технології. 2019. № 4. Том 3.
90. Обидєннова Т., Васильєв В. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Економіка». 2023. Випуск 15(30).
91. Основи держави і права України: Підручник / За ред. проф. В. Л. Ортинського, проф. В. К. Грищука, М. А. Мацька. К.: Знання, 2008. 583 с.
92. Очеретяний В.В., Осійський Ю.О. Цифрова трансформація судових послуг в Україні – здобутки та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №4. С.672-675.
93. Павличенко П. П., Литвиненко Д. А. Соціологія. Навчальний посібник. К.: Лібра, 2000. 254 с.
94. Панкратова О.М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. Економіка та суспільство. 2021. Випуск №33.
95. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: дис. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Пархоменко Наталія Миколаївна. К., 2009 442 с.
96. Пархоменко Н.М., Легуша С.М. До визначення змісту загальних (філософських) методів теорії держави і права / Н.М, Пархоменко, С.М. Легуша // Часопис Київського університету права. 2008. №1. С.26-31
97. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм/ І. Петренко // Віче. № 10. URL: www.viche.info/journal/2566/
98. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова, положення від 18.09.2019 №856. Офіційний вісник України. 2019. №80. ст.2736.

99. План для Ukraine Facility 2024-2027. Офіційний веб-сайт Плану для реалізації Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>.

100. Плани роботи Комітету на період роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання: плани від 09.02.2024. Офіційний веб-портал Комітету з питань правової політики Верховної Ради України. URL: https://kompravpol.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/Plans_robot/72848.html.

101. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дис... д.ю.н : 12.00.05. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

102. Положення про автоматизовану систему документообігу суду (із змінами, внесеними згідно із рішенням Ради суддів України від 26.03.2025 №15, погодженими наказом ДСА України від 31.03.2025 №119) URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-novu-redakciu-polozenna-pro-avtomatizovanu-sistemu-dokumentoobigu-sudu-asds>

103. Попович Є.М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми: дис... д.ю.н : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 373 с.

104. Потюк І.Є. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: флайн та онлайн формати. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2021. Вип11(79). С.219-221.

105. Появров В.О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Наукові праці МАУП. 2014. Вип.42(3). С.136-140.

106. При ДСА України створено Проєктний офіс з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації судів, органів і установ системи правосуддя: стаття від 29.10.2024. Територіальне управління Державної судової адміністрації України у Тернопільській області. URL: <https://te.court.gov.ua/tu20/pres-centr/news/1692553/>.

107. Приходченко Л.Л. Організаційно правовий механізм забезпечення ефективності державного управління: теоретико методологічні засади. Теорія та практика держ. упр. 2009. Вип. 1. С. 59—65.

108. Про Вищу раду правосуддя: закон від 21.12.2016 №1798-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. №7-8. Ст.50.

109. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: закон від 03.10.2017 №2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. №48. Ст.436.

110. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: закон від 27.04.2021 №1416-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. №27. Ст.232.

111. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції: закон від 04.07.2012 №5041-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №25. Ст.247.

112. Про електронні документи та електронний документообіг: закон від 22.05.2003 №851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №36. Ст.275.

113. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: закон від 05.10.2017 №2155-VIII. Офіційний вісник України. 2017. №91. Ст.2764.

114. Про затвердження Концепції ЄСІКС: наказ від 30.04.2025 №178. Офіційний веб-сайт судової влади України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025.pdf.

115. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України: рішення від 17.01.2019 №141/0/15-19. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/vr141910-19>.

116. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: рішення, положення від 17.08.2021 №1845/0/15-21. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v1845910-21>.

117. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між інформаційно-комунікаційними системами Державної податкової служби України та Державної судової адміністрації України: наказ від 24.06.2024 №304/262. Офіційний вісник України. 2024. №65. Ст.3959.

118. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства соціальної політики України та Державної судової адміністрації України: наказ від 28.11.2022 №322/432. Офіційний вісник України. 2023. №4. Ст.379.

119. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: закон від 05.07.1994 №80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. №31. Ст.286.

120. Про інформацію: закон від 02.10.1992 №2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №48. Ст.650.

121. Про Кабінет Міністрів України: закон від 27.02.2014 №794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №13. Ст.222.

122. Про комітети Верховної Ради України: закон від 04.04.1995 №116/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №19. Ст.134.

123. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: закон від 05.10.2017 №2163-VIII. Офіційний вісник України. 2017. №91. Ст.2765.

124. Про переваги державно-приватного партнерства: чому немає єдиної державної МІС? / URL: <https://ehealth.gov.ua/2024/07/02/pro-perevagy-derzhavno-pryvatnogo-partnerstva-chomu-nemaye-yedynoyi-derzhavnoyi-mis/>

125. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова, перелік від 29.08.2019 №19-IX. Відомості Верховної Ради України. 2019. №35. Ст.147.

126. Про правотворчу діяльність: закон від 24.08.2023 №3354-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №93. Ст.364.

127. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: указ, стратегія від 20.05.2015 №276/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. №13. Ст.864.

128. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: указ, стратегія від 11.06.2021 №231/2021. Офіційний вісник України. 2021. №48. Ст.2963.

129. Про судоустрій і статус суддів: закон від 02.06.2016 №1402-VII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст.545.

130. Про судоустрій і статус суддів: закон від 07.07.2010 №2453-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010, №44-45. Ст. 529. (втратив чинність)

131. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження, концепція від 20.09.2017 №649-р. Офіційний вісник України. 2017. №78. Ст.109. ст.2402.

132. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження, концепція від 17.01.2018 №67-р. Офіційний вісник України. 2018. №16. Ст.70.

133. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження, концепція від 02.12.2020 №1556-р. Урядовий кур'єр. 2020. №247.

134. Радченко О.В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні: дисертація. Харків: Харківський регіональний інститут державного управління. 2010. 481 с.

135. Рамкова Угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility: угода від 21.05.2024, 22.05.2024. Відомості Верховної Ради України. 2024. №41. Ст.254.

136. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») : від 9 лип. 1998 р. : Справа № 12-рп/98. Офіційний вісник України. 1998. № 32. стор. 59.

137. Руденко М.В. Цифровізація: категоріальні особливості та специфіка трактування. Економічний форум. 2021. № 4. С. 3-13.

138. Рудюк В. С. Діджиталізація в сучасному судочинстві / В. С. Рудюк // Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2. С. 82-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2020_2_12

139. Рудюк В.С. Судова влада в Україні (X–XVIII ст.): філософсько-історичний аналіз. Філософські та методологічні проблеми права. 2018. №1-2 (15-16). С.146-158.

140. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія / За загальною редакцією О.М. Бандурки. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.

141. Сапельніков Л. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему. Офіційний веб-сайт судової влади України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1723745/>.

142. Семчик О.О. Держава як суб'єкт фінансового права: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 232 с.
143. Синегубов О., Бортнік О., Черненко О. Стратегічні цілі та принципи цифровізації правосуддя в ЄС в контексті євроінтеграційних викликів для України. Юридичний вісник №5/2024. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/23.pdf
144. Скворцов С.С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 228 с.
145. Скочиляс-Павлів О.В. Сучасний стан електронного судочинства в Україні. Київський часопис права. 2024. №1. С.207-212.
146. Слінько С.В. Теорія і практика досудового розслідування: генезис та перспективи реформування: дис... д.ю.н. : 12.00.09. Київ: Київський міжнародний університет. 2010. 425 с.
147. Снігур І.Й. Механізм реалізації права громадян на участь у здійсненні державної влади: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 2007. 225 с.
148. Сосновник О.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 216 с.
149. Стукаленко О. В. Адміністративно-правове забезпечення будівельної галузі: теоретико-правові та праксеологічні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2016. 513 с.
150. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. Держава і право. Випуск 50. С.12-18.

151. Теорія держави та права : навч. посіб. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
152. Теорія права і держави. Підручник. За загальною редакцією доктора юридичних наук А. С. Васильєва. Київ, КНТ 2010. 2010
153. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник. За ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 978 с.
154. Теплюк М.О. Конституційно-правові проблеми організації публічної влади в Україні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ: національна академія наук України Інститут держави і права ім.В.М. Корещького. 2008. 208 с.
155. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. Форум права. 2023. № 2 (75). С. 130–143
156. Тлумачний словник української мови. уклад. Ковальова Т. В., Коврига Л. П. Х. : Синтекс, 2005. 672 с.
157. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
158. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. 3-тєвид., перероб. ідоп. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 536 с.
159. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: угода, список від 27.06.2014. Офіційний вісник України. 2014. №75. Ст.2125.
160. Українська культура : лекції. за ред. Д. Антоновича. Київ : Либідь, 1993. 592 с

161. Українська Радянська Енциклопедія: В 16 т. За ред. М. П. Бажан. К. : Академія наук УРСР, 1959-1968 pp. т. 14. с. 134.
162. Уланська М. Переваги та недоліки дистанційного судочинства / URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2024/04/04/perevagy-ta-nedoliky-dystanczijного-sudochynstva/>
163. Уряд затвердив План для реалізації програми Ukraine Facility: стаття. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-plan-dlia-realizatsii-prohramy-ukraine-facility>.
164. Філіппова С.В., Маліна О.Л. Сутність та виклики цифровізації економіки для державно-приватного партнерства. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2020. №3(13). С.55-63.
165. Філософський словник. за ред. В. І. Шинкарука. К.: Головна редколегія УРЕ, 1973. 560 с.
166. Цивільний процесуальний кодекс України: кодекс, закон від 18.03.2004 №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. №40. Ст.492.
167. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему: стаття від 19.12.2024. Офіційний веб-портал Судової влади України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1723745/>.
168. Цифровізація правосуддя та розвиток ЄСІТС – пріоритетні напрями: стаття від 10.06.2024. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1619073/>.
169. Чомахашвілі О.Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». 2008. 217 с.
170. Шмаленя С.В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя:

Інститут права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету. 2008. 236 с.

171. Штабська Х.Д. Теоретичні підходи до визначення поняття та ознак цифровізації системи судоустрою України. Юридичний науковий електронний журнал. Вип.3 2025 URL: http://lsej.org.ua/3_2025/113.pdf

172. Шумейло Т.А. Адміністративно-правові засади формування політики у сфері обігу зброї в Україні: дисертація. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2022. 504 с.

173. Шуміло О.М. Правові інструменти та регуляторні механізми раціонального управління хімічними речовинами, включаючи біоциди / URL: https://health.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Biocides_Shumilo_O_M.pdf

174. Щодо затвердження Стратегії розвитку судової влади України на 2015 - 2020 роки: рішення, стратегія від 11.12.2014 №71. Офіційний вісник Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/vr071414-14>.

175. Юридичний науковий електронний журнал. Вип.4 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/162.pdf

176. A New Era of ‘e-Justice’: a look inside the digital transformation of China’s court system / URL: <https://ainowinstitute.org/publications/collection/a-new-era-of-e-justice-a-look-inside-the-digital-transformation-of-chinas-court-system>

177. Artificial Intelligence and Digitalisation of Judicial Cooperation / URL: <https://eucrim.eu/articles/artificial-intelligence-and-digitalisation-of-judicial-cooperation/>

178. Bundestag beschließt Maßnahmen zur weiteren Digitalisierung der Justiz / URL: <https://www.advant-beiten.com/aktuelles/bundestag-beschliesst-massnahmen-zur-weiteren-digitalisierung-der-justiz>

179. Cyfrowa wymiana danych sądowych: Polska z systemem e-EDES / URL: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/cyfrowa-wymiana-danych>

sadowych-polska-z-systemem-e-

edes#:~:text=Polska%20do%C5%82%C4%85czy%C5%82a%20do%20grona%20pierwszych,systemu%20nast%C4%85pi%C5%82o%205%20maja%20br.

180. Decker D. Christopher The Digital Justice Revolution: From Paper Courts to People-Centered Systems / URL: <https://www.linkedin.com/pulse/digital-justice-revolution-from-paper-courts-systems-decker-ujl8e/>

181. Die Digitalisierung der Justiz: Chancen und Challenges / URL: <https://www.eitco.de/die-digitalisierung-der-justiz-chancen-und-challenges/>

182. Digital transformation critical to the future of the U.S. justice system as new report reveals almost one in five cases are delayed / URL: <https://www.thomsonreuters.com/en/press-releases/2023/february/digital-transformation-critical-to-the-future-of-the-us-justice-system-as-new-report-reveals-almost-one-in-five-cases-are-delayed>

183. Digitalisation of Justice Systems in the European Union: Towards a European Judicial Area 2.0 / URL: <https://eapil.org/2024/02/06/digitalisation-of-justice-systems-in-the-european-union-towards-a-european-judicial-area-2-0/#:~:text=The%20%E2%80%9CDigital%20Justice%E2%80%9D%20Regulation%20seeks,these%20authorities%20and%20the%20parties.>

184. Digitizing State Courts, Expanding Access to Justice / URL: <https://fas.org/publication/digitizing-state-courts-expanding-access-to-justice/>

185. Jason Tashea How the U.S. can compete with China on digital justice technology / URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-the-u-s-can-compete-with-china-on-digital-justice-technology/>

186. Maroz R., Popova O., Satizábal Acosta S. Digitizing Court Systems: Benefits and Limitations : Global Indicators Briefs № 25. World Bank, Development Economics. Washington : World Bank Group, 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099825001082425972/pdf/IDU1f91ae60616eb614fd61866c1278bcc8c700e.pdf>.

187. Michał Kotalczyk Temat numeru Artykuł pochodzi z numeru IUSTITIA 2(44)/2021, dodano 25 sierpnia 2021. Sztuczna inteligencja w służbie polskiego sądu – propozycje rozwiązań / URL: <https://www.kwartalnikiustitia.pl/sztuczna-inteligencja-w-sluzbie-polskiego-sadu-propozycje-rozwiazan,11426/2>

188. Online Courts in China: A New Hybrid Model for Access to Justice / URL: <https://muse.jhu.edu/pub/250/article/955347#:~:text=The%20online%20courts%20reform%20quickly,court%20hearings%20were%20held%20online.>

189. Regulation (EU) 2023/2844 on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation / URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24/39.pdf>

190. Robot justice: China's use of Internet courts / URL: <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2020-02/robot-justice-chinas-use-of-internet-courts.page>

191. The Digitalization of the Justice System / URL: <https://www.legid.app/the-digitalization-of-the-justice-system-2/>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Калініченко Л. В. До проблеми визначення поняття принципів цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 569–571.

2. Калініченко Л. В. Поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 458–463.

3. Калініченко Л. В. Нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства та місце серед них норм адміністративного права. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 4. С. 428–432.

4. Калініченко Л. В. Поняття та значення цифровізації судочинства в Україні. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 277–280 (Республіка Польща).

5. Калініченко Л. В. Суб'єкти реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 821–823.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Калініченко Л. В. Сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 121–123.

7. Калініченко Л. В. До характеристики принципів цифровізації судочинства. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 119–122.

8. Калініченко Л. В. Елементи адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. *Реформування українського*

законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали
Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т
публіч. права, 2024. С. 71–73.